

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

INDEPENDENT UKRAINE

З М І С Т

Рік XXVIII Вересень — Грудень 1976 Ч. 9-12 (337-340)

"INDEPENDENT UKRAINE"
Published by: Ukrainian-American Publ. and Prtg. Co., Inc.
2315 W. Chicago Avenue CHICAGO, ILL. 60622, U.S.A.

Editor in Chief Denys Kwitkowsky
Головний Редактор: Денис Квітковський

Орган Організації Державного Відродження України (ОДВУ) та Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (ІСНО)

Редакційна Колеґія:
Зиновій Книш
Степан Куропась — Голова Видавничої Спілки
М. Михалевич

Статті підписані автором не обов'язково збігаються з поглядами ***Редакції****, а* ***тому за*** *їх зміст Редакція «Самостійної України»* ***не відповідає.***

Адреса Редакції:
DENYS KWITKOWSKY
7012 Michigan Avenue
DETROIT, MICH. 48210, U.S.A.

Адреса Адміністрації:
INDEPENDENT UKRAINE
2315 W. Chicago Avenue
CHICAGO, ILL. 60622, U.S.A.

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИЦТВ «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

В Англії:

Mr. O. Semeniuk
41 Farfield Ter.
Bradford, BD9 5AW
West Yorkshire, England

В Німеччині:

Dr. Yakiw Makoweckyj
8 Muenchen 80
Ayingerstrasse 23/II r.
West Germany

В Австралії:

Mr. T. Topcij
93 Blamey Cr.
Campbell, A.C.T. 2601
Canberra, Australia

В Арґентині:

Mr. Bohdan Kowal
Rivadavia 1569 1033
Buenos Aires
Argentina

У Франції:

Mr. Basile Moulek
34, rue de la Belle-Ile
77500 Chelles, France

В Канаді:

Mr. M. Seleshko
297 College Str.
Toronto, Ont. M5T IS2
Canada

Mr. Iwan Chochlacz
7753 Jean Chevalier
LaSalle, Quebec H8N 1G8
Canada

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Рік XXVIII Вересень — Грудень 1976 Ч. 9-12 (337-340)

Олександер Неприцький-Грановський
* 4 листопада 1887
† 4 листопада 1976

Ганна Черінь

ПРОЩАННЯ

Славної пам'яти О. Неприцькому-Грановському)

Журливий листопад — і незаступна втрата:
Поета нашого надхненого нема . . .
Ми друга втратили, дорадника і брата,
І серце льодом сковує зима . . .

Він вмів на світі повноцінно жити,
І всіх, і все, здається, він любив:
Людей, птахів, комах і ніжні квіти,
І шелест вітру, й тихий шепіт нив —
Крім тих, кого було би гріх любити —
Крім наших невідступних ворогів.

Він йшов із ними в небезпечні герці,
Завзяттям по-юнацькому горів,
І не згасала в полум'янім серці
Пожежа запальних думок і слів.

Він не ховавсь в академічні вежі
І не боявся автострад, доріг
І терпеливо в світові мережі
Проводив Україну скрізь де міг.

Залишилась голубонька-дружина,
Що поруч з ним стояла до кінця . . .
Його нема . . . І плаче Україна
Й кладе на гріб лаврового вінця.

Сл. ПАМ'ЯТИ О. НЕПРИЦЬКОГО-ГРАНОВСЬКОГО 4. XI. 1887 — 4. XI. 1976

Широким Радивилівським шляхом одного січневого дня 1913-го року подорожував у напрямку до Львова 25-літній юнак. Шлях цей був добре йому відомий, бо ж ним, як він писав пізніше,

Із Тарнобору до яруг Крем'янця
Нераз у поросі ходив піском —
Вночі, або в залитім сонцем ранці,
Через Ікву та Королівський міст,
Оздоблений з давен-давна в легенди.

Цей раз юнак ішов, криючись від царської поліції. Небезпечному «мазепинцеві», який посмів думати про розчленування Росії, не було місця на його рідній землі і через любов до неї треба було тікати через пильно бережений кордон на Захід, до Америки.

Він залишив за собою хоч короткий, але багатий змістом і досвідом період свого життя — період праці в Революційній Українській Партії, до якої вступив ще в 1903-му році молодим учнем Білокриницької сільсько - господарської школи, період праці в українських Організаціях Києва, де познайомився з багатьма видатними українськими діячами того часу, і період ранньої та багато - обіцяючої поетичної творчости, надтхненої атмосферою Києва, про яку він значно пізніше пише:

Величний Київ — джерело
могутніх сил!
В твоїх старезних мурах давня
велич
Цвіте подіями віків у безліч
Нових сторіч у зарисах камінних
брил.

Ці нові сторіччя, про які мріє і для яких віддає всю свою працю молодий поет — це вільна Українська Держава в родині інших вільних націй. І за ці мрії і прагнення мусить він тікати з Києва, зовсім не думаючи, що вже може ніколи не доведеться йому побачити ані могутнього Києва, ані рідних, «садами квітчаних» Бережець з сосновим бором на берегах Ікви, не доведеться пити води, що «із серця чистої землі, з каміння, з крейди білої дзюрчить», ані віднаходити в занідбаних руїнах замків «заржевленої зброї колишніх баталій», яка, збудивши любов до рідного, саме й привела його на Радивилівський шлях 63 років тому.

Таким був початок другого періоду життя Олександра Неприцького - Грановського. Однак доба від 26 березня 1913-го року, коли сл. пам'яти Грановський став на американську землю в Нью Йорку, аж до дня його 89-річчя, коли він ненадійно помер, — це по суті було продовженням його першого періоду на Рідній Землі. Він привіз із собою фізичні символи України — рушники, вишивані його матірю і київські видання, включно з його першими поетичними творами; а в серці привіз духовий образ України, юнацьку романтичну любов до неї і бажання наполегливо боротися за її права. І одні і другі скарби, привезені з України він вірно зберіг протягом 63-х років перебування в Америці!

Нам не вистачить часу тут зупинятися в деталях над працею Грановського за ті всі роки. В головних зарисах вона усім відома. Першою міркою її величини є те, що Грановський зумів здобути собі поважне місце в світовій науці, стати американської і світової слави вченим, і водночас бути одним із провідних діячів українського політичного і суспільно - громадського життя, а при тому — видати кілька збірок своїх поезій.

А це майже нечувана комбінація досягнень у будь-якому суспільстві, не тільки в українському. Тому заява сенатора Гамфрі, яку він в 1966-му році висловив, що «професор Грановський — це найкращий українець Америки» — не комплімент, а ствердження факту.

Секретом життєвих успіхів Грановського — це його переконання, що в житті нема неможливих речей, і що при наполегливій праці людина може зробити багато такого, що для пересічної людини виглядатиме неможливим. В цьому різниця між великими і звичайними людьми. Велика людина живе майбутнім і «неможливим»; пересічна ж людина живе тільки сьогоднішним і... можливим. Грановський

належав до категорії великий людей, які борються і перемагають навіть тоді, коли інші готові капітулювати.

Можна б наводити багато прикладів тієї боротьби за «неможливе» в житті Грановського. Нагадаємо зараз тільки один, може найцікавіший у політичній історії української еміґрації в Америці приклад — його боротьбу в обороні Організації Державного Відродження України і Українського Націоналістичного Руху під час останньої світової війни.

На підставі спрепарованих Москвою і її аґентурою — «фактів» і «документів» в часі, коли СССР була союзником Західніх держав у війні проти гітлерівської Німеччини — так зв. Комісія Дейса ствердила, що, мовляв, ОДВУ як член «міжнародної організації», очолюваної Проводом Українських Націоналістів «з осідком в Берліні» — посередньо є «чужою аґентурою». Так під тиском Москви і місцевих прокомуністичних чинників — поліція позбавила ОДВУ нормальних умов праці...

Грановський, як голова Центральної Управи ОДВУ опинився тоді під найбільшим обстрілом, включно з домаганням його колег, професорів Міннесотського університету — звільнити його з професорської праці, щоб він «не затроював душ молоді»! Багато людей на його місці присіли б тихо, щоб перечекати бурю, бо ж донкіхотством було проповідувати в Америці ідеї українського визвольного націоналізму тоді, коли Америка переживала «медові місяці» союзу з Росією, коли Сталін був на думку президента Рузвельта «добродійним батьком російського народу» і коли всяка пропаганда проти Москви виглядала, як підступне намагання розбити проти - нацистський союз, — тобто майже тотожна з державною зрадою.

Грановський взявся за «неможливе», — боронити не тільки ОДВУ і її членів, але й українську визвольну боротьбу проти Москви. Боронити українські націоналістичні ідеї, і то боронити прилюдно — в університеті на прилюдних зборах під крики «розіпни його!» — в пресі і в урядових колах Вашинґтону.

«Українські націоналісти, — пише він в той час, — можуть багато причинитися до перемоги ЗСА у цій війні. Але замість об'єктивної оцінки значення Українського Націоналістичного Руху ми бачимо, як українці примушені терпіти образи і нести пляму фальшивих обвинувачень... Вороги української свободи навмисне засипали уряд фальшивими інформаціями про український визвольнчй рух, називаючи його про-нацистським... Лише політичний анальфабет може змішувати терміни націоналістичний рух — і нацизм... Ми читаємо про свободу для Бурми, Кореї, Сіяму, Абісинії, Індії тощо, але забуваємо про найбільшу проблему в Европі, про проблему свободи для 50 мільйонів українців.... Укрїанський Націоналістичний Рух це не партія; це поступовий, ліберальний масовий рух без огляду на партійну, клясову чи релігійну приналежність... Це ідея, не зв'язана з ніякою партією. Націоналістичний Рух являє собо юконструктивну боротьбу за права нації; зродився він з глибини народних мас широкі народні маси його підтримують, висловлюючи цим їхню непереборну волю здобути свободу і суверенні права для української нації. Його існування важливе для майбутніх інтересів Америки й України в перспективі тисячоліть, у користь не тільки українського народу, але у користь Америки й інших народів... Український Націоналістичний Рух — це справжній визвольний рух і справжній масовий рух у горизонтальному і вертикальному аспектах... Поки Україна буде поневолена будь-якою чужою державою вона завжди буде причиною майбутніх конфліків, які загрожуватимуть мирові й американським інтересам».

Це був відважний протинаступ з позицій людини і групи людей, оточеної ворожим морем запланованого Москвою наміром знищити американськими руками гніздо українського націоналізму, оточеної морем масової дезорієнтації та несвідомости щодо української справи взагалі.

І Грановський переміг, про що стверджують свідчення багатьох американських діячів. Наприклад Лой В. Гендерсон — директор в Стейт Де-

партменті Вашинґтону в 1961 р. писав: «Пригадуючи про те, що в часі війни багато американців, незалежно від їхнього походження, схвильовані аґресіями нацистів, втратили перспективу бачення й не побачили того, як комуністи використовували ситуацію, намагаючись підкопати наш вільний лад і зломати нашу національну солідарність... В тих часах Ви проявили відвагу й ініціятиву в тому, щоб допомогти спинити течію, яка йшла по лінії комуністичних намірів в Америці. Ваш високий американський патріотизм поруч з симпатіями й динамічною активністю для допомоги поневоленому народові, з якого Ви вийшли, — викликали подив і пошану усіх нас, які могли розуміти те, що довкола нас діялося».

Етичність так щодо самого себе, як і до других — це другий секрет душі й успіху Грановського. Професійна праця звела Грановського з природою, а його поетична чутливість дала йому змогу бачити красу природи, яка перемагає все гидке і зле.

«Всю красу життя жменями збирайте, каже він в одній з поезій. Через любов до природи і до краси людина повинна знайти любов до других. У кінцевому змаганні краса переможе над кривдою і неправдою в світі. З цього випливала й життєва філософія Грановського — філософія добра в людських взаємовідносинах. «Шукайте Бога на землі, знайдіть його поміж живими!», — кликав він до своїх земляків.

Шукайте Господа в собі!
Свої серця добром налийте
Його діла творити,
Тавро посіяне в злобі
Із брата ніжно й щиро змийте,
Щоб із ним у мирі жити!

Кожен, кому доводилось працювати з Грановським знає, що це не тільки поетичний вислів, а щирий вияв Авторової філософії людського співжиття, чи то в товариському, чи теж в суспільно - політичному житті.

Праця для України вимагає глибокого етичного відношення між членами спільноти, а це включає й відчуття взаємотолерантности. Тому, на думку Грановського, не вільно осуджувати брата і його недоліків, не спробувавши перед тим стати на його місце; не вір людині, яка наговорює на ближнього; мудрий той, хто вміє впору змовчати. Взагалі ж українська спільнота повинна плекати особисту і національну гідність, викоріняти рабську вдачу, створити атмосферу братнього співжиття і пошани, щоб наблизити той час, коли «в новім об'єднанні, якого вої, як браття Рідної Землі на прю підемо разом», щоб таки колись прочитати «кращую повість святу», — повість вільної української нації.

В одному з листів він пише: «Коли глибше глянути на пройдений шлях, то встає грізна сильвета змарнованих літ на полагоджування всяких дрібних непорозумінь, особистих примх, невластивих претензій, часом неоправданих інтриг та безліч таких маленьких, майже діточих справ. Але вони забирали час, сили, псували кров і все це відбирало можності більш корисної праці для так велик[illegible] ідеї, як визволення свого народу до волі й повновартісного життя у своїй власній національній державі. Але я все ж старався жити для тої ідеї чисто, маючи перед собою улюблену Батьківщину і той нарід, з якого я вийшов, щоб здобувати йому довго очікувану свободу та добробут... Я переконаний, що міг би далеко більше зробити. І жаль мені за той змарнований час, хоч з другого боку, то теж була потрібна праця, щоб підтримати сили нашого середовища для дальших змагань».

Не можемо ми зараз не наголосити притаманної риси його поетичної творчости. Творчого методу Грановського — поета, громадянина, діяча і мислителя.

Ми знаємо, що героїчне — важлива для естетики Української Національної Революції — категорія. Без моменту героїчного — було б неможливо зрозуміти і творчо відобразити в мистецтві саму суть нашої Національної Революції.

Домаганнями права на свободу і незалежність — є домаганнями національними, а тим і вселюдськими. І боротьба за ці ідеали, будучи націо-

нальною — об'єктивно має глибокий загальнолюдський зміст.

Трагедія покоління Грановського полягала в тому, що національна революція захопила сили українства на тому історичному етапі, коли вони ще не були належно підготовані до боротьби і перемоги. Шевченко в своїй творчій уяві передбачав трагедію України, яка одного дня зможе прокинутися, окраденою...

Історичні події завжди мають глибоке суспільне значення. Терпіння Героя, — одиниці, чи національної спільноти — активізує зусилля її супроти самого джерела зла. Воно стимулює гуртування й мобілізацію сил поневоленої нації. «Мене любов ненависті навчила» — ствердила Леся Українка. У Грановського ж боротьба не романтика, не примха долі. Вона у нього є засобом, щоб визвольною боротьбою — подолати боротьбу напасника!

...Не в боротьбі самій майбутности стежки
Привабливо синіють в далекій перспективі,
А в творчій грі ума най барвляться стяжки —
І в культі тишини й в осяянім активі...

для величної мети щоб...
Здобути в згоді міць тривку перевесла
І в людську душу настіж двері відчинити.

А тому:
Не гайся ж мріє, — ключ надії принеси, —
Най прийде час! Най Меч і Правда світ розсудять

Визвольна боротьба нації — це величне явище. Величне у Грановського в його діяльності й в поезії — позначене високим патосом, оптимістичною надією і вірою в майбутнє України і людства.

У безвістя промінням сонце шле життя
Освітлює плянети
І зорі сяйвом мерехтять, вогонь буття
народжується в нетрях...

щоб ствердити вже в іншому пляні про свій нарід:

І культ Трипілля, Скитів, Антів і Сармат
Перетравив із культом Кельтів і Геляди...

а тому вірить, що:
І хоч майбутність в загадковості німа.
Вогонь душі народ здобуде в Прометея.
В наш вік ніколи Правди не здолає тьма
Торує шлях нам волелюбности ідея!

Або знову переростає в неминуче прийдешнє:
Сміялось сонце з Козаками,
Гойдали білі хвилі байдаки —
Шукати щастя, слави, волі та пригод.

І знову кораблі, напевно,
Із України в море Середземне
Спрямують наші смілі юнаки.

Поновлять міт старих походів,
Щоб так здобути дружбу всіх народів
І в моноліт скувати три материки

Але не для творення якоїсь нової тюрми народів! Закони Космосу і Людства не терплять неправди-

Майбутности душа, нетлінна в боротьбі,
Спрямує героїчний вияв в захист волі
Для вищої мети, а не лише собі,
В свідомості часу і сил своєї ролі...

В цих уривках із його віршів — Грановський прямує від величі Космосу, через тисячоліття не менш величного історичного процесу в минулому — до ще більш ВЕЛИЧНОЇ МІСІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ В МАЙБУТНЬОМУ!

6. XI. 1976

Культурно-Освітня Референтура
Центральної Управи ОДВУ. —

Фотокопія брошури яку написав голова Організації Державного Відродження України сл. п. О. Грановський у серпні 1944 року

UKRAINE

Battle Ground For Freedom

BY A. A. GRANOVSKY

President of the
Organization for the Rebirth of Ukraine

"Our country's honor calls upon us for a vigorous and manly exertion and if we shamefully fail, we shall become infamous to the whole world"
—George Washington.

August 1944

UKRAINE and the heroism of the Ukrainian people in this war have attracted the sympathetic attention of the entire world.

Ukraine is the victim of ruthless and unjustifiable aggression. No other people has suffered and endured more from the terrifying experiences of modern warfare which has raged for four years on the war torn territories. No other country has suffered greater devastation than has Ukraine from military conquest by Germany and at the hand of Russia's scorched earth policy. The entire stretch of beautiful Ukraine from the Carpathian Mountains to Stalingrad on the Volga River has been laid waste, seared and ruined. Innocent women, children and the civilian population have been slaughtered by the thousands. The greatest historic battles of this war were fought and are still being waged on Ukrainian ethnic territory. It is mainly the Ukrainian people and the Ukrainian leadership of the Red Army, composed primarily of Ukrainian manhood, which has broken German military might, reeling the Nazi aggressors westward beyond the Vistula River. Only a very small area of Russian ethnic territory proper was actually invaded by Germany in this struggle.

Ukraine has been the battle ground for freedom since the days of Munich. The Ukrainian people were the first to offer armed resistance to the Nazi inspired Hungarian invasion of Carpatho-Ukraine in the middle of March, 1939. In defense of their national and human rights, poorly armed and without any support from the democracies, the Ukrainian people heroically fought for nearly two months against the well equipped invading Hungarian army. From that time on, Ukraine has continuously been a battle ground of the opposing aggressor nations who have aspired to conquer, exploit and rule Ukrainian territory. The Ukrainians in this conflict have definitely sided with the Allies and the United Nations, even though the Ukrainian people are strongly opposed to Russian and Polish military aggression and their imperialistic conquest of Ukraine. These contributions by the Ukrainians in the present struggle have been of untold value to the people of the United States and the United Nations.

The struggle for the independence of Ukraine is of long historic standing. Ukraine has been a battle ground for freedom for many centuries. Her forefathers brought forth an ideal of an independent Ukrainian state for their people and not for foreign aggressors who might aspire for riches or political power. For this ideal millions of lives have been sacrificed.

From the middle of the ninth century until the Tartar invasion, Ukraine enjoyed its independence as the kingdom of Kiev. With the rise of the Muscovite state at the end of the 13th century, Ukrainian independence persisted in Western Ukrainian prin-

cipalities and in Eastern Ukraine under a strong Ukrainian Cossack State until the time of Catherine the Great and the subsequent partition of Poland. At the end of World War I, when the Russian Empire of the Czars collapsed in March, 1917, the Ukrainians immediately declared their independence. On January 22, 1918, a sovereign Ukrainian State was proclaimed. They were joined by all Ukrainian ethnic territories which had previously been under the rule of either Russia or Austro-Hungary. On January 22, 1919, the united Ukrainian National Republic was proclaimed. Ukrainians enjoyed their independence until July 6, 1923, when Russia absorbed Ukraine by military aggression, setting the pattern for the Italian invasion of Ethiopia, the Japanese conquest of Manchuria and the German aggression in Europe.

The Ukrainians have repeatedly voiced their desire to be a free and independent nation. On numerous occasions they have spontaneously expressed their will to freedom. This struggle for independence recently manifested itself in the proclamation of a sovereign Carpatho-Ukraine in March, 1939, by the democratically elected parliament. More recently they defied the German invasion of Western Ukraine and Russian domination by declaring the independence of Ukraine at the time of the partition of the Polish State between Germany and Soviet Russia. These attempts for freedom were frustrated by the Nazis and many Ukrainian leaders were either shot or placed in concentration camps, while the Ukrainian masses were herded into forced labor. Likewise the Government of Soviet Russia arrested many Ukrainian intellectuals and leaders, exiling thousands into Turkestan or other Asiatic wastes, extirpating Ukraine of all constructive and creative elements. The very existence of Ukrainians as a nation is threatened.

Ukraine is not a small nation. By the size of its territory it is the second largest nation in Europe, next to Russia proper. The population of ethnic Ukraine is nearly 60,000,000, of which about 50,000,000 are Ukrainians. In ethnic population Ukrainians occupy third place in Europe, outnumbered only by Russians and Germans. Such a nation with its rich historic and distinct cultural heritage must not be permitted to perish.

The Ukrainian problem compels the sober attitude of the American people and all realistically thinking statesmen, for it holds the key to the all-absorbing problem of future peace and liberty of human beings in Europe. Unless freedom and the independence of Ukraine is achieved neither enduring peace nor social welfare in Eastern Europe is possible. The Ukrainian question is not the internal problem of Germany, Soviet Russia, Poland, Rumania, Czechoslovakia, or Hungary. All of them claim different portions

of Ukrainian territory. The very fact of this contention makes it a great international problem, and it must be treated as such.

The total defeat of Axis powers is essential for international security and democratic post-war reconstruction. It is equally important to prevent aggression from any other quarter, now dangerously looming in Eastern Europe, in order to prevent the causes for a Third World War. The basic test of freedom is the welfare and human rights of the common man, but neither enduring peace, social and economic welfare or genuine political security can be achieved without the firm foundation of basic principles. These have been proclaimed by the leading United Nations who "... seek the cooperation and active participation of all nations, large and small, whose peoples in heart and in mind are dedicated, as are our own peoples, to the elimination of tyranny and slavery, oppression and intolerance. We will welcome them as they may choose to come into the world family of democratic nations." These principles must lead to further far-sighted policies and courageous acts not only in the interest of the now existing states, but for the stateless, oppressed and disfranchised peoples, among which Ukraine is the largest in both population and territorial extent. Ukraine should be welcomed "into the world family of democratic nations" on the basis of equality. Her political position is not much different from that in which now enslaved Norway, the Netherlands, Belgium and several other United Nations find themselves. If their national freedom is dear to them, it is equally dear to the Ukrainians.

The indomitable will of the Ukrainian masses to freedom and an independent national state cannot be suppressed by any amount of tyrannical persecution and slavery under foreign regimes. If the present generation of nationally conscious Ukrainians will not gain their freedom and statehood, there are reasons to believe that future generations will rise again and again until the Ukrainians will achieve their freedom as a free nation in the family of other free national states. They "have shed too much blood to be indifferent to their future."

The establishment of an independent Ukraine in the interest of justice and lasting peace is essential. Humanity will never forgive the leading United Nations if we break faith of all our honored dead, who fell in this fight for freedom and human rights of all nations and peoples.

This is a World War and we cannot break the confidence, faith and hopes of the oppressed and stateless peoples, especially of those who have endured so much and given us unlimited aid in this struggle.

В. Гординський

ДМИТРО АНДРІЄВСЬКИЙ 1892-1976

Дня 30. 8. 1976 р. лави Українського Націоналістичного Руху покинула ще одна постать,, яка належала до його основоположників, видатних діячів і оформлювачів — сл. п. інж. Дмитро Андрієвський. Незмінний член Проводу Українських Націоналістів (1927-1964), член Сенату ОУН та його голова від 1969 і почесний голова від 1974 р. — Дмитро Андрієвський увійшов до історії Організації Українських Націоналістів як людина, яка сорок років відповідала за зовнішню політику Організації. Цей вибір зробив полк. Є. Коновалець, і це покликання впало на людину, яка цілим своїм єством найкраще надавалася на цю у найвищій мірі відповідальну посаду, зокрема після 1939 року, коли основну вагу діяльности ОУН, наслідком воєнних років, а зокрема після неї, довелось перенести за межі України. Діяльність Покійного як зовнішньо-політичного референта Проводу та пов'язана з тим публіцистично-журналістична робота Д. Андрієвського заслуговує на окремий документальний огляд і аналізу, що, віримо, у ближчому часі й буде зроблено. Конечність такої аналізи тим більша, що над Україною за останнє 50-тиріччя пройшли переломові роки й події, у насвітленні яких з позицій зовнішньо-політичних засад і практичної діяльности ОУН Дмитро Андрієвський відіграв найактивнішу ролю. Це було б також у дусі бажань Покійного, який ніколи не відмовлявся не тільки від обов'язків але й — від відповідальности.

Ціла політична структура Дмитра Андрієвського була скерована як раз в цьому напрямі, не тільки його особистим зацікавленням, але й перебігом життя.

Дмитро Андрієвський народився на Полтавщині у священичій родині. Після закінчення гімназії в Лубнах, один рік перебував в університеті в Харкові, 20-тирічним він виїхав до Петербурґу навчався в Інституті цивільних інженерів. З Петербурґу й почався політичний шлях Покійного, який на тлі революцій на територіях царської імперії — надав скеруванню: усьому життю Д. Андрієвського, не з його спокійним перебігом шляху інженера-будівельника з його пополитою лінією, а бурхливим руслом заанґажованого політика, на долю якого в другій половині життя впало важливе завдання й відповідальність за важливу ділянку боротьби підпільно-революційної організації.

Тривкі основи національної свідомости набув гімназист — Андрієвський у рідному домі. В його кімнаті в Лубнях — як згадує сам Інженер — висів портрет Шевченка. Портрет Кобзаря в роках національного вставання українського народу, що його всіма можливими затримувала не тільки російська адміністрація, та шкільні чинники, але й усі складники російського суспільства на Україні, — вважався безумовним доказом політичної "ненадійності" й протидержавним актом. За це довелося молодому гімназистові зазнати перших переслідувань шкільної адміністрації. Це, очевидно, тільки скріпило національні почування з од-

Світлина зроблена в Пластовому Таборі в літі 1953.
На світлині з ліва до права: Яків Маковецький — Адміністративний керівник Европейського Представництва ЗУАДК, Дмитро Андрієвський, Іван Керестіль Командант Пластового Табору — Референт Пластового Новацтва, П-і О. Лотоцька — Представниця Центраалі ЗУАДК з Філядельфії, Демян Пеленський — Голова Краєвої Пластової Старшини в Німеччині. Дмитро Миськів — Фінан. Референт Краєвої Пластової Старшини в Німеччині. Останній з права є невідомий.

ного боку чуттєво-вразливого, а з другого — впертого гімназиста.

З перших днів перебування в Петербурзі, молодий студент Андрієвський вступив до Української Студентської Громади, члени якої, під впливом бурхливого політичного характеру російської столиці тодішніх років з їхньою ідеологічною боротьбою між соціялістами різного ґатунку, анархістами, "чорносотенцями", активно включились не тільки в життя української громади столиці, але й у тодішній бурхливий стиль політичного життя імперії. Специфічну ноту петербурзькому стилю життя Андрієвського надавало читання львівського "Літературно-наукового вісника", цієї вільної трибуни російського царизму затискові, української науково -культурної та політичної думки, в якій містив свої статті також Дмитро Донцов. Треба припускати, що "Літературно-науковий вісник", а зокрема статті пізнішого ідеолога українського націоналізму, зробили на Андрієвського глибоке враження своєю чіткістю думки, ясною протиросійською настановою та переконливістю політичної арґументації.

Іншим важливим моментом якщо мовити про кристалізацію вже не національної свідомости, а про закорінення тривалої політичної лінії та самостійницької концепції України, хоча ще й без явного партійно-політичного зформулювання, мусіло мати на Андрієвського українське оточення Петрограду, цього важливого центру (хоч це й звучить парадоксально) розвитку української політичної думки передреволюційних років. Бож у Петрограді, а не в Киеві, довелося працювати видатним представникам української науки: там виходили друковані органи, які хоч патяками впливали на, майбутні події; в Петрограді перебувала значна частина української активної творчої інтеліґенції. Там, через цензурний затиск в Україні, в Петербурзі можна було дещо вільніше висловлюватись і отримувати з-за кордону революційну літературу, для якої шлях на Україну був щільно закритий. У Петрограді виходила редаґована Симоном Петлюрою "Укра-

їнськая жизнь". З. С. Петлюрою познайомився Дмитро Андрієвський напередодні революції 1917 року на Кавказі, ціле життя зберігаючи про нього — як підкреслював Інженер — "миле враження".

Як студента вищого курсу Інституту — Андрієвського оминула мобілізація. Тодішній фронт Димтра Андрієвського проходив національною лінією: він був учасником великої маніфестації українців Петербургу, коли вручили Тимчасовому урядові декларацію з іще несміливими українськими вимогами; тоді вітав Митр. Андрія Шептицького, коли Митрополит, вертаючись із заслання, переїздом перебував у Петрограді й був гостем місцевої української громади.

Усе це були перші кроки активного включення Д. Андрієвського в грядучу національну революцію. А вона неминуче наближалась... Крокував з нею й 25-річний тоді студент Андрієвський.

Серед інших колеґ у половині 1917 року Інжінер покинув мури Інституту та виїхав в Україну, щоб віддати себе до розпорядження тодішнього загально визнаного керманича й очолювача українських визвольних змагань — Української Центральної Ради.

Прибувши до Києва, молодий студент незорєнтований у складних партійно-політичних горизонтах та в непростій політичній топографії рідного краю, — не включається до жодної партії, а а доручення Центральної Ради виїздить на Волинь, де як відпоручник політичного центру, —розгортає пропаґандивну акцію для національного освідомлення місцевого населення для підтримки УЦР. Він бере участь в організуванні з'їздів, зборів, заохочує до національної праці селян і військових. Після кількох місяців перебування на Волині, Андрієвський повертається до Києва. Побут у Києві триває недовго. Центральна Рада висилає його з тими самими завданнями до Таврії. Під час подорожей містами й селами Таврії, він нав'язує стосунки з місцевими організаціями та лідерами татар, шукаючи з ними не тільки спільної мови, але й спільної дії та спільного місця в рамках української державности. Коли його праця починає давати наслідки, настала большевицька революція 1917-го року, в наслідок якої матроси Чорноморської Фльоти розгортають не тільки пропаґандивну, але й насильницьку акцію поборювання своїх противників, яка, опираючись на відомих тактичних і пропаґандивних методах, знаходить серед дезорєнтованого й застрашеного місцевого населення пробольшевицькі відгуки. Д. Андрієвський змушений покинути Таврію й повернутися на Полтавщину. У батьків на Полтавщині тобто на переферії — переживає найбурхливіші політичні події в Києві: проголошення 4-го універсалу й перші кроки будівництва вже самостійної та незалежної батьківщини. Але вроджений активний характер не дозволяє Д. Андрієвському втішатись атмосферою домашнього довкілля та відносною політичною пасивністю церковного оточення. Дмитро Андрієвський прибуває до Києва в днях гетьманського перевороту. Тут вперше він зустрічається з галицькими українцями: на Софійській площі він — свідок маіфестації Січових Стрільців проти зміни державної влади, але без активного спротиву гетьманському урядові. Керуючись державницьким підходом до політичних справ, якому він залишився вірним у продовж усього свого життя, навіть тоді, коли цей підхід опинився в прямому конфлікті з організаційними міркуваннями, навіть у тодішній атмосфері навколо гетьманського перевороту з загрозою посилення впливів російського елементу, вибір Д. Андрієвського був ясний вірячи в леґітимність нового гетьманського уряду, підтвердженого ще такими важливими потягненнями як створення Української Академії Наук. Дмитро Андрієвський без вагань вступає на службу туди, куди йому диктує його вимріяне бажання: до очоленого відомим істориком Дмитром Дорошенком Міністерства закордонних справ. Він є урядовцем канцелярії міністерства. Коли комплектувалась дипломатична місія Української Держави в Швайцарії на чолі з Є. Лукасевичем, Д. Дорошенко включає до складу місії

Дмитра Андрієвського, й восени 1918 року Д. Андрієвський виїжджає, порядком закордонного відрядження, до Берна.

Тим кроком кінчається перший можна сказати — підготовчий, етап політичного заанґажування Дмитра Андрієвського в Україні, етап державного урядовця Центральної Ради й Гетьманату на середньому рівні з випробуванням його сил і здібностей на провінції та з початками його зовнішньо-політичної кар'єри. До Швайцарії Андрієвський виїжджає з доручення леґітимного українського уряду, але не як політичний прихильник гетьманської концепції в розумінні пізніше опрацьованих ідеологічних підстав спадкоємної монархії Вячеславом Липинським, а як льояльний урядовець свого уряду.

Працюючи урядовцем дипломатичної місії в Берні, Дмитро Андрієвський часто відвідує Льозану, де довгими роками перебували Євген Бачинський та Степанківський, які, продовжуючи започатковану М. Драгомановим у його швайцарському періоді недобровільної еміґрації роботу, видавали чужими мовами інформативно-пропаґандивні матеріяли про Україну та українську проблему. З приїздом гетьманської закордонної дипломатичної місії ця їхня діяльність мусіла припинитися. Життя Дипломатичної місії в Берні було недовге. З приходом влади Директорії матеріяльне становище закордонних представництв, зокрема в наслідок воєнних подій на Україні (боротьба на декілька фронтів, посилення большевицького наступу, поважне захитання державного бюджету, нестача засобів) стало критичне. Тому і в Берні довелося звузити рамки не тільки діяльности, але й персонального апарату. У таких умовах Дмитро Андрієвський вирішив закінчити свої студії. Наприкінці 1918-го року він виїжджає до Бельгії, де вступає на вищий курс інженерного відділу державного університету в Ґенті. У 1920-му році він закінчує студії з дипломом інженера-архітекта. Як інженер — він працює спочатку в Франції, а потім у Брюсселі, в Бельгії.

На початку цього другого етапу політичної діяльности Д. Андрієвський робить вибір, який незмінно визначив його дальший 50-тирічний шлях Перед 28-річним мужчиною з закінченою високошкільною освітою та фаховою, добре оплачуваною роботою висококваліфікованого спеціяліста, (що в ті роки в рядах української політичної еміґрації було виїнятковим явищем), з переспективи непоганого життя й "обивательського" спокою з одного боку, — та з поновним включенням спочатку в громадську, а після переходових шістьох років — у активно-революційну діяльність з усіма її ризиками й невигодами з другого боку. Інженер — вибирає другу можливість.

З Брюсселю, нового свого осідку, інж. Андрієвський встановлює зв'язки з іншими центрами української повоєнної еміґрації в Европі. У роках 1921-30 в різних осідках української еміґрації постали численні організації громадського й політичного характеру (У Брюсселі — Український Допомоговий Комітет.) Основником Українського Допомогового Комітету в Бельгії, його головою був Д. Андрієвський. Водночас, йдучи за голосом традиції інж. Андрієвський нав'язує творчий контакт з паризьким журналом «Тризуб», що його видавали кола кол. Директорії. Поглиблюються зв'язки брюссельського УДК з українськими громадськими організаціями Франції та Чехословаччини.

Аж надто здиференційоване внутрішньо-політичне життя української еміґрації находить своє віддзеркалення також у громадському секторі. У намагані підвести спільний знаменник під діяльність громадських організацій і скоординувати у рамках можливостей їхню практичну роботу в дусі конструктивного підходу до тих завдань, які стояли перед повоєнною українською еміґрацією, а в тому числі — й перед громадським її сектором, інж. Андрієвський намагається координувати роботу громадських організацій та починає видавати в Брюсселі в пляні скоординованої вже дії громадських централь — україномовний «Бюлетень».

Одначе громадська діяльність не може задовольнити ані прагнень, ані

плянувань Д. Андрієвського. Він шукає ширших вод і конкретніших форм політичної діяльности. У тій площині доходить до перших контактів Дмитра Андрієвського з новою політичною силою українського життя, з першим виявом майбутньої Організації Українських Націоналістів, з Леґією Укр. Націоналістів та іншими правими, зокрема студенськими організаціями.

Хоч Д. Андрієвський, що по духовій структурі був людиною слова, а не революційного чину, він зближується з полк. Євгеном Коновальцем.

Очевидно, що для політичної натури Д. Андрієвського, не могло непомітно проминути явище зроджування та поступового організаційного оформлювання цієї нової політичної сили, яка виявилась на Західніх українських землях і на еміґрації в первісній формі Української Військової Організації, очоленої кол. командантом Січових Стрільців полк. Є. Коновальцем та активними іншими старшинами. У пошуках за новими формами визвольної боротьби після закінчення змагань на українських землях, в реакції на суцільне розбиття й взаємне поборювання різних партійних та урядових центрів, — велика частина українського громадянства, відчувала невідкладну потребу припинити внутрішні розбіжноті й ставити визвольну справу в нових формах і на нових засадах. Душею майбутньої нової організуючої й активної сили, яка виходила з потреб актуального політичного дня, з необхідності провадження дальшої визвольної боротьби, а не з партійних позицій, — був полк. Євген Коновалець.

Рамки Української Військової Організації були надто вузькі й наголошені виключно в бік здійснювання індивідуальних збройних акцій, головно проти польського панування на Західних українських землях. УВО як організації бракувало ідеологічної підбудови та широкої політичної програми, яка могла б захопити широкі маси. Шукаючи нових методів визвольної боротьби, полк. Є. Коновалець почав гуртувати навколо себе людей, які мали надавати майбутній силі не тільки організаційні форми, але й ідеологічне підґрунтя та широку програму революційно-політичної дії на довшу мету. Не без впливу на такі міркування було вбивство сл. п. Симона Петлюри й поява книжки Д. Донцова "Націоналізм". З цією метою полк. Коновалець скликав у 1927 р. в Берліні окрему конференцію, до учаси в якій запросив також Д. Андрієвського. На цій аконференції розглянено й проаналізовано загальну ситуацію на українському фронті й рішено започаткувати український націоналістичний рух в організованих формах. Для цього створено перший Провід, який мав зайнятися цією справою. До складу Проводу полк. Коновалець покликав також інж. Д. Андрієвського.

Далі акція пішла пожвавленим темпом ... Доходить до ряду нарад між управами ідеологічно-споріднених організацій, до перших двох конференцій Українських Націоналістів, до видавання журналу «Розбудова нації». У другій конференції в 1928 році, яка відбулася в Празі, взяв також участь Д. Андрієвський. Дворічна підготовна акція завершилась І-шим Конґресом Українських Націоналістів у Відні (1929), де схвалено статут і Програму ОУН та створено новий Провід. До складу цього проводу увійшов також Д. Андрієвський як зовнішньо-політичний референт.

Після Віденського Конґресу Українських Націоналістів визначні діячі націоналістичного руху, серед них і Дмитро Андрієвський, особливу увагу звернули на поглиблення ідеологічних позицій новоствореної ОУН, на опрацювання стратегії та тактики широкої внутрішньої та зовнішньої діяльности Організації й на провадження відповідних акцій, визначених не тільки реальними рамками зовнішнього світу, але головно — історичними передумовами та культурно — духовними потребами та політичними прагненнями українського народу. Заплянована на довгий віддих політично-визвольна програма ОУН виходила не тільки з рішень актуальних проблем, з реакції на потягнення окремих окупантів українських земель чи з тієї чи іншої постановки визвольної акції під якоюсь із чотирьох займанщин, — але також із визначен-

ня гієрархії завдань у кожній з галузей організаційної діяльности. Ця діяльність, включно з підпільно-революційною та широкою пропаґандивно-політичною, здиференційованою по окремих областях Українських етнографічних земель, виходила з світоглядово-духових заложень та з психологічної підготовки членства, зокрема молоді, нанизах і в середньому рівні, окрему увагу звертаючи на виховання нового типу людини, яка мала бути вільною від вузько-партійного підходу до всенаціональних проблем, дисциплінованою, відданою й жертвенною, але не в дусі сліпої організаційної дисципліни,, а в пляні свідомої самопожертви. Маючи вихідну базу в пропонованому Донцовим «Націоналізмі», значна частина ідеологів ОУН зреформувала деякі засади "волюнтаристичного націоналізму" Донцова, достосовуючи їх до української психіки й до історичних умов життя й боротьби українського народу. У зв'язку з більшим зацікавленням деяких зовнішньо-політичних чинників українськими справами, (зокрема англійських), Д. Андрієвському довелося зайнятися зокрема теоретичними проблемами української зовнішньої політики в рамках її головної засади — розчленування Сходу Європи на окремі національні держави. При цьому він нераз доводив ориґінальне ґрунтовне насвітлення цієї проблеми, яка від самих своїх початків до сьогоднішнього дня не знаходить багато прихильників серед впливових політично-господарських кіл західньоевропейських та інших впливових країн. Крім теоритичного опрацювання зовнішньо-політичних проблем з наголошенням української проблеми як міжнародного питання Д. Андрієвський бере участь у всіх нарадах і конференціях, які скликав полк. Є. Коновалець в Женеві, Празі чи Римі для обговорення конкретних питань, проблем чи окремих аспектів революційно-визвольної діяльності ОУН. Свої статті з ділянки ідеології та зовнішньої політики інж. Андрієвський містив на сторінках теоретичного органу націоналістичного руху «Розбудова Нації», що виходив в Празі, а коли в 1934-му році чехо-словацький уряд «Розбудову нації» заборонив, — у паризькому «Українському слові», стаючи одним із його чолових співробітників. Доволі часто, не зважаючи на професійно-інженерську працю, Д. Андрієвському довелося подорожувати Европою, виконуючи спеціяльні доручення голови Проводу.

Після ротердамської траґедії Дмитро Андрієвський залишається в складі Проводу, покликаного Великим Збором Українських Націоналістів 1939-го року. Таким чином, як зовнішньо-політичний референт Проводу, Д. Андрієвський стає близьким дорадником полк. Андрія Мельника. Не змінили становища інж. Андрієвського й драматичні внутрішньо-політичні події1940 року, зв'язані з розколом в лоні ОУН. Як всі інші випробувані співробітники полк. Коновальця, інж. Д. Андрієвський залишається в лоні матірної ОУН, хоча в трагічних подіях, які розгорілися на тому відтинкові в рр. 19441-44, Він не виявляв окремої активности через зосередження на зовнішньо-політичній ділянці. Прикований до Берліну, де був конфінований полк. А. Мельник, інж. Андрієвський, крім журналістичної роботи на сторінках берлінського -«Українського вісника», займається головно опрацюванням зовнішньо-політичних аспектів кількох меморандів ПУН до німецького уряду у справі німецької політики на Сході й утримування зв'язків з акредитованими у Берліні іноземними журналістами. У січні 44 року широка хвиля арештів не минає й Андрієвського, й до жовтня 1944 року він перебуває в концтаборі Оранієнбурґ.

До початку 1945-го року Покійний перебуває в Берліні де, в складі Делеґації ОУН, бере активну участь у міжпартійних переговорах у справі створення Українського Комітету, який — у німецьких плянах — мав очолити не так політичне, як військове українське заанґажування по боці німців. Очевидно, що в цих розмовах, інж. Андрієвський дотримувався органіяаційної позиції, яка зводилась до засудження такого шкідливого заанґажування й до заходів зберегти від фізичного знищення тих ук-

раїнців, які перебували на території тодішньої Німеччини. Після того, як німці не погодилися на висунені полк. Мельником, як обраним речником усіх українських політичних угруповань, передумов, Дмитро Андрієвський разом з іншими, покинув Берлін і виїхав на Захід.

Після німецької капітуляції інж. Д. Андрієвський пробує повернутися до Бельгії. Але він натрапляє на непоборні труднощі з боку бельгійців через своє перебування в Берліні упродовж воєнних років. У повоєнних обставинах Д. Андрієвський, утративши контакт з фаховою роботою, цілковито віддається праці в ОУН. В роках 1949-52 він з доручення голови ПУН двома наворатами, відвідує ЗСА й Канаду.

Після виходу ОУН в 1955 році з УНРади, інж. Д. Андрієвський знову виїжджає за океан, де лишається до кінця 1961 року. Після повороту інж. Андрієвського з Америки ОУН повертається до УНРади.

На доручення ПУН Д. Андрієвський входить до Виконного Органу УНРади як референт преси та інформації. На цьому становищі він, зокрема, пожвавлює свою журналістичну діяльність як редактор «Інформаційного бюлетеня» УНРади. На цьому становищі він перебуває до березня 1967 року, тобто до VI сесії УНРади, на якій був вибраним Державним Контролером. Пост Державного Контролера УНР виконував до VII Сесії УНРади — грудень 1972 року.

У міжчасі ОУН зазнала болючої втрати в зв'язку зі смертю полк. Андрія Мельника, з яким інж. Андрієвський тісно співпрацював протягом усього перебування Полковника на становищі Голови ПУН, починаючи з воєнних років. У зв'язку з організаційними змінами в лоні ОУН на V-тому Великому Зборі Українських Націоналістів, інж. Андрієвський вибуває з Проводу і стає членом новоствореного Сенату ОУН, а після смерти в лютому 1967 року ген. Миколи Капустянського — його головою, а від 1974 року — почесним головою.

Останній період свого життя Д. Андрієвський присвячує журналістичній роботі, тісно співпрацюючи з паризьким «Українським словом» та вінніпезьким «Новим шляхом». На шпальтах націоналістичної преси інж. Андрієвський опублікував велику кількість статтей. Його журналістична діяльність охоплювала різні ділянки — від політичної публіцистики, через відгуки на актуальні міжнародні події, до внутрішньо-українських проблем, включно з рецензіями. На жаль, у розгарі організаційної праці в системі ОУН- й УНРади, Д. Андрієвському не п о щ а с т и л о оформити своїх цікавих політичних думок та міркувань в окремій книжці. Залишилася по ньому тільки вибірка статтей в «Українському слові»

«Російський колоніялізм
і совітський імперіялізм».

Але і з цього скромного видання можна бачити глибину політичних міркувань Покійного, а з відгуків на інші проблеми українського життя, включно до його спостережень на мовні теми, — широкий діяпазон культурних зацікавлень автора.

Він не тільки писав, але й включався в організовані рамки журналістичного життя в Німеччині, стаючи свого часу головою Спілки українських журналістів.

Останні два роки життя інж. Андрієвського — це роки повільного відходу з творчого життя. Але навіть останні зустрічі кілька тижнів перед відходом інж. Д. Андрієвського у вічність відзначались ще небуденною ясністю й свіжістю його думки, живим зацікавленням політичними проблемами. До останньої хвилини Він живо цікавився подіями в світі, востаннє доводячи, що основне Його зацікавлення й увага належала зовнішній політиці.

Із смертю інж. Дмитра Андрієвського з української політичної сцени зійшла людина, яка понад 60 років була не тільки активною на передових позиціях, але й належала до найвидатніших її постатей.

У лоні Організації, в системі Української Національної Ради, в прилюдних дискусіях і на міжнародних виступах він завжди виявляв толерантне ставлення до чужої думки, навіть коли

вона суперечила його поглядам, а в своїх зовнішньо-політичних акціях — вітав свіжу ініціятиву й нові пляни, які йшли на користь української визвольної проблеми. Европеєць не тільки культурою, але й прагненнями, ліберальний демократ по внутрішній структурі (чи не останньою із зовнішніх ініціятив Інженера — було намагання знайти спільну мову з західно-европейськими ліберальними колами) — інж. Д. Андрієвський як людина компромісів у тактично-стратегічних справах, але вірна принципам основних не так ідеологічних, як політичних наставлень Організації — залишив по собі місце, яке нелегко буде заповнити іншою відповідною людиною. Ми переконані, що своїм характером, культурними зовнішніми формами, глибоким відчуттям проблем та кожночасною готовністю їх дискутувати й вирішувати, енергією та жертвенністю, своєю аскетичною постаттю вродженого аристократа інж. Дмитро Андрієвський залишиться незабутнім не тільки серед друзів і співробітників, але й серед ідеологічних та політичних супротивників.

●

† **Дмитро Андрієвський**

З ІДЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ Інж. Д. АНДРІЄВСЬКОГО

Від Редакції

Сучасному поколінню мало відомо про вклад інж. Дмитра Андрієвського в ідеологію українського націоналізму. Його знають як політичного діяча, що за останнє чверть сторіччя своєю практичною та журналістичною діяльністю зв'язаний був передусім з проблемою консолідації у внутрішньому українському житті, і при тому пильно слідкував — та й сам брав участь де це було можливе, за подіями на міжнародній шахівниці, став одним з кращих у нас знавців міжнародної політики, заступав українців на всяких зборах та в установах, куди нам, як нації без власної держави, вступ був обмежений до ролі хіба спостерігачів. Зокрема загально відомі його зв'язки з представниками інших поневолених чи загрожених Москвою народів, і також його участь — як обсерватора чи гостя — в т. зв. Европейському Русі. Скрізь там заступав він загально українські інтереси, ідучи послідовно за думкою, що в міжнародній політиці слід виступати тільки й завжди від українського народу, ніколи від однієї, хочби й дуже сильної, організації. Одначе, при тому завжди лишався націоналістом не тільки з переконання, але й членом Організації Українських Націоналістів, якої був одним зо співтворців, і не лишав щодо того ні в кого ні яких сумнівів.

Ця довголітня й велика його праця сховала в своїй тіні ті цінності, що їх Дмитро Андрієвський вніс у скарбницю націоналістичного руху та його найвпразнішого носія — Організації Українських Націоналістів. Його писання на ідеологічні й ідеологічно-політичні теми кількістю невеликі. Тих сотня чи більше сторінок його статтей і доповідей привали в тягар пізніших брошур, друкованих доповідей і статтей за сорок років політичного діяння, відколи Дмитро Андрієвський перейшов до практичної роботи в житті і з рамени своєї організації. Але своїм вагомим змістом мали вони іще й далі мають величезне значення в історії модерного націоналізму. В часі, коли націоналістична ідея носилася в повітрі, коли тодішнє молоде українське покоління вдихало її на повні легені й несвідомо, неначе навпомацки йшло за нею, Дмитро Андрієвський першим виловлював основні її елементи, дефініював їх, синтезував їх в органічну цілість. Його перші кроки, ще перед тим, заки виринула на обрії

*організована сила націоналістичного руху, йшли якраз по лінії виroблення одноцілої націоналістичної ідеології та утверджування націоналістичного світогляду. Це він почав класти ідеологічні основи під велику політичну будову пізнішої Організації Українських Націоналістів, це він спрямовував туди думку своїх товаришів і сучасників. У великій мірі завдяки його духовим зусиллям, націоналістичний рух із хаосу неґативізму, з реакції на нездійснені визвольні змагання, з відрухів протесту став на твердих підвалинах нових позитивних цінностей українського націоналізму. Всі інші, що прийшли після нього, уточнювали, розробляли, додавали і навіть безмірно збагатили ідейний баґаж українського націоналістичного руху. Але перший у часі між ними був Дмитро Андрієвський і в тому — хоч і як скромно він сам оцінював цей період своєї політичної праці — його вічна й неповторна заслуга. Недарма ж обрано його ідеологічним референтом у першому Проводі Українських Націоналістів, ще заки покликано до життя Організацію Українських Націоналістів. З тієї позиції підготовляв він ідеологічне оформлення ОУН своїми доповідями на конференціях і прилюдними виступами перед ширшою українською громадськістю. Він же ж, поряд з пізнішим другим ідеологом українського націоналізму,д-ром Юліяном Вассияном, виголосив ідеологічний реферат на Першому Конґресі Українських Націоналістів. *)*

В останньому році перед Першим Конґресом Українських Націоналістів 28 січня — 3 лютого 1929 у Відні) Дмитро Андрієвський виявив надзвичайну активність у своїй ділянці праці. В одному тільки річнику ”Розбудови нації” за 1928 рік він помістив десять статтей, з чого сім під власним прізвищем (”Наша позиція”, ”Вічний мир”, ”М а л о в і р и”, ”Шляхи розбудови”, ”До ідеологічно-статутарної підготовки організації українських націоналістів”, ”Моя відповідь”, ”Україна в світовій політиці”) і три під псевдонімом І. Стобара (”Імпондерабль”, ”Скрута духа в Европі”, ”Демоліберaлізм як ідеологія”). З них вибираємо та друкуємо нижче ”До ідеологічно-статутарної підготовки організації українських націоналістів” тому, що це була доповідь Дмитра Андрієвського на Другій Конференції Українських Націоналістів (8-9 квітня 1928 р. в Берліні), що цією доповіддю звертався він до вибраного гурта активістів, пізніших співтворців Організації Українських Націоналістів. В ній Дмитро Андрієвський не дефінює та розгортає теоретичні ідеологічні тези, тільки, нав'язуючи до них робить практичні висновки для побудови й визначення діяльности задуманої організації. Як побачимо, не все те прийнято на Першому Конґресі пів року пізніше, а багато дечого з того мінялося на довгому шляху, що його пройшла за той час ОУН. А втім, у тій доповіді передбачував це і сам автор, що хотів надати організації гнучкість та дозволити їй завжди на вільність рухів у кожній добі. Та всеж таки основні речі ще й сьогодні, по 50 роках, затримали свою вартість, як і затримають її може й на дальше пів століття. З другого боку, може обізветься наше сумління, коли побачимо, як далеко й цілком безпотрібно відійшли ми в дечому від простого й осяйного шляху, що його простелили перед нами основники Організації Українських Націоналістів.

Зиновій Книш

*) До Конґресу підготовив він три доповіді: 1. Український націоналізм, 2. Державний Устрій України, 3. Дві концепції. Всі вони були зачитані й продискутовані чи то на пленумі Конґресу чи то його комісіях. Д-р Юліян Вассиян прочитав доповідь п. н. До головних засад націоналізму, основні тези якої друкувалися ще перед Конґресом в числі 2. ”Розбудови нації” за 1928 рік під таким самим наголоком.

Ідеологія — це певна система цінностей, це система координат, що встановляють відношення культурної людини до зовнішнього світу, до існуючого в дійсності чи існуючого потенційно в ідеалі. Це певний підбір, клясифікація життєвих, інтелектуальних і моральних явищ, це степенування їх відповідно до вартости, важливости, слушности, правдивости, Особа, що має ідеологію, має повне своє питоме місце в світі, бо має встановлене відношення до нього. Серед тих самих обставин і супроти них дві різні особи можуть займати різні положення. Тому саме люди, одуруючи такими ж складниками ідеології національної чи іншої — мають різні системи, бо складники неоднаково уложені, неоднаково віддалені чи зближені до суб'єкту ідеології, а тому суб'єкти роблять різний натиск на однакові речі і явища.

Цей натиск робиться не так розумом, як почуттям. Щоб бути чинною, ідеологія мусить пересякнути чуття й укорінитися в ньому. Можна мати всі потрібні відомості про світ, події, речі, але немати ідеології, — не мати системи, клясифікації, певного питомого ладу, не мати чим надхнути, злютувати та зробити цілу будову чинною. Тому, власне, учений може не мати жодної ідеології, а пастух може бути автором і носієм величної ідеї.

Ідеологія не є штучною побудовою, але життєвим явищем і чинником, — рушійною силою. Предметом її не є минуле, тільки майбутнє. Вона не лише теоретично встановлює певне відношення між явищами, але те відношення намагається здійснити. Бо ідеологія — це потенційна дійсність. Тим вона відрізняється від утопії, чистої фантазії. Ідеологія має своє коріння в житті та є виявом того, що вже існує психологічно. Тому годі створити ідеологію, а особливо її перевести "на замовлення", чужими силами, поза дійсним життям. Коли наша дійсність крие в собі зародки нової ідеології, — вона з'явиться, коли ж їх нема, годі насилувати себе й обставини. Бувають моменти в історії, що ідеологія, зродившись, наче курча з яйця, мусить довго ждати на признання, наражатися на кпини, заки звернуть на неї увагу, іншим же разом чуємо, що дійсність вагітна новим, ідея цього нового ніби висить у повітрі. Тоді за нею шукають і намагаються убрати її в формулу. На початку XX сторіччя гасло самостійности було тим курчам, що виклюнулося. Ідея розбудови, як дальше розгорнення того гасла, підопрядкування суспільно-клясового національно-державному, є тією ідеєю, що зависла в повітрі в наші дні. Треба її лише схопити, оформити, вилонити з ґрудей молодого покоління.

Якщо підложжям ідеології є загал, певне покоління, певна громада, то повитухою, що помагає їй з'явитися на світ, є особа або окрема група. Загал може лише постачати сирий матеріял, уложити ж його в систему громада не в силі. З такої спроби вийде поплутання й нісенітниця. Маса постачає лише засоби, одна або кілька голів укладають пляни використання тих засобів. Отже ж співдіяння одиниці й загалу в справі створення й здійснення ідеології є очевидним.

Обставини українського національного життя докорінно змінилися за останніх десять років, змінили вони й психологічний підмет нашої нації. Молоде покоління має Бога в душі та інші молитви на устах. Неминуче мусить з'явитися також нова ідеологія. Її загальний тон усі ми передчуваємо і передбачуємо. Коротко: це націоналізм! Отже, ми маємо основний зав'язок ідеології, тепер треба його розгорнути в певну систему, нею покрити всі ділянки нашого національного життя, у ній знайти загальну розв'язку головних проблем нашої дійсности. Ми відчуваємо, що ця справа наспіла — плід готовий.

Свідомі цього, зважилися ми простягти руку за тим живодатним плодом. Складаючи Провід, завзялися ми стати тим, хто вилонює систему з голів і грудей наших однодумців. Плянуючи Конґрес, ми означили найближчий етап розгортання тієї системи. Звертаючися до загалу, ми готуємо міцне підложжя для неї. Отже Провід, Конґрес і загал будуть головними чинниками в процесі витворення ідеології українських націоналістів.

Факт постання Проводу має вирішальне значення для цілої справи. Він виказав наявність творчих змагань нашого покоління й відмінність його метод праці від дотеперішніх... Ми справді маємо зв'язок з цілим нашим поколінням і на чужині, і по той бік ризького кордону та Дністра, ми є речником того покоління. Широкий відгомін і загальне співчуття в міродатних для нас колах і свідомість великої відповідальности за успіх розпочатого нами діла стверджують, що це так і наказують нам не вагатися перед труднощами. Провід далі вестиме свою працю. Насамперед він мусить виявити ті думки й почуття, що нуртують серед нашого покоління. Далі, він має вложити їх у певну систему й згідно з нею провадити свою організаційну та пропаґандивну діяльність. Треба унаочити ідеологічну основу нашої доби і до певної міри виховувати загал, защіплювати йому певне думання та певне оцінювання дійсности. Так, і тільки так може постати однодумність та одностайність загалу. Це поможе виявитися складові душі в певних ідеологічних формах і підготовити нас до спільної дружньої праці.

Віра в себе, в свою думку мусить бути властивістю Проводу, але тим не менше мусить він уважати і на ту реакцію, що зроджується серед загалу, та на її підставі складати свою самооцінку. Через організаційну працю, прилюдні виступи, публікації і вкінці — на Конґресі — провід мусить усьвідомити й уточнити ту систему, носієм якої він є, розгорнути її, почасти здійснити й перевести в життя. В цьому полягає його завдання, як проводу ідеологічного, і, щоб його виконати, мусить він мати сміливість думки й не страхатися відповідальности. Також своєю поставою, тоном, методами та ініціятивою мусить Провід виробити собі престиж та викликати віру в себе, в ту справу, якій він служить.

Конґрес має бути підсумком цієї праці, етапом на шляху здійснення ідеології й початком колективної праці над нею. Він неможливий без деякого ідеологічного підмурку. Тим підмурком будуть тези й нарис ідеології українських націоналістів. До Конґресу можна притягти тільки тих, хто органічно нам близький, хто приймає схему нашої ідеології та вже й нині йде з нами в ногу. Нема чого тягти тих, хто духом нам далекий, хто вимагає від нас програм і пактів. Конґрес має вестися згідно з пляном, що його наперед устійнить Провід. Конґрес мусітиме нашу схему ідеології переглянути, розробити й прийняти. Співпраця співзвучання осіб, кожної у властивій їй ділянці, на одній спільній основі запропонованої схеми розгорне й уточнить нашу ідеологію. Ділянки політична, господарська, культурна, військова та інші мусять бути більш-менш повно освітлені, але все під одним наперед означеним кутом: практичної діяльности нашої організації Це буде корисне для нас самих і для тих, що шукають стичности з нами в площині програм і плятформ — не тільки психології — і для сторонніх, що мусять рахуватися з фактом нашого існування й нашої діяльности.

Головна ж вага Конґресу полягатиме в організації загалу, що ту ідеологію виявлятиме й плекатиме в чині. Творення ідеології не обмежується працями Конґресу. Ідеологія — це відблиск життя й проекція нашої волі. Перше — завжди мінливе, друга — не все точно означена. Ідеологія, як формула, узмістовлюється у викликанім нею серед загалу чині. Лише повний цикл — думка й дійсність — творить із програми ідеології життєвий чинник. Взаємодія освідомлюючого органу (Проводу) й питомого ґрунту (Загалу) продовжуватиметься також по Конґресі. Ідеолоґія розгалужується, уточнюється, пристосовується до дійсности в житті й чині загалу. Що краще її стисліше буде зорганізований загал, то швидше й досконаліше йтиме процес росту та розгортання ідеології. Отже, загал є місцем відправлення й місцем прибуття. Найстисліші взаємини Проводу й загалу є конечним для розвитку ідеології. Часописи, з'їзди, організаційна й освідомна праця, практична, громадська й політична чинність — ось форми тих взаємин.

Зупинімося тепер над формами, що в них може вилятися наша ідеологія, і спробуймо намітити головні риси. Ми вже показали на три площини, що в них розгортається кожна ідеологія. Це площини: духа, часу й епохальних обставин, площина нашої свідомости та нашого поставлення й розв'язки конкретних питань і площина здійснення ідеології, або площина нашого чину.

Перша площина лежить поза нашою волею, навіть поза сферою точного певного знання. В ній виявляється характер, властивість, система нашої ідеології. Ми в ній (цебто, тій площині) родимося й не можемо поставити себе поза нею. Вона має для нас, так мовити б, абсолютну, безоглядну й безумовну вартість. Одначе тільки для нас, не для наших попередників, або наших наступників. Це уклад думок нашого віку, нашого покоління, це зміст даного історичного моменту, це площина, так мовити б, філософська. Годі точно зформулювати ідеологію в тій площині; про неї більше знатимуть наші наступники, ніж ми самі. Але її властивість виявляється вже нині в тому, що так як ми мислимо, відчуваємо, робимо, говоримо, пишемо. Найбільше загально можна твердити, що наша доба, наше покоління, має систему вартостей, побудовану не на матеріялізмі та детермінізмі, як це було в наших попередників, лише на ідеалізмі й волюнтаризмі.

Наші сучасники добачують іншу дійсність, ніж тільки речеву й наочну, та освідомлюють собі духову природу всесвіту. Не обмежуючися на даних змислу й розуму, вони плекають у душі *віру в ідеал,* що існує сам у собі та є вищою дійсністю. Пізнаючи істотні закони й істотність органічних явищ, вони відрізняють площу стихійних явищ від площі вільного вибору або діяння людини. Тому для них свідомість підпорядкування особи істотним законам не перечить плеканню в людині вроджених їй: волі до життя, до чину, до розросту, як джерела нового життя. Виявом цих останніх прикмет людського духу в міжнародніх відносинах є воля до влади та імперіялізм... Натуральний розділ між народами неминучий уже в силу ієрархічної будови всесвіту й ступеновання вартостей та явищ суспільних, моральних, естетичних і т. д. Тому, власне, й змагання до соціяльного й політичного зрівнання здаються нашому поколінню суперечними засадничій будові нашої дійсности. Ідеї абсолютного поступу, вічного миру, сподіванки наступлення соціяльного раю є для наших сучасників безґрунтовним маренням. Призначенням людини на землі не є раювати, тільки виконувати свій обов'язок супроти ідеалу. Чинність людей сприяє більшому або меншому переведенню в життя ідеалу, і до цеї чинности мусять вести не розрахунки чи матеріяльні вигоди, а тільки відданість і саможертва.

Для нашого, *українського,* покоління таким ідеалом є Велика, Самостійна, Соборна Українська Нація. Бож власне нація є одним з органічних явищ, що ховають у собі первень організації і розвою. За своїм положенням, традиціями й природними даними Україна призначена для великої ролі в Европі та в цілому світі. Українська національна ідея не покривається з українською етнографічною територією й не вичерпується етнічним змістом. Вона охоплює ширші простори та формується на основі історичної місії, що припала нашій батьківщині. Розположена між европейським Заходом та азійським Сходом, Україна є мостом між двома світами та являється природним оборонцем менших народів, загроженим Московщиною. Лише мобілізацією тіла й духа, організацією своєї національної державности Україна має виконати свою велику історичну місію, що триває від часів Київської України-Руси по цей день. Обкраювати наші національні завдання, слатися рядниною під ноги напасника, впрягатися до чужого воза — це зраджувати історичну місію нашого народу, зраджувати саму українську націю.

Інакше укладається наша ідеологія в площині конкретних обставин. Ми входимо в них з певним укладом душі, на підставі чого усвідомляємо та встановлюємо наше відношення до подій

і явищ національного чи міжнародного життя. Отже, друга площина немов випливає висовується з першої. Тільки пізнавши оточення можемо братися за вплив на нього. Але пам'ятаймо, що обставини не залишаються не порушні й незмінні — вони в стані невпинного "ставання". Тому теж наше положення в цій площині не може бути безоглядне й незмінне, — воно тільки часове серед даних обставин. Та ж система, на основі якої ми окреслюємо наше положення, мусить бути завжди одна, тривка, рішальна. Ідеологія, викладена в програмі чи плятформі, мусить знайти широкі й гнучкі формули, щоб життя їх не торощило, лише ними кермувалося. Політичні, суспільні, господарські, й культурні — це ті обставини, що до них маємо визначити наше відношення.Змисл дійсности й творчий інстинкт мусить доповнити силу нашого розуму, що укладатиме й мінятиме наше відношення до фактів життя. Це площина, так мовити б, політична, площина генерального штабу нашого руху. Конґрес устійнить остаточно нашу позицію в тій площині, сьогодні ж ми можемо тільки намітити нашу ідеологічну систему.

Для нас очевидне, що для нації конечна власна державна організація. Тільки в умовах національної державности Україна стане продуктивна й творча. Проблема влади лежить в основі державного будівництва. Форма держави, чи справа режиму, не має вирішного значення, її зміст у значній мірі залежить від влади. Універсальні формули державного устрою — республіка, монархія — не дають жодної поради. Розв'язки цієї проблеми треба шукати в традиції, в місцевих умовах, у вимогах часу й обставинах. Для сучасної України найбільше вказана була б одноособова влада. Однак треба брати до уваги брак монархічної традиції, глибоку відразу нашого народу до абсолютизму та його вільнолюбство. Коли б з бігом подій не знайшлася б одна, сильна й авторитетна заслужена особа, що сталаб на чолі Української Держави, довелося б застосувати республіканський устрій, але з поправками, що їх диктують обставини й оправдують потреби нації.

Суспільний лад обумовлює як вдачу й традиції українського народу, так і умови світового господарського життя. Він буде спертий на ієрархії та зрізничкованості. Насильне вщеплювання в Україні уроєних форм суспільних відносин (соціялізм, демократизм) було б недоречне й небезпечне. Сьогодні хліборобський селянський стан має виїмкову вагу в національному житті України. Одначе, це явище часове й анормальне. **Треба сприяти** виробленню інших національних верств: робітничої, купецької, промислової та інших. Поділ суспільности на кляси — маючих і працюючих — є довільний і не істотний. Ідея клясової боротьби як історичної конечности — хибна й шкідлива. На тому терпить національний організм. Замість підносити другорядний факт боротьби за існування до рівня підстави суспільних відносин, треба змагати до узгіднення окремих функційних груп, що на ділі себе взаємно доповнюють. таким чином нація здобудеться на найбільшу продуктивність, з чого матимуть вигоду всі верстви.

Економічна політика Української Держави мусить також змагати до піднесення продуктивности країни. Розподіл землі між дрібних хліборобів, що стався в наслідок революції, сприяє зростові національної продукції. Цей розподіл після зроблення поправок, що їх вимагають народнього господарства, мусять бути леґалізований. Індустріялізація України забезпечить використання природних багатств та розвиток нашої країни. Засади приватної власности й вільности підприємств, узгіднені з націоналізацією потрібних ділянок, мусять лягти в основу господарського життя. Чорне Море має стати базою нашої економічної політики на зовні. Для оборони своїх приватних багатств і втягнення Московщини в свою економічну систему, Україна мусить мати належну збройну силу, інакше наша держава знову впаде жертвою свого багатства.

Щодо *міжнародної політики* то історична трагедія України, затисненої в кліщах Москва-Варшава, мусить урешті знайти свою розв'язку, і то так

що, борючися проти натиску чи за визволення з-під однієї, ми мусимо раз назавжди відмовитися від союзу з другою. Лише військова сила забезпечить нам успіх на міжнародньому терені й дасть нам Самостійність та Соборність.

У внутрішній політиці авторитет і послух, централізм і тверда влада конечні для зміцнення Української Держави. А щоб влада була інтимно близька й органічно з ним споріднена, вона мусить спиратися на провідну верству, в якій булиб заступлені інтереси й змагання всіх суспільних груп. Не в формі парляменту і не шляхом загально виборчого права має бути організоване виявлення волі нації та її провідної верстви. Мусить постати Державний орган, в якому знайшли б місце представники всіх суспільних груп та який *дономіг би владі* пильнувати державних справ і правити країною. Відповідна державна політика має *високо піднести українську культуру* та сприяти її універсальності, що йшло б упарі з розгорненням української національної ідеї в ідею світової ваги. Пошанування релігії та об'єднання українських церков в одну національну церкву сприятиме моральному оформленню й творчому виявленню української нації.

І вкінці третя площина — площина чину. Тут проекція нашої ідеології мусить бути найбільш уточнена та ясно означена. Тут формула — це команда, технічний засіб чину. Вона не має нічого абсолютного, вся її вартість полягає в слушності й вчасності. Вона породжується хвилиною й має значення для певного часу. Це ті розпорядки, обіжники, накази, виступи, що ними ідеологія з площини чистої ідеї недосконало, але речево, конкретно проектується в дійсність і переводиться в життя. Це площина організаційної праці й чину. Але як має виглядати організація, що здійснюватиме ідеологію?

Внутрішня будова організації буде підпорядкована меті нашої чинности. Тією метою є нагромадження й узгіднення с и л і з а с о б і в чину, яким розпоряджують послідовні, чинні й творчі націоналістично думаючі та відчуваючі одиниці чи гуртки в краю або на чужині.

Нашим обов'язком є якнайдоцільніше використати їх для національної праці й належно ними керувати. Наша організація має обєднувати не всіх, хто лише співчуває нашій ідеології, але тих, хто чинно може прислужитися при переведенні її в життя, хто має дані впливати й повести за собою інших, хто може опанувати певну частину нашої суспільности й нею кермувати. Нашими впливами мусимо охопити цілість нашої громадськости, а нашими координованими зусиллями зв'язати її в моноліт, вилучивши небезпечні або хворобливі елементи. Отже, в жодному випадку не сміємо обтяжувати організацію баластом, що тільки спинюватиме наші рухи. З-поміж прихильників мусимо вибирати елементи діяльні, творчі, — ті, що є, принаймні потенційно, провідниками своєю вдачею, ті, що виказують ініціятиву, відзначаються ідейністю, почувають себе організованими членами нації, змагають до впливів і влади, а разом з тим уміють і коритися. Організація мусить використати всі ці прикмети й дати верстат праці або показати місце приложення сил.

Разом із зовнішньою продуктивною працею треба вести внутрішню працю над нами самими. Нам бракує потрібних для політичної, громадської й військової діяльности відповідного виховання, школи, Вправности. Виховання загалу націоналістів в організації мусить стати одним з її завдань. Для виховної справи треба взяти під увагу важливий психологічний момент а саме: виділити нас із загалу української громадськости в окрему виразну, злютовану, ідейну й організовану групу. Це дається зробити, точно означивши наперед наше місце серед загалу, зв'язавши наш почин з молоддю, з найновішим поколінням національних робітників, з відки власне вербуються та вербуватимуться наші однодумці. Мусимо виробити з наших членів особливу породу українців, що не зіллється й не розпуститься в загалі, але триматиме своє місце в національному

житті, що не підпорядкує себе настроям і відрухам натовпу, але зуміє стати над ним і накидати йому свою думку, свою в о л ю. Це зовсім не перечить найбільшій стичності націоналістів із загалом, найактивнішій співпраці їх на всіх ділянках національного життя. Загал є для нас тим оточенням, в якому й через яке маємо діяти, де маємо плекати первні чинности. Отже, провідница роля цілої організації й кожного її члена, узгіднення руху й чину націоналістів, самовиховна праця членів — це зміст, якому має відповідати форма "організації".

Нашу організацію треба плянувати на основі вказівок життя й пристосовувати до конкретних обставин. Перш за все мусимо встановити майбутній її контиґент. Ми вже вписали його в рамки наймолодшого покоління. Але, йдучи далі, мусимо розрізнити три катеґорії. Перша, — це ті, що працюють теоретично, ті, що за своєю природою п р и з н а ч е н і не для безпосередньої практичної організаційної праці, але так мовити б, для посередньої: публікації, книжки, часописи, доповіді, пропаґанда (скоріше ідей, як чину). Для цеї катеґорії мусить бути призначено в організації певне місце дорадників, викладачів, співробітників часописів і т. д. Друга катеґорія, — це інструктори, вправні, спритні робітники, організатори й політики, пропаґандисти, народні трибуни й дипломати. Ці, власне, складатимуть основу організації. З-поміж них головно вербуватимуться провідні й чільні особи нашого руху, ними обсаджуватимуться відповідальніші місця в нашій організації. Третя катеґорія не буде складовою частиною організації, але скоріше її підложжям. Це та маса, що через неї члени організації мають впливати на загал. Це поплечники й прихильники, що, немов під доглядом членів, проходитимуть певний стаж і поповнятимуть організацію. Це той сирий але надійний, матеріял, що його має організація обробити й підготовити катеґорія не будучи частиною управнених членів, не підлягаючи Проводові й приписам організації, працюватиме згідно з вказівками й під кермою організації.

Засади нашої організації вже не раз обговорювано, й загальна думка про них досить виразна. Мусимо раз на все покінчити з "демократичними принципами": виборами провідників, управліннями волею більшости, виявленням волі шляхом голосування, колеґіяльністю думання, чину й рішення. Практика довела, що на те все загал тільки м а р н у є час і с и л и. Конечною передумовою гуртової праці є послух, ієрархія, твердість і певність рішень. Це може забезпечити лише одноособовий провід на всіх ступенях, рішення важливіших справ волею одного провідника, призначення відповідних людей на різні становища.

Сама ідея націоналістичного руху, як також і практичні міркування, вимагають від нас, однолитої, суто- національної організації. Лише така може взятися за переведення в життя національно-державної ідеології. Щоб виконати своє завдання, вона мусить бути всеукраїнська. Не походження з тієї чи іншої частини України, але місце осідку має визначити приналежність члена до тієї чи іншої клітини організованого тіла українських націоналістів. Мусимо усунути всяке поплутання в праці, запобігти розпорошенню сил, облегшити діло самовиховання. Тільки точно означивши кожну клітину й обсяг її діяння, розмежувавши терен праці, ми зможемо внести в організацію життя, точність, ясність, — зробити наші зусилля продуктивними і так виховати новий тип українця, що буде відданий національній ідеї та державній справі й не в'язатиметься первісними суб'єктивними відрухами.

Існуючі вже групи націоналістів мусять увійти в сітку місцевих клітинок загальної організації, перебудуватися, зіллятися одна з одною, якщо вони діють на одному терені, і накінець підпорядкуватися одному проводові організації. Скрізь, де тільки знайдеться належний ґрунт, мусять поставати нові гуртки. Всі клітинки матимуть призначених провідників і в'язатимуться в ширші групи по країнах. На чолі організації стоятиме

провідник або провід. Крім відмінних теренів праці, місцеві клітинки матимуть свої питомі завдання, програми праці, відповідну тактику, що одначе мусить укладатися в загальні завдання, програму й тактику цілої організації. Право почину належатиме не тільки призначеним особам, але кожному членові. Рішальний голос, відповідно до ваги справи, матимуть провідники різного ступня. Діяльність вестиметься на різні скалі: місцевого гуртка, крайової групи, цілої організації. Статут мусить брати під увагу всі ці міркування й обставини, а крім того — надаватися до пристосування до непередбаченого та до вийняткових умов. Він мусить кермувати життям організації, але не в'язати надто волю й чинність її членів.

Вже нині мусимо прямувати до переведення наміченого пляну організації в життя. До Конґресу найкраще триматися бази й назов існуючих організацій та вести дальшу працю підбиранням відповідного людського матеріялу. Конґрес зробить підсумки нашого організаційного досвіду й остаточно прийме статут[1]) єдиної організації. Кажу "остаточно", але не хочу твердити, що, раз прийнятий він лишиться на віки вічні. Практика висуне нові завдання та внесе багато поправок. Все ж не треба дуже вагатися перед невідомим і сміливо накреслювати вже сьогодні загальний образ і риси організації.

Ми зазначили, що не вирізнюємо ідеології з організації, з життя, як і чину, дійсности, з ідеології. Ми їх беремо в цілому, рівнобіжно з ідеологічною системою хочемо творити організовану дійсність. Годі думати, що ми, Провід, Конґрес, спроможемося виложити цілу ідеологію українських націоналістів нашої доби, або устійнити викінчену форму організації. Це вимагало б праці, досвіду й часу в більшому розмірі, як цей, що ним розпоряджає ціле наше покоління. Нині можемо накреслити лише схему й змагати, щоб та система бігом подій розгорнулася й набрала живого змісту.

[1]) Автор уживає термінів "статут", "статутарний", статутовий". В пізнішому житті прийнято назви "устрій організації" і, відповідно до того, "устроєвий" та інші похідні вислови.

●

Тільки група націоналістів, що недолітками і молодиками пішла без програм і статутів, але з крісами в руках у бій за Визволення, Державність і Самостійність, лише ця група, вихована в огні повстань і регулярної війни, загартована серед труду, голоду, біди, лише вона одна побирала свою науку органічно й безпосередньо від своєї нації, свого часу й сучасних нам обставин. Вона єдина має силу й можність оминути чужі концепції і з-зовні накинені формули, сама в собі і в лоні своєї нації найти рацію свого існування.

Інж. Дмитро Андрієвський
("Наша позиція", Розбудова Нації, ч. 1, 1928)

О. Жданович

ДО ПРОБЛЕМ РОСІЙСЬКИХ ДИСИДЕНТІВ

(Доповідь на Студ. Конференції у Торонті, 25. 9. 1976 року)

У рамах цієї конференції припала мені тема дуже небезпечна. Тема про росіян-дисидентів і наше ставлення до них. Але небезпечних тем ні я, ні ми всі ніколи не боялись і наша відвага себе виправдала. Із ряду наших великих конференцій, першою була 1963 року у цьому ж Торонті, де ми порушували питання ідеології, але також тоді дуже дискусійну, навіть у нашому середовищі, тему — зустрічатись, чи не зустрічатись із нашими братами по крові, що приїздять з України.

Конференція 1963 р. дала на поставлене нею питання позитивну відповідь. І цією позитивністю вся українська визвольна справа виграла подвійно: 1. у висліді ми зловили контакт із справжньою, поза-офіційною Україною, що дало нам широкий діяпазон Самвидаву, публікацією якого ми змінили стан української справи у вільному світі й підтримали борців в Україні: 2. ми бій "зустрічей" виграли настільки, що ворог відтягнувся із цього відтинку: нема тепер ні груп, майже нема ансамблів — при цих зустрічах, яких так багато хто боявся, ми були міцніші, бо за нами правда, що саме й наголошувала конференція 1963 року.

Якщо ми не боялися небезпечної теми 13 років тому, то не можемо боятися подібної і сьогодні. Не зляка-ємося дискутувати теми, яку дехто вважає бездискусійною, теми росіян і взаємовідносин із представниками їхнього спротиву режимові, тобто — нашого ставлення до них, а їхнього до нас українців.

Росіян сьогодні не то 120, не то 140 мільйонів. Сьогодні вони — окупанти України. Але вони наші сусіди і тому для нас проблема росіян подвійна: 1. як позбутися їхнього ярма і старшобратства, 2. як передбачити дальше існування поруч себе двох великих націй?

Хрущов навіть зворушливо оповідав про намір Сталіна винищити українців шляхом частинного розстрілу, а частинно вивезення, він бо бачив з боку української нації найпершу загрозу для існування совєтської, а одночасно й російської імперії. Але на території УССР українців нараховувалось тоді 35 мільйонів і винищити, чи переселити таку кількість — показалось неможливим. Що ж ми можемо зробити з нашим сусідом-ворогом, що в чотири рази численніший від нас? — Виселити — якою силою і куди? вистріляти — якою силою?

Існує концепція розв'язки українсько-російських відносин, яка каже, що — "нас розсудить залізо і кров" . . . Авжеж, наші відносини будуть не раз ще вирішуватися залізом і кров'ю, але чи тільки цими засобами? На превеликий жаль, росіяни нам спустили крови надто багато, а й у майбутньому мають шанси спустити її більше нам, як ми маємо шанси спустити їм. Що ж до заліза, то й тут вони в упривілейованій позиції, мають кращі можливості й було б з нашого боку нерозумно покладатися лише на ті розв'язки, які нам не обіцяють перемоги. На мою думку, поза пробою сил фізичних і технічних існують ще можливості психологічні й політичні. Ці можливості випливають таки з реального відношення реальних сил, бож ми не самі проти російського імперіялізму. Поруч нас ще інші поневолені народи, які разом з нами являють приблизно половину населення останньої імперії, яку слід би вважати непорозумінням історії. І замість рахувати тільки на пробу сил, на чоловий зудар, на нищівний — не лише для нас, для росіян, але й усього світу — зустрічний бій, не можна залишати поза полем уваги й політичних можливостей.

Чи є такі можливості? — Питання дуже важке. Дискутується воно в українській пресі вже роками й відповідь на нього буває звичайно неґативна. Я не заперечую цієї неґативности,

бо росіяни не позбулися свого імперіялізму, вони лише його різними способами підмальовують і розмальовують. Маємо блискучі статті, які це доводять. Між ними й доповідь д-ра М. Антоновича з-перед півтора року, і глибоко обґрунтована стаття І. Кошелівця, і статті М. Стиранки й багато інших. Усі вони зовсім обґрунтовано доводять, що всі російські "ліберали", усі т. зв. дисиденти, від Сахарова й Солженіцина до Шафаревича й Осіпова — стоять на традиційних російських імперіялістичних позиціях, не визнають прав поневолених народів на самостійність і жоден "діялог" не є можливий. Це відношення до російських дисидентів настільки обґрунтоване, що просто страшно його пробувати підважувати. Зокрема після останнього інтерв'ю А. Амальрика, одного з найбільш ліберальних росіян, який заявив, що він проти імперіяльного затиску, а за таку федерацію, в якій кожен народ мав би якнайширшу автономію, а в цій автономії було б аж чотири українські федеровані області, бо він не бачить в українців досить волі до боротьби.

Але годі не бачити, що хоч росіяни й залишилися на своїх єдинонеділимських позиціях, є певні "зміни" й "новості" в їхньому баченні світу й їхньому баченні майбутнього територій імперії. Не бачити цього, було б великою помилкою з нашого боку, бо життя не стоїть на місці й навіть імперіялістичні росіяни непорушно на місці не стоять. Репрезентативними повинні ми в цьому відношенні бачити саме російських дисидентів (так їх будемо називати, хоч до українських борців за визволення я цього — прийнятого у вільному світі терміну — не вживав би).

Хоч і дисиденти, як казав один знаменитий знавець цих справ, — тільки трішечки пошкрябайте найбільшого російського ліберала й відразу ж вилізе шкіра імперіяліста, — не дійшли до єдиної для нас сприємливої концепції розподілу імперії. А все ж у них, а навіть у старих еміґрантів-чорносотенців, помітно в думках щось "нового", нехай це останнє слово ми поставимо в подвійні лапки, чи у потрійні.

Щоб уточнити певні поняття і дати п і д с т а в у для витягнення будь-яких висновків, розгляньмо хоч дуже побіжно основні тенденції серед російських дисидентів, які — не ставши приятелями — таки є нашими союзниками в боротьбі з пануючою системою, яка душить людину й офіційно проголосила "злиття націй", як основне своє завдання.

Росіяни, як і ми, хоч не мають проблеми нарушування їхньої національної субстанції та національно-моральної основи, що являє для них основну перевагу, — не мають можливости виробляти свою політичну думку. Їхні вислови на ці основні теми, являють індивідуальне зусилля. Нема добре організованих груп, нема творчих лябораторій, а що це значить — найкраще знаємо ми, що також губимося в індивідуальних і недостатніх проголошеннях. А. Амальрик слушно казав, у першому інтерв'ю у вільному світі, що немає єдности думки між дисидентами, які опинились за кордоном, не може бути тим більше єдности між розсіяними й переслідуваними дисидентами в СССР. Розуміється, не може й визріти їхня думка про національне питання. І А. Амальрик зробив — досі найкращу — схему думок дисидентів, порівнюючи їх із офіційними чинниками.

На крилі консервативному він ставить офіційний марксизм-ленінізм та офіційний російський націоналізм, що зливається з шовінізмом та месіянізмом. Прямою дитиною цієї офіційної ідеології є конформістсько-реформістська ідеологія, яку репрезентують брати Медведеви, що стоять на позиціях "справжнього марксизму". Дуже дивно, але з ними можна в'язати в ідеологічній площині й неомарксистів типу Л. Плюща, хоч він політично розходиться з ними, вважаючи основою неомарксизму — розподіл імперії, що заперечують Медведеви.

Від цих напрямків вниз розвивається гуманістичний напрямок, в якому бачимо з одного боку ліберальну ідеологію, а з другого — т. зв. ідеоло-

гію християнську.

Щоб зрозуміти цю схему, на нашу думку — дуже правильну, — треба не тільки прочитати відносно багату літературу, але й порозмовляти з носіями цих ідей. Побачимо тоді, що нічого нема ясного й виразного. . . Що ідеологія зводиться до психологічних і національних моментів, які важко зударяються між собою, створюючи незвичайно комплiковане плетиво, але й відкриваючи певні позитивні можливості.

Моя доповідь спрямована на певні висновки й не має претенсій на наукове й вичерпно документоване з'ясування. Я б забрав надто багато часу, маючи такі наміри. А тому я вживатиму методи скорочення шляху.

У різних розмовах, яких я не маю права оприлюднювати, бо вони мали чисто приватний характер, завжди виникало основне питання: — як ви ставитися до самостійности України й інших поневолених народів?

Відповідь була завжди однакова: — Як ліберал, як людина, що стоїть і страждала за свободу, я — за свободу людини й націй. А тому — я за свободу й самостійність всіх націй, у тому й України.

На дальше питання: — чому ж ви про це не напишете виразно? — була завжди однакова відповідь: Усе в свій час . . .

Тобто: ряд росіян, які перейшли через табори, побачили там українських ідеалістів-самостійників, не можуть бути проти самостійности України. Але їм важко погодитися на розподіл Росії, коли цей термін вони — з "ідеологічних причин" — вживають замість СССР, чим попадають в чергові ножиці, а нам роблять дальшу шкоду . . .

Тут ми прийшли до проблеми, що вимагає окремого наголошення. Скільки то було в нас дискусій про доцільність масового зриву на Західніх Землях України у формі масового підпілля і мобілізації до УПА. Прихильники й автори цього зриву говорили про незаперечну користність його. Ми завжди ставили під сумнів доцільність масової масакри, яка — поруч леґенди, незвичайного напруження волі до визволення, — принесла непропорційні втрати, що в дальшому мали дуже неґативні наслідки: знищена молода інтеліґенція залишила порожнечу , яку виповнили окупаційні власті чужим елементом. Сьогодні, коли прочитали ми всі томи "Архіпелаг ҐУЛаг" О. Солженіцина, можна б відновити дискусію на цю тему, бо на Солженіцина, а поруч нього й Паніна, Рацинґіна й інших, — саме ці підпільники, їхня незламність, їхня відданість — зробили величезне враження. Довели до того, що О. Солженіцин, в останньому томі ҐУЛаг-у каже: коли українці хочуть відділитися від Росії, нехай відділяються . . .

Та — сміємо твердити, — що наше оспорювання метод умасовлення підпілля під час війни не тратить своєї арґументації. Нема ще такого компютора, який би зробив балянс і сказав, хто мав рацію — ОУН і Т. Бульба, чи Лебідь і "бандерівці" (без Бандери). Новіші бо російські дисиденти, що перебували в концтаборах, зокрема ж у Мордовії, говорять менше про упістів (хіба про Сороку, Горбового, Шумука), а більше про В. Мороза, Л. Лук'яненка, братів Горинів, Чорновола.

І що ж вони говорять? — Кажуть, що український резистанс міцніший і більш органічний від російського дисидетизму Бо коли російські інтелектуали боряться за "свободу для письменника писати те, що він хоче", то що це означає для пересічного росіянина — не письменника? — Небагато. Коли ж українські резистанти боряться проти русифікації, то вони боряться за справу, яка є кровною для кожного українця. А тому напр. А. Сінявський дуже виразно заявляв у кількох розмовах, що український спротив більш органічний, більш глибокий від російського. Українська інтеліґенція ближча до народу вже самим своїм походженням — усі вони, чи майже всі, вихідці з села, бази народу. Це ж потверджував і А. Шифрін. І А. Сінявський завжди закінчував свої виводи ствердженням:

— Ось у мене враження, що коли б із Мордовії утік В. Мороз, то його переховають у кожному селі. А коли б утік я, то мене відразу ж видадуть у

першому селі...

Годі собі уявити більший комплімент у бік українського визвольного руху з боку росіянина й москвина... Але... Але А. Сінявський ніколи нічого подібного не опублікував, поминаючи кілька гарних рядків про українців у своїх спогадах з Мордовії у книзі "Один із хору". У чому ж річ? — Річ у тому, що — як казав В. Максімов — "я приїхав сюди щоб рятувати Росію, а не її ділити..."

І тут приходимо до незвичайно компліковано питання: як думають росіяни "рятувати Росію" і як тут дійти до справи розподілу імперії?

....

Мені здається, що я чую слова, хоч і шепотом сказані: наш Голова завжди порушує "дуже компліковані проблеми", а до того ж так, щоб не висловитися виразно . . . Усе ставить під дискусію...

Це правда. Я не знаю, чи такі завваження вважати закидом, чи комплімептом. У моїй статті про сл. п. полк. А. Мельника, а дещо пізніше про сл. п. О. Бойдуника, я казав, зокрема по відношенні до полк. А. Мельника, що він мав незвичайну віру в інстинкт загалу, організації, як збірного тіла — і нації. Ніколи не вважав себе одиноким і непомильним виразником збірної волі Організації, чи Нації. Як і я роблю "цю помилку", — на думку багатьох, — то ця "помилка" тільки комплімент, яким я дуже гордий, я ніяк його не соромлюсь.

Для мене нація — містичне тіло, бо інакше я не був би націоналістом. Організація ж — також містичне тіло, а тому — в ім'я рації збірної волі організаційної спільноти, ставлю свої погляди під дискусію, маючи намір їх боронити всією силою свого вкладу праці у вироблення цих поглядів. А праці в читання російського Самвидаву вклав я за останні два роки немало. Праці — далеко не завжди приємної, бо погляди наших ворогів часто перевертають всі кишки й збурюють жовч.

Переходячи до чергового розділу моєї доповіді, повторю: подряпай найбільшого російського ліберала й негайно побачиш російського шовініста. Таке ми бачили не лише в Ігоря Шафаревича, який за всяку свободу, але вважає, що Т. Шевченко був би зайшов далеко далі, коли б пішов шляхом М. Гоголя. Таке ж ми бачимо й у О. Солженіцина, який — остаточно — готовий погодитися на самостійність України, але вважає, що треба вияснити, чи вся Україна хоче цієї самостійности. Таке ж ми бачимо й у Папіна. Таке ж ми бачимо й у А. Левітіна-Краснова, який уважає, що західня Україна — не російська, нехай їй дають і самостійність, але Наддніпрянщина — так перемішана з росіянами, що там годі говорити про відділення. Таке ж ми бачимо навіть у А. Амальрика, який уважає, що імперія мусить іти на свободу й федерацію, але не бачить України як неподільну націю, а як різні області "зі своїми властивостями", що можуть "Федеруватися з Росією" на властивих їм умовах. А. Амальрик належить до тих, які вважають що розпад Російської імперії — неминучий, вона бо була створена "германцями, візантійцями й монголами та вступила в останні десятліття свого існування".

Чому така суперечність у А. Амальрика?

Заки відповісти на це питання, слід ствердити, що точнісінько така ж суперечність виявляється у багатьох російських дисидентів, за вийнятком тих, які — як Осіпов — вважають далі, що існує єдиний "россійський народ". Але він у меншості. Більшість здала собі справу, що імперія не однонаціональна держава. Що її багатонаціональність постала шляхом підбою і насилля. Що поневолені нації не хочуть бути в складі ні "СССР", ні "Росії". Болюче це чи ні для росіян, але вони це відчули. Науковці скажуть краще від мене й про різні об'єктивні, чисто наукові дані, як ось така прозаїчна, але жахливо реальна справа, що — насилля над поневоленими дає змогу їх русифікувати. Але одночасно їхнє поневолення, будучи причиною їхнього убожіння, викликає передумови для більшого природнього приросту, як у росіян а від таких фактів годі втікати.

Поскільки тут присутні, як і вся

наша еміграція, складаються в більшості із т. зв. західняків, я б хотів на цю тему говорити дві, а то й три години, щоб дати слухачам відчути неймовірну вагу вітрів, що викликують страшний і оригінальний подув між Уралом та Чорним морем. Щоб схопити всю складність ситуації національних формувань і в Україні, і на просторі всієї імперії, якпм так грають саме росіяни-єдинонеділимці. Вони мають рацію, що там, на величезних просторах, які нагадують американський чи канадський фар-вест, все відбувається інакше як у західній Европі, що є батьківщиною нашої політичної думки та національної доктрини, хоч сл. п. Дм. Андрієвський разом із інж. М. Сціборським, дуже перестерігав нас перед західніми шабльонами. Але буду скорочуватися.

І хоч як росіяни пробують утікати від фактів, які говорять про неминучість розпаду імперії, ця справа перед ними виникає знову і знову як фатум. І... вони починають поволі з цим погоджуватися, хоч і дуже неохоче.

Неохоче бо не з повного зрозуміння, а зі страху. Отже — вимушено. Ми б воліли, щоб була це повна свідомість. Але ... не відкидаймо її усвідомлення зі страху. Десь у "Типіконі" Прав. Церкви сказано: "Учіть отрока тростиною, бо страх — джерело ціломудрія" ... Нема нічого розумнішого, як церковні книги й — як семінарист — звертаю на це увагу.

І найбільші єдинонеділимці відчули страх перед національним питанням. Ігор Шафаревич, який з усією переконливістю намовляє українців на шлях М. Гоголя, каже:

"У сумну епоху, клясова ненависть ледве чи стане тим сірником, що підпалить наш дім. Але ненависть національна — повністю може виповнити цю ролю. За підземними поштовхами, які чуємо тепер, можна уявити собі, якою руйнуючою силою може стати національна ненависть, якщо вона прорветься..."

А. Свірський, жид, вороже наставлений до української самостійности, з жалем стверджує, що на подвір'ях стандартних будинків у Москві виявляється расова дискримінація між дітьми, які відбивають те, що чують у родинних помешканнях. А. Левітін-Краснов, у своїй доповіді в Парижі, дуже драматично з'ясував національне питання у СССР. Він не згідний з підставами напруги цього питання. Він уважає, що тут непорозуміння, бо — мовляв — національності СССР скидають злочини Сталіна на російський народ, але він признає, що бунт поневолених грозить страшною масакрою російському народові.

Авжеж, це й же Левітін-Краснов проповідує недоцільність і навіть неможливість усамостійнення поневолених народів, але він національне питання вважає рішальним для дальшого існування не тільки імперії (чи — як він каже — "спільної батьківщини") але й для російського народу.

Чи в світлі цих дуже небагатьох із можливих цитат, можна говорити, що в росіян "нічого не змінилося"? Страх — це основна справа, яку нам слід мати на увазі. Уже це одне заперечує тезу про те, що не може бути розмови між ними й нами. Але це ще не все.

Друга справа — про яку я вже згадував — це справа усвідомлення собі значною кількістю російських дисидентів, що існує українська нація, яка має свої права. І тут я ніяк не згідний, що в росіян — "нічого не змінилося". Змінилося — в порівнянні зі старою еміґрацією — відчуття, що українці являють націю і що інші поневолені нації загрожують масакрою російському народові. Казати, що все тепер представляється так же, як колись — нема підстав. Це собі слід сказати. І якщо такий чи інший Столипін у Парижі не тільки вставляє у свої меморіяли до міжнародніх інстанцій В. Мороза, але й зве його українцем, то ще раз стверджую, що годі говорити, що в росіян нічого не змінилося...

Левко Лук'яненко в одному зі своїх драматичних листів до сов. офіційних чинників стверджував, що вони роблять страшну помилку, забуваючи, що "дух доби" стоїть за національними визвольними рухами. У якомусь відношенні, росіяни ще не дозріли до повного розуміння цієї проблеми. Але

... — не лякайтесь мого ствердження — росіяни таки великий народ, хочби числом, і вони вміють вивертатись у різних ситуаціях. Вміють і нас обдурювати при цьому вивертані. Не даймо себе обдурити, як ми дали себе обдурити в 1917-20 роках. Але не відмовляймось від заходів щоб з ними говорити.

У нас, в душі у кожного донцовська — назагал смішна — засада, що тільки наївний може переконувати москалів що їм імперіялізм шкодить. Але ж від часу розквіту Д. Донцова минуло багато років і життя — зновже повторю це — не стоїть на місці. Якщо Московська імперія одурила весь світ, то маємо нове явище: Китай підносить питання поневолених націй у СССР. З приводу смерти Мао, ЦК китайської компартії говорить про "народи Китаю". Це той же знак доби, що про нього говорив героїський Лук'яненко, але сказано, що російський народ найдурніший і не може зрозуміти цього?

Я цитував уже А. Амальрика — в його більш чи менш корисних для нас висловлюваннях. А. Ґаліч також каже, що сов. влада "в національно-визвольних рухах бачить потужну силу, й боїться її — може — більше, як будь-чого іншого". Бо "повстання в нац. республіках невідкличні й саме вони можуть бути початком загину системи".

Авжеж, російські дисиденти не позбавлені загального в СССР почуття "цілости імперії". Але О. Солженіцин, дуже виразно "правий", а тим і єдинонеділимець, не зважаючи на цитовані нами його вислови, каже:

"Якщо на скалі землетрусів на 12 ступнів — відзначувати температуру Росії вона була десь на ступні 2, а тепер в СССР — вона на ступні 10". Що це значить? Це значить, що при недавньому землетрусі в Китаю, при напрузі 8, у пораженій катастрофою околиці, па'мільйон населення згинуло — 800 тисяч. Чи треба ще інших цитат які б я міг подавати вам годинами?

Авжеж, ціла плеяда російських дисидентів стоїть на позиції, що найперше мусить відбутися загальна демократизація СССР, а щойно опісля прийде до розвязки національного питання. Але чи тільки російських? На точнісінько такій же позиції, бодай (досі), стоїть і Л. Плющ. У росіян не припинився тон розмови з нами з позиції "старшого брата" до "молодшого'. Це нас ображує і — слушно. Але якщо стояти на моїй позиції, яка виходить із церковних книг, то одинока розв'язка, яку я можу тут запропонувати, це розв'язка "науки тростиною" ... Тобто — силою, виявом нашої сили.

Це дуже — на мою думку реалістичний і одиноко правильний шлях. Адже ми не перемогли в 1917-20 рр. через нашу слабість. Чорносотенці бушували в Україні не тільки тому, що в Росії не було жидів, але й тому, що вони були керівною реакційною силою і досі ми не можемо позбутися прокази закиду антисемітизму. Як-не-як, а це наша вина, вина української нації, що не була ще визріла.

Погляньмо на писання всіх дисидентів. О. Солженіцин знає про українців стільки, скільки довідався у концтаборах. А. Сінявський — також, бо в Києві був лише два дні й міг там ствердити тільки наявність холуїв, а справжніх українців побачив щойно у Мордовії і вони на нього зробили враження, по них він оцінює українське питання. В. Некрасов цінить одного І. Дзюбу, бо — в свій час — не бачив жодного українця, що ставив би чоло системі ... Як би я не ставився до В. Некрасова, мушу признати йому рацію: його переслідували за підписання листа в обороні В. Чорновола, якого він не знав, а листа підписав на прохання І. Дзюби. І що ж — у його обороні з киян ніхто й нічого не підписав. Я не виправдую В. Некрасова в його не-українській поставі, але з людської точки погляду — яке я маю право щось від нього для українців вимагати?

Але мусимо признати, що А. Сахаров, який знає В. Чорновола й усю українську групу резистантів, починаючи від Л. Плюща, — виразно відділяє українських політв'язнів від інших. Чому? — Тому, що — за свід-

ченням Левітіна-Краснова — В. Чорновіл, в розмові з Комітетом А. Сахарова, зайняв дуже виразну українську самостійницьку лінію. Це Краснову подобалось чи ні (знаємо, що не подобалось), але він це чесно признає. І лише ставить питання: скільки в Україні таких українців, як В. Чорновіл? А це питання — основне і вирішальне.

Не біймося сказати собі, що — не то її багато. Ще В. Коротич, з провокативними цілями чи щиро, казав, що коли б в Україні було не 40, а 4 мільйони справжніх українців, то все представлялось би інакше... Навіть О. Солженіцин покладав у своїй грі з офіційними чинниками надію на "націоналів". Але... Олесь Гончар став на виразно про режимну позицію. Яка від того в О. Солженіцина віра в український народ? Вона доволі велика, але на підставі чого? — На підставі зустрічей із підпільниками, звичайними "хлопцями„ — як звали у нас завжди бійців за Україну — селянськими дітьми-упістами, а не "еліта нації"? Маршали, генерали (за винятком ген. Григоренка), орденоносці — як О. Гончар, чи інші Корнійчуки — що не підписали жодного звернення ні в обороні О. Солженіцина, ні В. Мороза. І тут приходимо до основної проблеми — проблеми "шатости малоросійської"... Через неї годі мати справжній діялог із панівним народом. Він не бачить нас, як нації, він не відчуває проблеми цього діялогу. Він не чує "тростини", тобто сили, яка б змушувала до діялогу.

Геройський В. Чорновіл, у своїй останній енуціяції про І. Дзюбу, правильно говорить, що багато з-поміж нас "так билися в груди, каючись, що набили синяки на душі..." І ці синяки нам підтинають ноги.

Тож — випростуймось. Авжеж, основну ролю грають Рідні землі й народ на Батьківщині, а ми тільки — другорядну. Якщо можна було говорити про "змову мовчання" довкола української визвольної проблеми, то цю змову розірвала (нехай і не остаточно) — поява українського Самвидаву й незламна постава українських політв'язнів — старих і нових, і найновіших.

Та ми не можемо рахувати тільки на страждання наших братів. Ми мусимо дати наш вклад. Я згадував про слова В. Коротича про 4 мільйони справжніх українців. Але чи тільки про них — в умовинах жорстокого поневолення — ходить? Чи й ми не маємо нашого слова до сказання? Я не маю на увазі терористичних актів в роді опанування літаків із невинними жертвами. Але двохмільйонова еміґрація має багато можливостей бути адекватною геройству борців на Рідних Землях. Бути помічним чинником. Не тільки допомагати їм, але й підбадьорити їх та підсилити їхню боротьбу. А цього вони потребують.

10 років тому, коли Є. Євтушенко виступив в Києві, ще як "герой", його запитали про українську поезію. Він відповівів: я майже нічого не знаю про її існування... Що ж міг би знати про наше існування А. Сахаров, коли б ми не мали В. Мороза, чи В. Чорновола? Але — ще раз повторюю — ми не можемо вимагати великих жертв від братів на Рідних Землях, не даючи відповідника тут, в міру наших можливостей, і в міру нашої частки загально-національних потреб.

Різні тексти доводять, що наш ворог — росіяни — здезорентовані, бо історичний процес вимагає і від них інших шляхів. Доказом цієї дезорентації може бути факт шукання росіянами власної національної індетичности. Колись вони бачили себе "русскими", тобто — репрезентантами, або основою всієї імперії. Сьогодні вони починають шукати свого власного національного обличчя, своєї окремішности, а це — в свою чергу — відкрива шлях до шукання шляху відокремлення від поневолених. Нехай і незручно, але дуже ґрунтовно підніс цю проблему О. Солженіцин у свому дуже критикованому (слушно) "Листі до керівників СССР". Але ми чомусь кинулись на неґативи цього "Листа", промовчуючи позитиви: цей російський патріот говорить про необхідність зріктися "покровительства" над поневоленими націями та необхідність від-

тягнутися російському народові на безконечні невигідні, але пребагаті території північного сходу, де він буде справді у себе. Чому нам це мало б не відповідати?

Дисидент В. Горський каже:

"Переможення націонал-месіянської спокуси — першочергове завдання Росії. Росія не позбудеться деспотизму доти, доки не відмовиться від ідеї національної величности. Тому, не "національне відродження", а боротьба за свободу й духові цінності повинна стати центральною ідеєю нашого майбутнього..." І далі: — "Справжнє завдання Росії не в тому, щоб "рятувати" інші народи, а в тому, щоб глибоко й остаточно вижити доконані злочини"...

Авжеж, В. Горський лише один із публіцистів далеко не найчисленнішої групи Російського студентського християнського руху. Але — чи з такими "студентами" можна відмовлятися від розмови? — Судіть самі при нормальному відчутті логіки.

Закінчуючи цю доповідь, якій основною метою я поставив дуже скромне завдання дати під дискусію і розвагу дуже важку проблему російсько-українських відносин, відносин між поневолювачем і поневоленим, — я хочу все ж зробити скромні висновки. Їх лише три:

1. Російський народ — великий і небезпечний. Ми маємо однакове право розуміти його дані, але й ненавидіти, як окупанта.

2. Наші відносини не можуть вирішитися тільки "залізом і кров'ю", бо це надто дорого коштувало б, зокрема нас. Якщо Бог його не позбавив остаточно розуму, відмовлятися від діялогу не можна, навіть, при мінімальних можливостях.

3. Розуміння росіянами української проблеми випливає таки з конфронтації силових чинників. Нацією деяка кількість із них визнає нас на базі досвіду з незламними — В. Морозом, Л. Лук'яненком, В. Горбовим, М. Сорокою, В. Чорноволом, Д. Шумуком, братами Горинями, С. Караванським..

Звідси остаточний висновок: Наш діялог можливий тоді, коли боротьба в Україні доведе їм, що ми — справді нація, якої не поставити на коліна, хіба — винищивши. А це неможливе. Росіяни мусять відчути, що не лише сотки чи тисячі у концтаборах, але вся українська нація стоїть за самостійність. Це — найважливіше. коли мова про оцінку росіянами українського самостійницького руху, то я скажу, що мене переконують в зміні відчуття росіянами української національної проблеми кілька рядків у згадуваній вже книзі А. Сінявського "Один із хору".

Він описує, як українці, з портретом Т. Шевченка, йдуть до якогось ганґару, там ставлять цей портрет, як ікону, і промовляють до нього, як до ікони: "Батьку наш, Тарасе". Він не скриває, що не розуміє цього, але й не скриває, що цим він потрясений.

Подібну напругу, як в'язні Мордовії, звичайні селяни, слід проявити й нам. Лише тут, у Торонті й Нью Йорку, Парижі й Лондоні, ця напруга повинна виявитися інакше. Нам не треба портретів у ганґарі, ми їх можемо помістити в люксусових залях.. Але — ми повинні підтримати борців в Україні.

А це вимагає від нас, не тільки засобів, але й праці. Не тільки праці, але й засобів. Тож, кінчаючи ту доповідь про росіян, я кличу до вас: здобудьмось на зусилля, які відробили б усе те, що росіяни нам попсували, інформуючи світ про нас замість нас. Важке це завдання, але сьогодні можливе. І коли ми самоутвердимо себе нашими власними силами, тоді буде виправданим влаштовування нами виступів Радигіна, чи Некрасова, чи навіть О. Солженіцина. А тоді й буде можливий діялог з росіянами, бо щойно тоді вони визнають у нас "рівного", а не молодшого брата. Вірте мені, що "братерство" з росіянами мене не цікавить. Цікавить мене, щоб був можливий діялог між партнерами, а не братами сумнівного походження.

Ми думаємо й думаймо далі над цими проблемами. — Але вкладаймо також якнайбільше зусиль. Студій, праці, засобів і винахідливости.

М. Антонович

РУХ ОПОРУ В УКРАЇНІ

(Його світоглядове оформлення і вплив на провідну верству нації).

Коли ми говоримо про світоглядові шукання в Україні, то ми повинні мати завжди на увазі той факт, що, хоч тепер майже безперервним потоком йдуть закордон матеріяли з України, так, що навіть приблизна бібліографія їх зайняла б уже надто багато місця для того, щоб її тут подавати, то все ж таки ми маємо у вільному світі лише певний відсоток того, що курсує в Україні. На підставі цих, дуже неповних матеріялів ми не можемо сподіватися отримати повної картини світоглядових шукань, які проходять в Україні, а тому нам важко приходити до висновків, які мали б абсолютну вартість і правильність.

В залежності від наголосу на ті, або інші моменти, від наставлення даного дослідника, від авдиторії, до якої він звертатиметься тощо і результати можуть бути різні. Це не значить, що одні будуть правильні, інші ні; всі наші спроби схопити тамтешню дійсність варті намагання, варті труду й часу, хоч звичайно, в одній доповіді, або навіть книжці не можна ж схопити всіх процесів великої нації з 40-ка мільйонами населення. Не пробуємо цього робити й ми.

У всякому разі в Україні існує багато потоків, деякі з них пов'язані один з одним, деякі пливуть собі окремо, незалежно, деякі губляться, а інші, навпаки, наростають і перетворюються у ріки з своїм власним руслом і визначеним напрямком. Не можна забувати й того, що ці світоглядові шукання не відбуваються в порожнечі, а так або інакше на них впливає жахлива дійсність поневолення, тоталітарного режиму, офіційного курсу політики, побутових відносин, загальної атмосфери. Було б несправедливим забувати того, в яких умовах постає захалявна, неофіційна чи напівофіційна література. (До речі термін "література" тут вживаємо у найширшому значенні цього слова.)

У підназві нашої доповіді згадано ще один термін, який може викликати різні непорозуміння — провідна верства. Хто належить до провідної верстви? Політики переконані, що це в першу чергу вони, бо ж вони керують ніби то найважливішою ділянкою — політичним життям. Культурно-мистецькі діячі з недовір'ям відносяться до політиків, уважаючи, що це вони творять велику більшість провідної верстви, громадські кола і собі посягають на звання еліти. Визначні діячі інших ділянок національного життя — інженери, дослідники, спортсмени, лікарі з свого боку знайдуть стільки ж арґументів, на підтвердження факту, що вони відіграють в провідній верстві найважливіше значення. Спір цей вічний і ми не пробуємо його тут розв'язувати. Скажімо лише, що для нормального життя і розвитку нації потрібні усі ділянки; і найкращі представники усіх ділянок мають право бути зараховані до провідної верстви. На марґінесі лише зазначимо, що не кожний добрий фахівець своєї ділянки автоматично належить до провідної верстви. Цю приналежність визначають також інші моменти: творчість, активність, дуже часто обставини, світогляд та інші моменти, яких ми тут не маємо часу обговорювати. Дуже часто вага різних галузей у даному часі життя нації міняється і ми наголошуємо то одну то іншу ділянку. Пригадаймо собі вислів Маланюка: "Як в нації вождя нема, тоді вожді її поети..."

Говорити про провідну верству України, держави поневоленої тим важче, що тут входять у гру різні моменти, які не завжди можна звести до спільного знаменника. В Україні і с н у є окупаційний режим. Найпростіше сказати, що все це маріонетки які сліпо виконують накази Москви. Все ж таки ми знаємо, що не всі офіційні представники думають так як цього хоче безапеляційно Москва і навіть якщо це лише буде один на сто, або й на більше, то й тоді, їх було б трудно викреслити з провідної верстви нації. Більше представників провідної верстви ми матимемо в різних фахових ділянках, хоч з уваги на тоталітарний

стилль держави їхнє значення в сучасному житті нації мінімальне, проте часи можуть змінитися. А в інших умовах дехто з них зможе відіграти далеко більшу ролю.

"Мутаціс мутандіс" — це саме можна сказати і про еміґрацію. Окупаційний режим щоправда викреслює нас з української нації, однак ми існуємо, діємо і певна частина з-поміж нас чи наших дітей зможе відіграти свою керівну ролю в житті нації, що й визначає, або визначатиме нашу участь у провідній верстві.

Все ж таки при змінених умовах найважливіша роля в провідній верстві припаде тим, що сьогодні переслідувані — сидять по тюрмах психлікарнях та концтаборах там за залізною завісою. Ця інтеліґенція стала в першій лінії боротьби за права народу і відчула на собі найсильніший удар, вона проходить найгостріші переслідування поневолювача. Однак, було б хибним думати, що усі вони опинилися під замком. Ми ж знаємо, що й на волі там живуть люди, які думають так як ті арештовані й заслані, адже ж інакше ми б не мали б великої частини захалявної літератури в Україні. Між тими на волі і в тюрмах і таборах навіть проходять дебати, як виручити Чорновола? Завдяки цій інтеліґенції, провідній верстві Україна сьогодні знаходиться в стані, який ми маємо підстави називати "боротьбою" розуміючи, що боротьба — це не лише збройний опір, але й опір в царстві духа, творчости, ідеї, непогодження з режимом у національному, релігійному, соціяльному, культурному чи інших питаннях.

У всякому разі, якщо існує одна і неподільна українська нація, а в цьому ми, хіба, не сумніваємося, то повинна вона мати й свою провідну верству. Звичайно, члени її можуть бути розсварені, можуть перебувати в різних таборах, засуджувати одні одних, а в деяких випадках і заперечувати зовсім діяльність усіх інакше думаючих чи й воювати одні з одними, а все ж таки вони творять одну провідну верству.

Підкреслюємо, що цим твердженням ми зовсім не закликаємо до якогось єднання з ворогом, як це міг би хтось інтерпретувати. Навпаки, ми повинні ще більше напружувати свої сили, ще наполегливіше працювати щоб допомгти конструктивній частині провідної верстви здобути вирішальні позиції бо ж ми знаємо, що ворог повів гострий курс на знищення нашої нації і провідної верстви. Може комусь здається, що в наших міркуваннях є протиріччя. Вони є остільки, оскільки протиріччя існують в самому житті і цим фактом не можна нехтувати. Наші міркування нічого від того не виграли б, коли б ми стали на позицію Геґеля, який на зауваження, що факти говорять проти нього, відповів: "Тим гірше для фактів!"

Найпонуріщою характеристикою російської дійсности є азіятська незмінність. Міняються епохи, режими, люди, умови життя, тільки російський дух лишається з малим відхиленням той самий, а несміли спроби його змінити, усучаснити, піднести на вищий рівень розбивалися і розбиваються об заскурузлість, забобони, неспроможність еволюціонувати і нарешті об азіятсько-примітивний уряд якому вигідніше мати слухняну, апатичну і до краю здеморалізовану масу, ніж живих ініціятивних і певних людей.

Для історика це стає спокусою проводити історичні паралелі, адже ж легко можна було б показати, що всі сучасні неґативи російського життя існували й за царських часів 70, 100, 150, 200 років тому... Та наша тема інакша, а й історичні паралелі, могли б нас в даному разі звести на манівці.

Далеко важливіше підкреслити іншу річ: часто туристи, які їздять в Україну стверджують, що там маси дбають лише за матеріяльні користі, байдужі до національного питання, п'ють, мало чим цікавляться взагалі. Туристи бачать лише пересічну масу, яка зрештою є подібна в усіх країнах. Не треба аж їхати в Україну, щоб побачити таких людей.

Гірше, що дехто на базі цього складає собі картину про нібито "правдивий стан" в Україні. Однак треба мати на увазі, що туристи не мають змоги зустрічатися з кращими верс-

твами, з інтеліґенцією, а навіть, якщо випадок їх і зведе, то та інтеліґенція залазить у свою шкаралупу і приподоблюється до загалу. Чи ж варто себе розконспіровувати перед невідомим туристом з Канади, який може виявитися і комуністом або аґентом?

Зупинімося коротко на розвитку подій від т. зв. 60-тих років. Боротьба проти культу особи Сталіна викликала цілий ряд проявів, які довели до певного пом'якшення, що його використали в першу чергу люди, яким уже надокучила загострена цензура і зайві обмеження. Дуже швидко ці прояви набрали такого розвитку, що ще сам же Хрущов мусів не лише завернути назад, але й розпочати активний бій проти тих, які використали становище на те, щоб добиватися більшої творчої свободи і вільнішої діяльности в різних сферах життя.

Наші письменники, поети, митці, учені в Україні у той час дали цілий ряд творів, які стали новим словом у житті нації: висунено нові думки, розроблено нові творчі методи, з якими не так легко було окупаційному режимові боротися, адже ж один час була навіть затерлася межа між дозволеним і недозволеним, доказом чого можуть бути — лише, як приклад, вітраж у київському університеті, який опісля щоправда знищено, «Собор» Олеся Гончара, який не лише заборонено, але й викреслено з офіційного життєпису цього автора тощо. Звичайно велика кількість створеного, творилася під претекстом здійснення «справжнього» комунізму, чи боротьби проти культу особи, однак, це не зменшує значення творчости, яка переважно йшла в декількох площинах і підлягала різним інтерпретаціям на різних рівнях.

З загостренням цензури все менша кількість таких випадкових творів протискалася крізь її лещата. Водночас почали переслідуватися писання прохань до найвищих органів влади. Нарешті КҐБ добилося дозволу розправитися з непокірними і почало здійснювати це досить нерозбірливими засобами. Зовнішніми проявами можна назвати убивство Алли Горської жорстоку розправу з В. Морозом, окупацію Чехословаччини тощо. Однак і ті заходи не давали бажаних наслідків і тоді відбулися арешти 12 січня 1972 року та після того.

Однак за цими зовнішніми подіями, яких ми згадали лише кістяк відбувалися також певні зміни в духовому житті, які не легко зловити, а ще важче з'ясувати. Ми знаємо, що наприклад, з захалявної літератури, за 1960-х років українська свідомість поширювалась із швидкістю пожежі. Ми знаємо також, що ще від кінця 1950-х років зник всесильний страх перед КҐБ і з того часу цій колишній владарці життя і смерти громадян Совєтського Союзу, а отже й України, далеко трудніше було тримати своїх громадян у повному послуху. Не лише колишні, але й теперешні заходи КҐБ попадали під гостре критичне перо інтеліґенції, борців за права людини і все це мало свої наслідки.

Загострення режиму викликало протидії, які проходили різні етапи. Спершу це були як далі звичайні прохання, протести, вияснювання, які різні люди інтеліґенти посилали в найвищі урядові установи, а водночас поширювали серед своїх однодумців, звідкіля вони проникали в інші верстви і закордон. Коли ж ці прохання, протести і вияснювання не давали наслідків, а тиск згори далі посилювався, тоді й реакція почала загострюватися. Ми стали свідками того, що арештовані й засуджені, почали проголошувати тривалі голодівки, зрікатися громадянства Совєтського Союзу, проголошувати повний бойкот совєтській владі тощо. З усього цього переслідувані (принаймні деякі з них) зробили висновок і дійшли до того, що перестали звертатися до совєтських властей, а почали писати ці свої прохання і домагання до закордонних властей Організації Об'єднаних Націй, різних товариств, або просто до урядів чужоземних країн, прохаючи їх надати їм прав виїзду тощо.

На базі Гельсінської наради, про яку ми всі, мабуть, однаково переконані, що вона дала всі козирі в руки совєтів, інтеліґенція і переслідувані зуміли знайти моменти які почали використовувати, домагаючись права

еміґрації з СССР, чи принаймні виїзду. Справді можна подивляти винахідливість нашої інтеліґенції, яка уміє знаходити все нові й нові щілини в советській системі, на які вона вказує, які навіть починає висміювати (останнє звернення Ігора Калинця до Червоного Хреста) та використовувати для своїх цілей.

Усе це має неабияке значення. Для нас ця діяльність переслідуваних і гнаних на Україні та в тюрмах, таборах і психлікарнях дає змогу вести діяльність допомогову і пропагандистську та ставити порушування прав людини в Советському Союзі постійно на форумах. Крім того все це наближає нас духово до переслідуваних і усуває перешкоди часу і простору, які нас розділяють.

Для тамтешної України (маємо на увазі найкращих представників) це стає стимулом дальшої боротьби за речі за які наших найкращих арештовано і засуджено. І ми й справді бачимо, що боротьба, як ми її раніше схарактеризували , не припиняється. На прикладі старших виростає нове покоління (знов же говоримо про кращих з них) борців за права людини, нації.

Ідеологічна диференціяція серед української інтеліґенції там за залізною завісою до певної міри навіть більша ніж тут. Там репрезентовані серед опозиції всі політичні напрямки від крайньо лівих, через поміркованих соціялістів, лібералів, центрові сили помірковано праві до крайньо правих. Щоправда, ми не маємо в матеріялах натяків на монархістів, однак це зовсім не означає, що їх там і справді немає, знаємо добре, що між росіянами вони є. Звичайно найпотужніші різні форми соціалізму (цеж офіційний плащик,) центрові сили і націоналістичні, демократично-націоналістичні, крім того ми маємо різні релігійні, культурні і соціяльні рухи.

Незважаючи на це багатство різних думок, що нуртують в Україні, поза офіційними рамками, на різні рухи, які хоч і організаційно не оформлені, але фактично існують і здобувають одні більше, другі меньше прихильности серед інтеліґенції, в офіційному житті їх зовсім немає вони невідчутні назовні. Коли ми беремо пресу, яка офіційно виходить, то навіть у таких журналах, які раніше часом друкували цікаві речі тепер ми знаходимо лише штампи, давно відомі марксистсько-большевицькі заяложені фрази, які нікого не цікавлять і нікому нічого не дають. У таких умовах звичайно постає питання: якою мірою ці неофіційні думки впливають на тамтешнє життя. Для цього у нас матеріялу дуже мало і висновки ми можемо робити на основі дедукцій.

З одного боку большевицька влада нібито не визнає арештованих та засуджених. Вона про них говорить нерадо і коротко визначає їх як злочинців. З другого боку ми знаємо, як радянська влада нерадо бачить, що про цих невинно засуджених говорять тепер загально у вільному світі, що про них згадують представники різних держав на найвищому рівні. Тут радянська влада як у випадку Плюща навіть могла піти на поступки (далеко більше таких поступок зроблено в випадку жидів і росіян). З другого боку КГБ робить усе від себе залежне, щоб зламати цих засуджених на довгі роки ув'язнення обіцянкою свободи і добробуту. З прикладу Михайла Сороки та інших ми знаємо, як їх возили передягнувши в цивільну одежу і давали їм засмакувати вільне життя в добробуті, щоб спокусити на зраду.

Все ж таки таких зрадників з'являється порівняно дуже мало серед інтеліґенції — найвизначнішим, а водночас одним з тих, що впали найнижче можна назвати Івана Дзюбу.

Як би советам не залежало на опінії закордоном, як би вони могли замкнути кордон на замок, як у 1930-х роках, вони б це зробили. Однак за теперішніх умов, коли можна провадити інтерв'ю в концтаборі з різними в'язнями коли копіюванням недозволених творів та їх читанням займаються навіть члени партії та інші офіційно віддані владі люди, советам дуже трудно воювати з загальним занепадом, зневірою, розчаруванням тамтейшою дійсністю своїх власних громадян в порівнянні з т. зв. капіталістичним світом.

Ці явища покищо відчутні у верхній інтелектуально верстві. Однак ми знаємо, що з одного боку критика совєтської дійсности, а здругого неофіційні думки чим далі тим більше проходять в низи. Совєтська верхівка це сьогодні вже старі люди, які не допускають до слова молодших, бо ті думають не так, навіть якщо вони віддані системі з особистих щкурних мотивів, отже вони в найстаршої ґвардії не користуються довір'ям. У цій ситуації ідеологічні шукання неофіційних кіл здобувають зокрема великого значення, бо ж їхні думки так або інакше уже тепер підготовляють зміни, які можуть прийти з відходом від влади найстаршої ґенерації — тих 70-тилітніх, яких дні й так уже пораховані.

І коли наша провідна верства там сьогодні ще дуже слаба, а до того ж кращі її представники перебувають у психлікарнях, тюрмах і таборах примусових праць, то важливим є щось іншого на що увагу звертали наші 60-ники: вперше в історії Україна має під окупацією всі верстви свого населення, а закордоном зорганізовану і розгалужену еміґрацію, яка вперше добилася до чужоземних чинників та джерел інформації і може впливати на громадську опінію вільного світу. І хоч загальна ситуація сьогодні для нас не надто сприятлива, то все ж таки ми творимо силу, з якою рахується не лише Москва, але й вільний світ. Звичайно ми мусимо в першу чергу плекати свої власні сили, щоб коли прийде відповідний час кинути всі сили і тут і там для здійснення одної мети, яка сьогодні для всіх членів провідної верстви чи по той бік залізної завіси ясна — самостійна держава. Здобувши її ми зможемо встановити щойно лад, який нам буде найбільше відповідати.

●

М. Плав'юк

РОЛЯ УКРАЇНЦІВ ВІЛЬНОГО СВІТУ В ВИЗВОЛЬНИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНИ

1. Уточнення понять «українці вільного світу» та «визвольні процеси в Україні».

а) «Українці вільного світу» — це приблизно 2,000,0000 людей українського походження, 90% яких уже народились поза Україною; крім нечисленних винятків, 10% перебувають поза Україною, вже більше, ніж 30 років.

б) Цей людський масив поза Україною є організований в цілу низку церковно - релігійних, громадських, культурно - наукових, господарсько-економічних, допомогових і молодечих формацій. Окреме місце мають серед того людського масиву українців вільного світу політичні формації українського життя.

в) Українці вільного світу принайменше декляративно вважають себе частиною українського народу, хоч лише у вийняткових випадках вони ще не стали громадянами країн нового поселення. Крім того, українці вільного світу були після Другої Світової війни ізольовані від України. Цей стан дещо змінився в останні 15 років, але ці зміни аж ніяк не дають підстав на твердження, що ізоляція закінчена.

г) Під «визвольними процесами в Україні» ми розуміємо всі ті вияви спротиву українців, які живуть в Україні, проти режиму СССР і його політики поневолення й нищення української нації. Оскільки поневолення поширене на всі ділянки життя нації, — то й вияви спротиву не обмежені до одної ділянки. Таке широке поле викликає не раз критичні зауваги, мовляв, в Україні немає жодних визвольних процесів. Автори таких закидів звужують поняття визвольних процесів до ділянки революційних та терирористичних актів і забувають про те, що такі вияви зовсім не були чужими українській нації та що 35 років тому дослівно тисячі жертв наш нарід віддав у багатьох виявах революційно - повстанського руху в Україні.

2. Традиційна форма окреслення

ролі українців вільного світу в визвольних процесах України зводиться до одного слова: запілля. Зародилось воно в періоді між I і II світовими війнами й відповідало ментальності тих часів. Для колишніх старшин і вояків українських армій територія України була фронтом; все інше, очевидно — запіллям.

Для боєвиків УВО-ОУН — Україна була підпіллям, а територія поза Україною, в найкращому випадку — запіллям.

Сліди цього мислення й ментальности ще знаходимо після Другої Світової війни, коли в термінології нашого політичного життя були такі поняття, як УГВР в краю і ЗП УГВР (офіційною назвою т. зв. бандерівців поза Україною довго була ЗЧ ОУН); тепер від тієї назви вони відійшли, й на це місце «ЗЧ» прийшло «р», як ознака революційности. Після розколу в тих рядах т. зв. «Двійка» назвала себе ОУН(з), для підкреслення, що вони є за кордоном.

Остання еміґрація з України була більше ніж 30 років тому. За той час пройшло багато змін, як в Україні, так і в житті українців вільного світу, які, між іншим, ставлять під сумнів правильність поняття «запілля» для окреслення ролі українців вільного світу.

Щоб закінчити з тим терміном, наведемо декілька зовсім протилежних зразків, які краще, ніж що інше, продемонструють нам, що розвиток подій у житті українців вільного світу пішов по такій лінії, що «запілля» ніяк не відповідає сучасному етапові нашого життя.

УАПЦ діє під сучасну пору лише поза Україною.

УКЦ змагається за організаційно - структивне вивершення в патріярхаті з осідком у Римі.

Пласт має свою головну квартиру в Нью-Йорку, а СУМ в Брюсселі; подібно є з УВАН і НТШ.

ДЦ УНР є в Мюнхені, а не в Україні. Ми знаємо, де є осідок ЗП УГВР, але вже ніхто не твердить, що УГВР є в Україні.

Всі проводи ОУН, без огляду, як вони звуть себе є поза Україною. Подібно є і з іншими українськими політичними організаціями.

Очевидно, що це аж ніяк не вказує, що роля цих установ є «запіллям».

А з другого боку ми далі спробуємо запитати канадського сенатора П. Юзика, посадника Вінніпеґу С. Дзюбу, асистента президента Форда д-ра М. Куропася, бразилійських послів, військовиків, які вважають себе українцями, чи вони вважають себе українським запіллям? Напевно, ні.

Не є жодною таємницею, що під сучасну норму не лише що немає основ на те, щоб українців вільного світу можна було окреслити одним спільним знаменником, як, наприклад, термін «запілля», але навпаки, ще й тепер існують зовсім протилежні погляди, які взаємно обвинувачують себе. Для одної сторони широкий загал українців вільного світу замало цікавоного народу в Україні. Рівночасно з цим, є серед багатьох молодших виться потребами українського поне- і старших українців вільного світу переконання, що однією з причин слабосилля нашого організованого життя поза Україною є перенаголошування справ і потреб українського поневоленого народу, а замало уваги до потреб українців в різних країнах їхнього поселення.

Ми навели ці різні приклади для того, щоб ними з'ясувати невірність намагань, звести до одного спільного знаменника наставлення українців вільного світу.

Керуючись тими міркуваннями, будемо проводити аналізу українців ного світу на базі того, що нам виглядає як фактичний стан, а не на базі того, що дехто з нас бажав би бачити в українців вільного світу.

3. Дещо про визвольні процеси в Україні.

Було б великою помилкою вважати, що вияви сучасного спротиву в Україні є явищем новим, яке почалось несподівано чи відірвано від нашого історичного минулого. Так як без проголошення УНР суверенною й самостійною державою українського народу Ленін ніколи не пішов би на створення УРСР як частини Совєтського Союзу, так само невпинні

змагання за права українського народу перед і в часі Другої Світової війни залишили глибокий слід на повоєнні покоління українців в Україні.

Мільйони українців, після Другої Світової війни терпіли за те, що їхні рідні були дезертирами з рядів Червоної Армії або пішли в німецький полон, або як робітники чи вояки вийшли поза кордони СССР і побачили, як живе капіталістичний світ, увійшли в контакт із українськими націоналістами, які чи то в рядах ОУН, чи УПА залишили слід в Україні.

Соборність в неволі, себто об'єднання майже всіх земель України в межах УРСР, дала можливість засипати Збруч і посилити контакт українців центральних і східніх земель з українцями Волині, Галичини, Буковини, Закарпаття.

Багатотисячна еміґрація українців після Другої Світової війни стала важливим фактором у боротьбі проти окупанта, живим доказом, що тисячі людей кидають рідні землі, як доказ їхнього непогодження із російсько - совєтським режимом.

Це — чисто українські фактори, які мали вплив на повоєнне покоління.

Якщо до них додати сталінський терор і нездібність совєтської системи забезпечити елементарні потреби населення СССР проти чого був спротив у цілому совєтському бльоці — то це тло, на якому зародились передмови для кристалізації постави покоління 60-тих — 70-тих років.

Було б неповною картиною, якщо б ми не усвідомили, що рівночасно з тим, совєтський режим з усією силою своєї пропаґандивної системи малював серед свого населення картину СССР як переможця в Другій Світовій війні, як мілітарну потугу, яку респектує цілий світ і яка не завагається знищити всі вияви революційного спротиву проти СССР.

Совєтські танки стали символом знищення не лише українських жінок у таборах на засланні, але й мадярських повстанців, німецьких і польських страйкарів і, нарешті, чеських націонал-комуністів.

Все це ділось в часі, коли західний світ говорив про визволення народів СССР і сателітів, але на ділі не був готовий їм допомогти.

Чи треба дивуватися, що в таких обставинах (мілітарна могутність СССР, пасивність Заходу) серед опозиційних сил в СССР, а в тому числі й в Україні, назріло переконання, що боротьба проти режиму є можлива в рамках чи то радянської конституційної законности, чи в рамках ґльорифікації ленінської політики, чи поборювання культу особи.

Політична акція СССР на міжнародньому форумі за визволення народів Африки й Азії знайшла широкий розголос унутрі СССР. Совєтський режим не вагався гостро атакувати британську, французьку, голляндську, португальську імперії, домагаючись свободи для їхніх колоніяльних народів.

Національне визволення колоніяльних народів стало гаслом політики СССР на експорт. Унутрі СССР Кремль став символом централізму й московського імперіялізму, проти якого накінець виступали не так західні опоненти, які шукали мирного співжиття з СССР, як комуністичний союзник Тіто, а далі — Китай, Албанія, Румунія, Чехія й інші сателітні країни.

Наводимо ці загальновідомі речі, щоб вияснити, чому сучасний рух спротиву в Україні віддзеркалює з одного боку чисто українське минуле, але, рівночасно з тим, як своїм змістом, так і тактикою, віддзеркалює глибоке зрозуміння реальної дійсности, серед якої він мусів проявляти себе.

Здається нам зайвим аналізувати загагальновідомі твори, що появились в українському самвидаві, які вказують поспішний розвиток від вільної літературної творчости, яка прямо не вміщувалась у рамках совєтських літературних норм, приписаних партією до чисто - політичних документів, що вказують на далекосяжну радикалізацію поглядів авторів останніх видань.

Багато важливішим є ствердити наступне:

а) серед різних середовищ спротиву, які діють сьогодні в Україні без

огляду на їхнє ідеологічне підложжя, зовсім виразно зарисовується усвідомлення необхідности самостійности України від Росії у формі власної держави;

б) останній розгром сил спротиву на початку 70-тих років завдав важкі удари, але не знищив ті сили. Він вияснив, що совєтський окупаційний режим з такою самою жорстокістю нищив і карав тих, які діяли леґально, як і тих, що мали відвагу твердити, що за реалізацію своїх цілей вони готові змагатись навіть поза рамками совєтської законности;

в) сьогодні вже немає сумніву, що в Україні рух спротиву поширився на всі царини життя нації, включно з політичною, в чім сумнівалося ще так недавно багато своїх і чужих поза межами України.

Після цих загальних тверджень про українців у вільному світі та про тло, на якому розвинувся рух спротиву в Україні, спробуємо дещо докладніше схарактеризувати ролю українців вільного світу в тому русі.

4. Пройдений етап.

В ім'я історичної правди треба ствердити, що перше десятиліття після закінчення Другої Світової війни стояло під знаком активної дії українських політичних середовищ у крайових справах. Обидві ОУН зберегли в Україні свої організаційні мережі; в Україні діяли частини УПА чи боївки ОУН. В Україні перебував і діяв Головний Командир УПА Чупринка - Шухевич, він же й Голова УГВР і Проводу ОУН (б). З еміґрації були висилані досить численно зв'язківці, — як від ОУН, так і ОУН(б) — іншими словами реалізовано концепції, які при кінці Другої Світової війни були схвалені проводами націоналістичних формацій.

Відомо, що одна з них була оперта на концепції повстанської й терористичної дії проти окупанта, в надії, що поміж Заходом і СССР неминучий конфлікт. Друга була розчислена радше на можливість довшої окупації й через те спрямована на розпорошення й закорінення кадрів ОУН в різних частинах України і в різних прошарках нашого народу.

Обидві ці концепції мали свої плюси й мінуси. Сьогодні треба ствердити, що вони віддзеркалювали колосальну динаміку і посвяту кадрів обох ОУН — а рівночасно з тим — неспроможність проводів при кінці Другої Світової війни передбачити докладніше розвиток подій життя міжнародного і в Україні. Обидві ОУН заплатили страшну ціну жертвами своїх кадрів, які були чи то знищені, чи заслані в далекі табори. Наслідки того стану в Україні відбились і на еміґрації. Смерть ген. Чупринки-Шухевича, покаянна заява його наступника полк. Коваля, виступ Л. Ребета й З. Матли проти С. Бандери, врешті, смерть Л. Ребета й С. Бандери були доказами про те, що концепції дії ОУН в краю мусять бути основно змінені. Саме життя того вимагало й проводи ОУН поробили з того належні висновки. Не є темою цієї доповіді в деталях обговорювати концепції дій трьох ОУН в Україні від половини 50-тих років, але можна сказати, що приблизно в тому часі наступила радикальна зміна на тому відтинку, і етап прямого диспозиційного впливу еміґраційних політичних центрів помітно змінився.

З площини організаційних зв'язків і доручень ці взаємовідносини перейшли в площину впливу ідей і концепцій.

В Україні це період посталінський, умовно з тим пов'язана доба зменшення терору КҐБ, побутових умов для совєтського населення, дещо вільніший вияв літературної творчости, посилення впливу церкви й релігії в СССР, а зокрема, в Україні. Це початок розколин у залізній заслоні й ізоляції населення СССР від решти світу.

Дуже важливим для нас є ствердження, що в парі з тим, як в Україні полегшали умови терору, меншає й слабне також вплив на Україну диспозиційних центрів українського політичного світу, які опинилися в вільнім світі. Не будемо входити в глибину аналізи причин такого стану, але підкреслюємо його, бо він приводить нас до початку 60-х років, які принесли багато цікавих змін у взаємовід-

носинах між українцями вільного світу та подіями в Україні.

Наголосимо лише такі моменти:

а) в Україні починають виразно кристалізувати гурти людей із спільними зацікавленнями, які використовують посталінську відлигу для активізації української національної дійсности;

б) офіційні українські політичні центри заскочені розвитком подій в Україні тратять ініціятиву і в найкращому випадку включені у внутрішні і взаємні дискусії над оцінкою ситуації в Україні;

в) преса й журнали українців вільного світу стають форумом дискусій над такими питаннями як «стрічатись чи не стрічатись», «УРСР є українською державою, чи не є нею», «політика мирної коекзистенції Заходу із СССР — небезпека — чи шанса для української справи»;

г) вперше, після більш ніж 20 років, відкриваються можливості відносно широкого контакту між населенням України та українцями вільного світу. Цю шансу використали українці вільного світу і, чи то в площині зв'язків з рідними чи — прямо як туристи — тисячі й тисячі українців вільного світу нав'язали контакт із українським народом в Україні.

Всупереч усім зусиллям режиму аранжувати чи контролювати процес зустрічей, вони перейшли понад всякі пляни й калькуляції окупанта й залишили глибокий слід на українців в Україні.

Вони не лише виявили повну нездібність совєтської системи забезпечити своє населення належним життєвим стандартом, але вони виявили нашим рідним, що крім матеріяльних благ, українці вільного світу знайшли силу зберегти національні культурно-духові скарби на чужині: мова, церкви, культурні установи, преса, господарсько-економічні установи, шкільництво, наука й широкі зв'язки з чужинецьким світом — доказали їм, що українці в вільному світі зробили більше для розголосу української справи, ніж «суверенна» УРСР при «братній допомозі» Кремля.

Українці вільного світу також скористали з того стану. На перше місце, зокрема, для молодшої ґенерації вибилось скріплення віри в український нарід. Для багатьох, які вперше побачили Україну, це був доказ, що український нарід є здібним пережити різні лихоліття, що українська нація — це реальний факт XX століття, а не тільки еміґрантські мрії.

Початки 60-х років дають конкретні докази спільних інтересів українців обабіч залізної заслони. Українці вільного світу стали логічним каналом, через який українці з України почали давати знак цілому світові, що вони є, що вони живуть, творять. що їм уже не вистачають совєтські рамки, що вони хочуть пробитися з інформацією про Україну в широкий світ. Не лише офіційні видання, преса, журнали, платівки, кераміка, народне мистецтво продістались у світ — між ними дістався до нас нецензурований Симоненко, «Інтернаціоналізм чи русифікація» І. Дзюби й «Лихо з розуму» В'ячеслава Чорновола.

Велика заслуга українців вільного світу є в тому, що не лише для себе вони прийняли ці подарунки, а — й то найважливіше — що ми стали успішними популяризаторами тих видань чужими мовами. Власне, тим шляхом ми добились найбільшого успіху для української справи на міжнародньому форумі — доказали, що антисовєтське й антимосковське наставлення українців — це не є продукт еміґраційної ментальности українців вільного світу, але це — вияв наставлення українців поневоленої України.

Те, що почалось літературною творчістю групи шестидесятників, перейшло в серію видань Самвидаву, сколихнуло широко українські маси поза Україною, дісталось у широкий світ і підтвердило поза всякий сумнів політичні аспірації, хоч частини авторів тих видань. Ніхто краще не зрозумів цього, як совєтський режим, який вже в половині 70-х років відповів на це широкою хвилею арештів, засланням, вимушеними заявами «покаяних» З. Франко й І. Дзюби.

Закінчився там і тут черговий етап. Етап, який дав доказ солідарности у-

країнців рідних земель і вільного світу. Етап, який закінчився бумеранґом, киненим в український рух спротиву окупантом, який з багато більшою силою, ніж цього очікував ворог і ми, вдарив по окупантові!

В цьому етапі роль українців вільного світу можна б охарактеризувати так:

1. Започатковані українськими політичними середовищами акції в 40-х роках довели маси українського народу до широкої політично - революційної й повстанської акції, спрямовані проти німецького й совєтського окупантів. І хоч переважаюча мілітарна сила окупантів перемогла український рух спротиву, його наслідки і вплив залишились в різних прошарках українського населення.

2. 60-ті роки — це час зміни тактики метод керівництва руху спротиву. І в Україні, й поза нею, спочатку стихійно, а в дальшому цілеспрямовано пішов процес посиленої дії проти окупанта, у вигляді якого центр ваги з еміґрації перенісся в Україну. Українці вільного світу, а не лише політичні еміґранти, дали докази зрозуміння, а то й захоплення тими процесами, пішли на популяризацію їх у світі, здобули широкий гурт прихильників рухові спротиву. Ці успіхи, зумовлені, зокрема, тим, що дію руху спротиву в Україні вдалось представити як інтеґральну частину не лише руху дисидентів у СССР, але й у світ-пері́ї та посилення боротьби за праілі всесвітнього руху деколонізації імва людини й народів.

3. Українці вільного світу задокументували своє бажання й спроможність допомогти рухові спротиву не лише в площині розмноження перекладів і поширення публікацій Самвидаву, але й у площині орґанізації оборони й допомоги жертвам окупаційного режиму — учасницям і учасникам руху спротиву.

4. Паралельно з допоміжною акцією рухові спротиву в Україні зросла свідомість українців вільного світу, а зокрема серед молодіжної ґенерації, національно - культурна гордість за своє історичне минуле, культурну спадщину й бажання ідентифікації з українською спільнотою. Це прояви не є лише в площині політичної дії, але й у науці, культурі, церковному, виховному, інформаційно - пропаґандивному й допомогових секторах нашого життя.

5. Де знаходиться сьогодні рух спротиву в Україні, і яка роля українців вільного світу на цьому етапі.

Останні роки започаткували новий етап розвитку спротиву в Україні, а це автоматично відбивається на ролі українців вільного світу.

Якщо б ми шукали окреслення найважливішого елементу сучасного українського руху спротиву, то, правдоподібно, це знайдемо в поставі й висловах сучасних засланців. Валентин Мороз у своєму слові до совєтських суддів, В'ячеслав Чорновіл у його відповіді на покаянну заяву, Іван Дзюба та цілий ряд інших політв'язнів — це зразки не очайдушности, а радше усвідомлення великої відповідальности за те, щоб дати нові стандарти, нові вершини, нові дороговкази не лише особистої, але й національної постави у відповідь на намагання окупанта силою терору й засланням придавити й спаралізувати рух спротиву в Україні!

Це справді критичний період в історії нашого народу. Режим сподівався, що масові арешти — це найкращий засіб для розгромлення руху опору. Поява 7-8 числа «Українського Вісника», виданого вже новим редакційним колективом, несподівано мала кількість покаянних заяв, завзяття й безкомпромісове засудження окупаційного режиму українськими в'язнями там і найновішим еміґрантом Л. Плющем — тут — це докази, що остання спроба ліквідації українського руху спротиву окупантові не вдалася.

І неначе у відповідь на це, зареаґували українці вільного світу. Ця реакція різниться від реакції другої половини 50-х і 60-х років. Тоді, коли в минулому ми мали справу із стихійною реакцією, тоді коли в минулому дуже часто сентимент відіграв велику ролю — сьогоднішній етап уже має ознаки систематичної й цілеспрямованої дії. Українці вільного світу з пасивної ролі популяризаторів чи пере-

кладачів і розповсюджувачів творчости самвидавної України перейшли в активну ролю боротьби, спрямованої на звільнення українських політв'язнів, на допомогу їхнім родинам, на більш професійне й фахове з'ясування дійсних причин існуючого стану в Україні. Зовсім несподівано для багатьох українці вільного світу створили собі не ментальність запілля, але навпаки — ментальність прямого зудару з окупантом і режимом поневолення України.

Першорідним гріхом української діяльности — є вміння розпочати багато справ, але стати на півдорозі — і не закінчити їх!

Подібні пророцтва були, коли на початку 1974 року почалась широка акція Оборони Прав Людини. Дехто прямо вважав її даниною чужій моді, дехто твердив, що ініціятори тієї акції заведуть нашу молодь на манівці космополітизму!

Майже 3 роки пізніше ми бачимо, що ця акція не лише не слабне, але навпаки, вона має відгук саме в Україні і СССР і починає знаходити активну підтримку там. Паралельно з тим, де — чи не вперше за довгі десятиліття — українцям вільного світу вдалось вплести українську проблематику в універсальні концепції, які зрозумілі сучасному світові, чи може хоч тій частині його, що реаґує на так звану публічну опінію.

Правда, що ця акція ще не завершена конкретними вислідами в формі уступок окупанта — але цього ми не очікували. Наскільки це різниться від того, що діялося ще 10-15 років тому?

В Києві на Хрещатику пішов на жертву самоспалення Макух. Одначе, ця жертва минула без жодної реакції світу. Якщо вона була спрямована на це, то треба вважати, що український рух спротиву про жертву Макуха не міг своєчасно українців вільного світу повідомити, а ми, дізнавшись остаточно про це не зуміли нічого з тією вісткою зробити.

Інакше виглядала справа голодівки Валентина Мороза, оборона Леоніда Плюща, Ніни Строкатої, Ігоря й Ірини Калинців, В'ячеслава Чорновола й інших!

Різниця саме в тому, що змінилось наставлення й методи праці українців вільного світу!

Повторюю: ця праця є цілеспрямованою, систематичною, пов'язана з універсальними кличами, оперта на солідно спрацьованих матеріялах і знаходить підтримку багато ширшого загалу українців вільного світу, ніж це було в минулому.

Так, часи змінились!

Вимогу редакційного колективу «Українського Вісника» довести до відома Об'єднаних Націй матеріяли про народовбивство в Україні виконано!

Справа Валентина Мороза й інших в'язнів стала відома не лише американському президентові, прем'єрам Австралії, Канади, але й широким масам на всіх континентах, де живуть українці.

Так, звільнення Леоніда Плюща було для нас несподіванкою, але напевно не меншою несподіванкою для ворога була реакція української спільноти на виступи Леоніда Плюща, і то не лише в січні й лютому ц. р., але також у квітні. Українці вільного світу склали свій іспит.

Не можна доказати, але можна твердити, що Валентина Мороза від «психушки» врятувала відвага його дружини Раїси і широко проведена акція протесту українців і неукраїнців вільного світу.

Великою несподіванкою для ворога є настирливість і послідовність дії українців вільного світу. Бо хоч змінюються форуми, кличі, документи, на яких сперта дія українців вільного світу, то висліди їхньої дії послідовно доводять до викриття совєтської окупації України.

Так, студенти, молодь у 1974 році пішли на оборону Валентина Мороза, але лікарі боронили Ніну Строкату, а математики — Плюща. В 1975 році українське жіноцтво в Році Жінки на форум ООН висунуло справу жінок-в'язнів.

Українські Церкви в 1976 році боронять о. В. Романюка, пастора Вінса й інших, але все це — нероздільні частини одного процесу: належно об-

ґрунтованими документами і систематичною акцією здобувати публічну опінію світу на користь українського спротиву.

Акцію сенатора П. Юзика на форумі НАТО може спростовувати Москва, бо, він, мовляв, український сенатор, але як спростувати резолюцію Канадського парляменту чи Американського сенату в обороні В. Мороза?

Петиції СКВУ до ООН може Москва плямити, як незгідні з духом хартії ООН про невтручання у «внутрішні справи» складових організацій ООН — але що Москва може відповісти на інтервенцію канадських і американських профспілок в обороні ув'язнених, зокрема тепер, після того, як Брежнєв сам підписав Гельсінську конвенцію, яка, власне, схвалює того роду акції?!

Ще так недавно в Києві горіли стародруки, нищено культурні скарби — але на Габітаті в Ванкувері представник УРСР мусів у свою наперед заготовлену промову, додати репліку, що акція українців на тій конференції в обороні українських культурних пам'яток нищених окупантом, не має основ, бо, мовляв, в УРСР почалась відбудова Видубецького монастиря. Дуже гарно, а як з іншими скарбами української архітектури, українськими стародруками, що їх по-варварськи нищить Москва? Це не є припадок, що на коннференцію Габітат вдалось вільним українцям звести дискусію не про осяги будівництва в «суверенній» УССР, але саме про жахливі увоми українських в'язнів, про нищення й переслідування українських Церков та їх вірних.

Навіть олімпійські ігри в Монтреалі дали форум для розправи з московським колоніялізмом у спорті, дали можливість доказати вміння українців вільного світу використати кожну нагоду для оборони ув,язнених для посилення атаки на окупанта.

Підсумовуючи сьогоднішній етап, можемо ствердити, що в Україні розгром сил спротиву не вдався, не зважаючи на широко проведені арешти, суди й заслання; навпаки, як реакція на цей терор, прийшла радикалізацйія настроїв, скріплено чіткість і гостроту ударів по окупантові, висунено нові вимоги, нові дороговкази для широких українських мас.

Поза Україною зросла активність українців. Організовано й цілеспрямовано проходить акція оборони ув'язнених і атака на окупанта. Ця дія українців вільного світу знаходить надзвичайно широкий відгук серед широких чужинецьких кругів і вказує на готовість українців вільного світу піти на зудар з окупантами України в обороні руху спротиву, який діє там.

6. Дотеперішні успіхи зобов'язують, або — які перспективи на майбутнє.

Процеси які проходять в СССР та в Україні, не знайшли одностайної оцінки, як унутрі, так і поза межами СССР. Є опінії, що СССР опинився на шляху, який мусить довести до повного банкрутства совєтської системи. Дехто твердить, що цей процес проходитиме шляхом революційних зударів, бо режим не є готовий на основну ревізію теперішніх основ, на яких оперта існуюча система. Дехто має надію, що цей процес проходитиме еволюційними етапами, себто вірить у можливість повільної реформації совєтської системи при активній ролі комуністичної партії державного апарату. Не хочу докладніше зупинятись над цими справами, бо це — тема окремої доповіді. Згадую про ці справи зовсім з інших причин.

Російські дисиденти зуміли вже від довшого часу здобути для себе в опінії заходу позицію ідейної альтернативи до сучасної комуністичної системи. Існувала справді поважна загроза, що в опінії західного світу залишаються переконання, що розв'язка проблем СССР знаходиться між двома полюсами: один з них — існуюча совєтська система, а другий — російські дисиденти!

Для українського й інших не-російських народів СССР цей етап був страшенно небезпечний, бо він прямо не лишав жодної ролі, жодного місця для тих народів. Іншими словами, для не - російських народів залишалось вирішити, в якому ярмі нам легше: червоному - комуністичному, чи

білому - демократичному.

Історичною заслугою руху спротиву в Україні є те, що він заманіфестував окремішність українських позицій серед цілої низки рухів спротиву в СССР.

Великою заслугою українців вільного світу є те, що нам удалось, хоч може ще не зовсім у достатній мірі, переконати так західній світ, як і до певної міри деякі російські, польські й інші національні кола, що українці там і тут не згоджуються, щоб їх доля вирішувалась у всесоюзному, чи російському казні, і що змагаємося за власну, українську розв'язку!

Пригадаймо собі, що 25 років тому, коли вербували українців до «комітету непередрішенців», то у відповідь на солідарні «ні» всіх українських політичних середовищ росіяни й їхні американські опікуни дослівно через ніч зфабрикували «аж 2 партії» українських демократів і федералістів, які готові були влізти в загально - російський «котольок».

А сьогодні ми знаходимо, може покищо білих круків, але все ж таки вони є, так серед росіян, як і серед поляків чи жидів, які готові вже дискутувати проблему відділення України із всеросійського Союзу. Наші вимоги в справі самостійности України відомі всім державам західнього світу.

Це незвичайно важливі успіхи, здобуті жертвенністю провідних діячів українського руху спротиву там і важкою працею українців у світі поза Україною! Але їх треба закріпити! І в цьому процесі закріплення цих позицій якраз і нові завдання, зокрема, для нас, українців вільного світу. Багато з них нелегкі, а деякі з них дуже неприємні, якщо хочемо їх справді виконати!

Почнемо від тих, які є неприємними до виконання.

Перш за все, ми мусимо відважитися піднести рівень нашої дискусії про ситуацію в Україні і сказати нашим рідним братам і сестрам часом навіть прикру правду.

Для українців вільного світу, які індивідуально для своїх рідних і збірно — для цілої української справи, немало пожертвували і зробили за останні 15-20 років — вже не вистачають тільки героїчні постаті Валентина Мороза, Святослава Караванського, В'ячеслава Чорновола, Ігоря та Ірини Калинців, Ніни Строкатої та інших. Ми хочемо бачити сильніший, більш здецидований, мужній вияв солідарности й підтримки змагань провідних одиниць широким загалом в Україні! Ми хочемо бачити більше виявів активної боротьби за українську мову, шкільництво, пресу — для багатотисячних мас українців поза межами УРСР. Ми хочемо бачити українських робітників, готових іти на страйк проти визиску в державою контрольованих підприємствах.

Ми хочемо бачити українського колгоспника в боротьбі за поліпшення його побутових обставин, за кращі мешканеві умовини, за більш справедливу заробітню платню.

Ми хочемо бачити українських інтеліґентів, учителів, аґрономів більш активними на відтинку боротьби з масовим розпиячненням українського селянства. Так, маймо відвагу сказати, що український селянин, експлуатований у колгоспі, повинен здобути потрібні йому харчі, одяг чи заробітню платню іншими засобами, ніж масовими крадіжками. Ясно, що нам легко сказати — за все винна Москва, її режим експлуатації селянства. Але якщо ми будемо мовчати, мовляв, за все винна Москва — і пасивно дивитись, як виростатиме покоління, для якого крадіж у колгоспі є нормальним явищем, то ми підтинаємо здорові основи української субстанції — українське селянство, яке століттям берегло українську націю від загибелі.

Ми мусимо мати відвагу сказати нашим рідним, що ми знаємо, що в Україні є забагато малоросів, які перевиконують норму в русифікаційному процесі, часом краще, ніж росіяни, які живуть в Україні! Маймо відвагу сказати нашим рідним, що забагато наших потенційних союзників з неросійських республік СССР нарікають що українці є не меншими русифікаторами прибалтійських республік, Грузії, Вірменії, Казахстану — ніж росіяни.

Маймо відвагу сказати, що нас у вільному світі питали — чому українські комуністи підтримали Москву в боротьбі проти Китаю, Тіта й Дубчека та інших націонал - комуністів. Маймо відвагу сказати, що т. зв. уряд УРСР і його місія до ООН робить ведмежу послугу українцям через свій серзелізм до старшого брата. Іншими словами, настав час, щоб ми почали відкриту боротьбу проти неґативних проявів у житті нашого народу, бо неморальною і шкідливою була б наша постава, якщо б ми залишали наші провідні одиниці на жертви в Мордовії, а мовчанкою проходили понад вияви страшного сервілізму по наших містах чи масового розпиячування українського села.

Довівши до здорового поділу в нашому народі, підтримуючи здорові його частини, ми мусимо допомогти їм у розбудові позицій українського руху спротиву.

Для українських мас на рідних землях і для цілого вільного світу є необхідним знати багато докладніше не лише проти кого й проти чого є український рух спротиву, але й також його позитивну програму? за чим він є, якими шляхами плануємо реалізувати програму.

І в цьому відношенні знов таки велика роля за українцями вільного світу.

На тлі однобічности гуманістичних наук в СССР, у зв'язку з тим, що в СССР не можна плекати вільної політичної думки, витворюється дуже небезпечна ситуація виховування покоління однобічних, політично заскорузлих і засліплених одиниць. В цьому відношенні приклад Л. Плюща є дуже навчальним. І якщо українці вільного світу мають виконати свою ролю в надходячому стані, ми мусимо довести до творчого діялогу між рухом спротиву в Україні й нашими науковцями, політиками для дослідного з'ясування визвольної програми українського руху спротиву.

Без солідно оформленої програми політичної дії, яка доказуватиме, що Україна має можливості, усунувши радянську систему, накинену Москвою, — створити у власній державі умови для вільного й успішного розвитку всіх ділянок життя мешканцям України, ми не здамо іспиту нашої політичної зрілости в майбутньому етапі.

Не потребую переконувати нікого, що в залежності від того, хто й як зуміє внести свій вклад в розбудову тієї програми, — така буде роля його в русі спротиву чи визвольному русі України.

Буде більш позитивний і переконливий вклад українців вільного світу — тим більша буде наша вага. Буде ініціятива і вклад виявлятися з кола руху спротиву в Україні — очевидно, що відсуне це на дальший плян вагу і значення українців вільного світу.

Черговий етап — це етап виклику не лише для українських політичних центрів, але й для української вільної науки, українських церков, українських професіоналів, які в різних ділянках свого зацікавлення можуть і мусять сказати собі, чи для них ситуація в Україні важлива настільки, щоб вони нею активно поцікавились, а чи вони пов'язали себе з життям країн свого поселення до тієї міри, що евентуальні потреби чи можливості в Україні відходять на далекий плян їхньої уваги.

Цей етап в нашій опінії матиме рішальний вплив на майбутнє української справи в Україні і поза нею.

В Україні ми можемо допомогти скристалізувати концепцію визволення й відродження України.

Поза Україною ми матимемо шанси в переконливий спосіб спопуляризувати ці концепції для нашої спільноти й чужого світу.

Чи хтось у нас має сумніви, що осягнувши цей етап, ми зможемо вплинути на основну зміну наставлення широких мас українців вільного світу, скріпити їхню активність, організованість, поширити зацікавлення українськими проблемами серед українських професіоналів, молоді.

Напевно, є такі, що сумніваются в цій можливості. І тому їм мусимо відкрито сказати:

Послаблення організованности, активности, жертвенности українців вільного світу має багато причин. Але

основний корінь лиха є в слабкій вірі в реальність наших визвольних концепцій, у бракові переконання, що ці концепції мають шансу на успішне завершення. А якщо людина сумнівається в можливості успіху української нації в Україні, вона доволі швидко відсунеться від української спільноти тут, піде шукати задоволення своїх політичних амбіцій чи аспірацій в неукраїнському світі.

Коли останні десятиліття вказали на те, що в Україні є тенденція звороту до релігійности, до Церкви, колосально зросли українські церкви у вільному світі!

Контакт з Україною, поза всяким сумнівом, був поштовхом для кращого розвитку українських культурних і наукових установ у вільному світі.

Кристалізація політичних аспірацій гуртів руху спротиву в Україні помогла більше, ніж що інше, в політизації нашої спільноти у вільному світі.

Намагання наших братів і сестер вирватися з ізоляції СССР і проявити себе в світі дало поштовх для нашої активности в міжнародньому житті. Одним словом, зріст українських сил спротиву в Україні став каталізатором різних виявів української спільноти вільного світу, як на допомогу рідному народові, так і на скріплення власних сил.

Ми мусимо докласти всіх старань, щоб цей здоровий процес взаємовідносин тривав і в майбутньому. Ніхто не може передбачити, як розвинуться події в Україні, але так довго, як ми співпрацюючи з провідними одиницями руху спротиву, зможемо проявлятись принайменше у двох напрямках солідарно:

а) поширення й закорінення руху спротиву в ширші прошарки українського народу;

б) послідовно скріпляти коло наших приятелів в неукраїнському світі, то це забезпечить речевий поділ праці, це посилить нашу співпрацю з Україною.

Було б нерозумно нам легковажити протидію ворога, яка все була, є і буде спрямована на відчуження нас, українців вільного світу, від нашого народу.

Але із цим станом ми зможемо дати собі раду, без огляду на те, чи це буде загострення умовин відвідування України, чи це буде драконське здирство адміністраційних оплат за посилки, чи леґальні заборони перевидавати твори авторів із України у вільному світі чи ,врешті-решт, дарунки пам'ятників, з одного боку, та пропихання провокаторів в нашу спільноту — з другого. Все це — ті домашні завдання, які ворог нам підкидає; але вони нас не збаламутять і не здеморалізують, якщо ми будемо бачити, що процеси спротиву в Україні продовжуються, що Україна справді нескорена, що вона дійсно апелює до нас — допоможіть! — бо ваша допомога справді допомагає нам встояти в боротьбі з окупантом.

Всі наші існуючі ідеології і партії мають своє коріння поза національним ґрунтом, у чужому, не своєму минулому або в засаднично нам ворожому сучасному. Чи ж можуть вони збагнути достотно ідею визволення? Чи ж можуть вони, сліпці, показати шлях до волі? Чи ж можуть вони,ідейно відчужені, бути інтимно близькими нації, її органічним відрухам і підсвідомим маренням? Ні, бож чужі концепції і катеґорії думання стоять тому на перешкоді.

Інж. Дмитро Андрієвський („Наша позиція", Розбудова Нації ч. 1, 1928 р.)

О. Жданович

РУШІЙНА СИЛА ІСТОРИЧНИХ ЗМІН

(Доповідь, виголошена в Торонті 25. 9. 1976 р., на бенкеті УВФ, в рамах Студійної Конференції УНО)

Тема, яку я порушую сьогодні, була вже предметом нашого дуже серйозного розгляду тринадцять років тому, на Студійній Конференції у Торонті, на якій — на цю тему — дуже глибоку й по сьогодні актуальну доповідь мав проф. Богдан Боцюрків.

Тоді він стверджував «затяжний застій в українській політичній думці, зокрема коли йдеться про теоретичні проблеи українського націоналізму, а — з другої сторони — про заклики до «де-ідеологізації» української політики, що висувається в деяких еміграційних колах, як зрозуміла, але — на мою думку — не продумана до кінця реакція на ідеологічний догматизм в лоні націоналістичного середовища..» (Збірник доповідей Студ. Конференції УНО — ОДВУ — ЗАРЕВО, червень 1963 р., ст. 19).

Цей же застій помітний і сьогодні, хоч у міжчасі змінилися різні моменти доби, тобто — питання ідеології стало більш пекучим.

«Деякі еміграційні кола», про які говорив проф. Б. Боцюрків, і сьогодні стоять на «позиціях де-ідеологізації». Не з лінивства, але зі зрозумілого відчуття радикальних вимог стану в Україні: там проходить безщадна русифікація, гірша, як 13 років тому. Русифікація ця, більше, як тоді, загрожує саму субстанцію українського народу — фізичну й зокрема духову. Зовсім логічно, що насувається висновок: найперше треба рятувати сам народ, а тут не слід оглядатися на ідеологічні проблеми.

Годі відмовити слушности цій позиції. І ми не відмовляємо. Скільки то нас — ПУН, ОУН, і весь УНРух — атакували за підтримування «марксистів в Україні», маючи на увазі в першу чергу Івана Дзюбу, що зробив капітальний крок на шляху боротьби проти русифікації, виходячи з марксистських позицій. Але, коли загрожене саме існування нації, хто буде питати про позиції боротьби за збереження цього існування?

У 1963 році ми праці І. Дзюби не мали — її бо й не було — і наша дискусія над цими проблемами проходила в іншій площині. Але сьогодні я повертаюся до цієї ж теми. Сьогодні бо вона має багато інших площин розгляду, не менш різких і пекучих, як тоді. Чому? — А тому, що — пробачте за труїзм — життя не стоїть на місці. Ні для нас, прихильників деідеологізації, ні для І. Дзюби, ні для В. Мороза, ні для В. Чорновола, який у свому останньому листі стверджує що І. Дзюба упав через брак «ідеологічних основ» нехай він їх розуміє й інакше, як ми.

Від 1963 року, сталося дуже багато. Прокинулась Україна й заговорила, закричала до нас жертвами незламних, коли тоді ми не мали, чи майже не мали, — «ні вітру, ні хвилі з нашої України». Адже тоді ми не мали ні «Лиха з розуму», ні твору І. Дзюби, ні писань Є. Сверстюка, ні капітальних писань В. Мороза, ні рішальних у багатьох проблемах стверджень С. Караванського, ні десятків звернень менше славних постатей, які — проте — дуже виразно виступають, з яких би то не було позицій, за самостійність України. Не мали ми між нами й такої оспорюваної постаті, як Леонід Плющ, що являє окрему й у якійсь мірі «нову» проблему.

1963 р., проф. Б. Боцюрків казав: — «Ідеологія являється важливим елементом політичної сили»...

Уже тоді, прихильники де-ідеологізації заперечували цю тезу. Дальше ж прийшла доба загального скептицизму, доба, в якій запанувала засада прозаїчного й підтвердженого «непомильними» компюторами прагматизму. Дуже популярним став вислів Де Ґоля, що ідеології не грають ролі, бо надії на «ідеологічні теорії — зовсім розпалися».

Правдою є, що національний момент — згідно з «націоналістичним догматизмом», за який нас так давно й наполегливо лають, — виявився

найтривкішим, бо основна теза націоналістичного світогляду випливає з Божого й природного закону. Правдою є, що впала віра в різні теорії, бо їх не виправдало життя, або довели до банкротства різні реалізатори цих ідей.

Не будемо заперечувати, що націоналізм викривив Гітлер, сполучивши його з расизмом і божевільною практикою. Хоч ми не маємо й не мали нічого спільного з расизмом, але нам багато шкоди завдав гітлеризм. Не тільки винищуючи мільйонами українців, як «нижчу расу», але і компромітуючи «націоналізм» свого зразку. Забулося бо, навіть між нами, що і М. Сціборський, і Є. Онацький, виразно відмежовували український націоналізм від фашизму й націонал - соціялізму. Не кажучи вже про теоретичні заложення Д. Андрієвського, а зокрема про практику — О. Ольжича й нашого всього підпілля.

Ще більшу шкоду ідеям соціяльної справедливости, а — рікошетом — також ідеям рівности й братерства, зробив комунізм у його божевільному російському виданні. Віра людства в ідеали свободи й рівности, соціяльної справедливости була заломана й це заломання сприяло (та й сьогодні сприяє) скептицизмові. Ми — доволі слушно, хоч і без ґрунтовної студії — закидаємо нашим дітям, що «вони в ніщо не вірять».

Цьому ми не винні, що технологічний розвиток кинув частину людсства, яка користується здобутками цього технологічного розвитку, й у якій ми живемо, у чисте божевілля споживання. Кожен множить доляри, чи франки, чи марки, на секунди. Кожен іде від помешкання до дому, від центрального огрівання до килиму, від модерної кухні до біжутерії і модних образів, від авта до двох, трьох, чотирьох уродині. Від вакацій, як необхідности відпочинку, до проводження цих вакацій у люксусі, де можна плавати на поясі, не щоб зміцнити м'язи, а щоб випити якнайбільшу кількість коньяку...

А при тому забуває ця — тільки — шоста, частина людства, що все це відбувається в обличчі дуже скромного життя другої шостої частини людства, а решта — чотири шостих — голодує і від голоду хворіє та тратить своїх дітей: каліками, недоживленими, недорозвиненими... Можна бути більш чи менш віруючим, але годі — поза страхом перед карою Бога — не подумати, що така несправедливість колись помститься і то жорстоко. Тим більше, що добробут серед цієї однієї частини людства в добробуті, через лінивство, пілюлі і погоню за вигодою, — вимирає і шляхом фізичного закону засуджена на смерть. А це значить: сама, з власної волі (хай і несвідомо) засуджує на смерть найбільш віками культивовану творчу частину людства, частину, що була — та й сьогодні є — носієм найвищих культурних вартостей.

Де ж рятунок із цього трагічного положення?

Рятунок — безперечно — у відродженні свідомости людини взагалі, навіть поза націями й державами.

Рятунок у тому, що каже Олесь Бердник, чим робить нам честь, бож він український письменник:

«Сучасна ситуація відома всім: біосфера на межі загибелі... Отруєно ґрунт і світовий океан, атмосферу й психосферу. Безконтрольно розвивається, загрожуючи самому життю пляшети, технотронна «еволюція», заколисуючи нас приманками комфорту й міражами псевдознання, а разом з тим, блискавично знищуючи енерґозапаси Землі, виснажуючи геній мислителів, силу трудящих, творчий потенціял націй...»

«... Адже вся потуга цивілізації спрямована саме на задоволення найпримітивніших потреб нижчого єства ... Дух прагматизму й еґоїзму став духом сучасности, пронизав науку, соціологію, політику, громадське життя...»

І далі цитую його крик:

«Необхідна Нова Людина... Головний інструмент трансформації — Дух Любови. Культ Матері — універсальний культ любови. Ми стоїмо на порозі небувалого світового ренесансу, або небуття. Третього шляху — нема!»

І справді: третього шляху нема.

На якій же базі може відбутися «світовий ренесанс», що його з пекла затиску вільної думки викрикує до нас Олесь Бердник?

Смію твердити, що тільки на основі, як і він каже, — духа любови й творчого потенціялу націй.

Нація — як неповторна, оригінальна й вічна клітина життя людства — ось основа майбутнього, в який — одиноко — можуть здійснитися великі ідеали любови й братерства, рівности й справедливости, як ідеали загально - людські. І в нашій хаотичній добі, якщо маємо якісь виразні й ясні точки зачепу, то це точки національного самоствердження.

Але в нашій хаотичній добі постав хаос і в уявленнях про вихід із загально - людської кризи. Дехто підмінює проблему націоналізму таким викривленням як мертвий уже націонал - соціялізм. Дехто, покликаючись на технологічний розвиток, уважає, що людство являє понаднаціональну цілість, у якій можна укласти життя лише за економічними законами. І просто не зрозуміло, як можуть молоді й інтеліґентні, навіть високо освічені, люди приходити до таких абсурдних висновків. Зокрема в українському середовищі, в середовищі поневоленої нації.

Леґенду про можливість понаднаціонального здійснення високих ідеалів рівности, справедливости й справжнього братерства ми заперечували завжди. І мали рацію. Подивіться, що сьогодні діється у т. зв. соціялістичному таборі. Не треба хіба зупинятися над великою проблемою — корисною для нашої визвольної справи — знищення одного світового «центру комунізму» наслідком виразного протиставлення між Пекіном і Москвою. Це було найосновніше підтвердження нашої ідеологічної засади, що нація стоїть понад всякою іншою концепцією і кожна концепція реалізується на національній, вічній, духовій базі.

Подивімся сьогодні на відносно нову, т. зв. проблему еврокомунізму. Авжеж, не позбавлені рації твердження, що концепція відносної самостійности зах. - европейських компартій від Москви — це лише тактичний хід. Говорилося це вже давніше, в часи замирення Хрущова з Тітом. Ніхто не може заперечувати, що італійська (зокрема), а також французька компартії — після напр. румунської — говорять про все виразніші «власні шляхи до соціялізму» з тактичних причин. Не заперечуємо, що це тактичні ходи для улегшення осягнення влади в Італії, Франції чи — зокрема — в Еспанії та Португалії.

Але... Але — чому саме названі компартії уважають, що найкращим засобом до здобуття влади є ставка на «національний комунізм», як кажуть французькі комуністи — комунізм під національним прапором? — А тому, що національне почуття показалося насильнішим із усіх інших почувань. І тактика тактикою, але поставлю питання: чи уявляєте собі, що французькі комуністи, здобувши владу, проголосять себе федеративною республікою Сов. Союзу? — Я собі це слабо уявляю. Чому? А з чисто національних причин:

Для російської компартії, комунізм є засобом імперіялізму, а для французів чи італійців? Вони ж не мають претенсій на світове панування, як москалі, чи — в дещо іншій формі, на дальшу мету, — китайці. Таким чином: сяк чи так, а націоналізм є рішальним чинником у міжнародній грі і розгрі.

Та не закриваймо очей на різні загально - людські проблеми, що про них з нашої позиції говорить О. Бердник, як говорив Євген Сверстюк, випереджуючи А. Сахарова й О. Солженіцина: якщо атомна бомба знищить світ, кому будете проповідувати теорію клясової боротьби? Тобто: ідеологічні питання мусять брати до уваги проблеми людей, поділених на нації.

До загально - людських проблем належать і соціяльні питання також української нації. І український націоналізм не дасть відповіді, якої вимагає сьогоднішній хаос, якщо не відповість на питання соціяльні. Мало бо поставити питання — дух чи матерія, а ще менше їх протиставити собі. Звести націоналістичний та ідеалістичний світогляд до цієї альтернати-

ви — було б примітивізмом.

На мою думку, якщо є протиставлення між Духом і Матерією, то воно стоїть в так би мовити — есхатологічній прощині, в площині боротьби Добра зі Злом. Але есхатологічна площина виходить поза рами політичного думання, а зокрема політичної практики. Це справа Церкви.

У людському житті таке протиставлення є чисто спекулятивне. Бож навіть Христова Церква не заперечує гармонії — у земському житті — між тілом і духом. Починаючи від слів Христа про — «боже Богові й кесареве — кесареві», можемо закінчити цю альтернативу найвищим в духовій ділянці «конфліктом» між Богом і Людиною в Особі самого власне Ісуса Христа: Він молився на Оливній Горі, щоб «минула Його чаша ця». Бо — як Син Божий — Христос був готовий піти на відвічно призначену Йому жертву, але як повна людина — боявся страждань. Чи треба більшого втілення гармонії (і протиставлення) душі й тіла?

Але годі поминути величезму проблему соціяльного питання, яке в силу історичних умовин, було в нас занедбане в свій час, а тепер недоосвітлене в силу тих же — історичних — причин. Сьогодні у світі все міняється так швидко, що еміґраційні «лябораторії» (якщо вони у нас взагалі працюють) не можуть встигати. У свій час ми стояли твердо на позиціях «середнього трудового господарства», що їх обґрунтував інж. М. Сціборський, виходячи з першорядної ролі сільського господарства в Україні. Але в міжчасі кількість населення села зменшилася по відношенні до населення міста: у всьому світі й в Україні. І коли ставити питання про майбутній устрій української держави, годі виходити з засади «середнього трудового господарства», бо в механізованому світі воно не рентовне, тож треба, або погодитись з більшою земельною власністю, або знайти форму кооперативного оброблення землі, відходячи від нераціонального колгоспного господарювання, що ніяк себе не виправдало. Та це тільки один — і не найважливіший — приклад.

Ходить бо про здійснення вселюдських ідеалів у майбутній українській державі. Ми не можемо заперечувати злочинного й бездарного Совєтського ладу, не давши альтернативи.

І тут приходимо до трагічного питання: після усіх наших студійних конференцій, що даємо братам в Україні, які не мають жодної можливости свобідних студій у ділянці програми визвольного руху?

На жаль, ми не дали багато. І якщо десь 10 років тому, я — у моїх виступах — ставив проблему політизації української еміґрації взагалі, а молоді зокрема, то сьогодні слід нам ставити проблему — вироблення ідеологічних та програмових основ українського визвольного руху, щоб допомогти братам в Україні, які — в умовинах жорстокого підпілля — студійних можливостей мають куди менше, як ми. А ми ж маємо повну свободу праці й думки та й сотки молоді, яка працює у творчих лябораторіях найкращих університетів вільного світу.

Найбільш трагічним я вважав би те, що ми свідомо знехтували, але — гірше — просто забули наш цінний дорібок у цій ділянці. Ми досі не перевидали ідеологічних статтей Дм. Андрієвського й я бачив здивування на обличчях присутніх на його похороні, коли я говорив про Покійного, як першого ідеолога УНРуху. Ми не здобулися на перевидання цінних праць М. Сціборського, щоб їх критично оцінити з точки погляду сьогоднішніх досягнень економічних наук та витягнути сучасні висновки. Ми не здобулись на оцінку творів Ю. Вассияна, хоч вони видані (бодай частково). Ми взагалі перестали займатися програмовими питаннями й в ухвалах кількох наших останніх ВЗУН — це розділ перестав існувати. Маємо оправдання, але в світлі вимог борців на Рідних Землях, наші оправдання бліднуть до заникання. На це маємо виразне потвердження в останніх запитах з України.

Ми зовсім забули, що рівно 30

років тому мали ми скромну працю, видану ще скромніше на циклостилі, — О. Бойдуника «Національний солідаризм». Коли читати її тепер, то ствердимо, що ми ніяк не цінуємо наших досягнень, нарікаючи на відсутність їх...

Мені самому було дивно, коли я читав її кілька тижнів тому заново, — як правильно оцінив О. Бойдуник кризу, що її переживають всі системи. Наша балаканина про сучасну кризу — бліда й мало обґрунтована в порівнянні з його аналізою з 1946 року. Авжеж, праці бракує оцінки писань і подій останніх 30 років, але по суті — він схопив глибину сучасних проблем з тим, що від 1946 року криза поглибилась, що він — правильно — передбачав.

Осип Бойдуник виходив із основного питання: за що вмирали найкращі сини поодиноких народів? — У різні періоди за різні речі. Спочатку за саме існування, потім за — гроші-багатство, будівничі Римської імперії — за владу, в якій була ідея «Пакс Романа»; потім за релігію — спаління душі, згодом — за спасіння бідних, за свободу й рівність. Аж на кінці дійшли люди до висновку, що здійснення цих ідеалів одиноко можливе на базі національної спільноти.

І щож ця спільнота має дати людям?

Самоздійснення і самовдоволення з національно - духових вартостей. — Це ясно. Але далі? — Далі: свободу й гідність, на базі таки духово - культурних вартостей, бо «натуралістичний світогляд», тобто — егоцентризм демократії і «органічність» тоталітарних ідеологій — приносять насилля, не зважаючи на різну мотивацію цього насилля. І вихід з цієї загальнолюдської кризи бачить Осип Бойдуник у солідарності станів кожної нації, що одинока може усунути згубну клясову боротьбу, яка вже забрала — і шадаром — мільйони жертв та погрожує дальшими катастрофами й злиднями.

Авжеж, О. Бойдуникові бракувало сьогоднішніх даних для його системи. Але, сягаючи суті, він схопив проблеми, які напевно йтимуть по цьому шляху у майбутньому розвитку. У націоналістичній спадщині, а в тому й у творі О. Бойдуника «Національний солідаризм» — маємо основи нашої ідеології, яку треба тільки розвивати важким трудом молодих сил, що обізнані з сучасним світом і всіми даними його розвитку на завтра.

То тут саме й доходимо до важкого питання: а щож нам кажуть молоді? Молоді, які не є еміґрантами, які живуть у нормальних умовинах нормальних суспільств?

Проблема молоді й батьків — дуже давня. Наведу одну характерну цитату.

«Батько звикає до питання рівноправности з дітьми й тому починає їх боятися. Син не має жодної пошани ні до батька, ні до матері, хоче звільнитися від їхнього впливу... Учитель починає боятися своїх учнів. Старі присідаються до молодих, пробують їх наслідувати, щоб їх не вважали нечемними супроти молоді, чи такими, що хотіли б молоді накинути свої погляди... У висліді — душа громадянина слабне й з того починається приємна й молодеча тиранія...»

Можна б думати, що це написав хтось із «реакціонерів 30-их років», що не хоче визнати сьогоднішньої молоді. Нічого подібного: це писав Платон понад 23 століття тому...

Цей — нормальний — конфлікт між поколіннями не виясню́є всього. Адже годі цією цитатою пояснювати те, що наші молоді науковці, чи ще молодші студенти не знають О. Бойдуника, Ю. Вассияна, не хочуть чути про Д. Андрієвського чи М. Сціборського. Адже мало хто з присутніх пам'ятає цитований мною твір О. Бойдуника, якого ми не перевидали за 30 років, не кажучи вже про те, що мало про нього згадували.

Якщо молоді не продовжують нашої ідеологічної спадщини, то вина в першу чергу — таки — наша! Ми не розвинули згадуваної (та й не згадуваної) цінної спадщини. Ми не овіяли її досить сильним сяєвом пошани, щоб зацікавити молодших, — які щоденно й щохвилинно падають жертвою сучасного все їржавлячого скепсису. Та й на цьому не кінець.

Нас дуже хвилює факт, що наші молоді дуже часто стоять від нас — «на ліво». Цей факт болить, часом скандалізує, декого доводить до розпачу.

Та забуваємо ми, що ті молоді — тільки жертва трагічного непорозуміння та обману нашої доби. Здавалось би, що «лівизна» мусіла б давно вмерти, коли — як каже А. Амальрик — конфронтація світлих ідей рівности й визволення бідних, чи несправедливо іншим способом покривджених — із практикою, доводить тільки до конфузії і розчарування. Але саме поняття «правих» і «лівих» якось потонуло в трагічному непорозумінні. Десь 20 років тому писав я статтю, у якій рішуче відкидав закид, що націоналісти — праві. Бож і які ми «праві»?

Праві ми тим, що в опозиції до ворога, який нищить наші традиції, ми за збереження їх. Але далі? Але в соціяльній площині? — Ми проти великої земельної власности. Ми за удержавлення важкої промисловости й природних багатств нації, щоб ними володів весь народ, а не «вибрані». Ми за солідарною співпрацею станів, яка б була конституційно й правно забезпечена так, щоб справді весь народ володів усіми багатствами нашої землі. Чи ми тут праві чи ліві? Вирішення цього питання в словній площині вже виявляє тільки малу деталь.

А все ж значна частина нашої молоді деклярує себе лівою і навіть покликається на повністю збанкротований марксизм. У чому ту справа? — Це питання я ставлю в повній свідомості, що дехто з Вас думає про наше відношення до Л. Плюща і його ніяк не окреслений неомарксизм...

Не місце тут зупинятися над нез'ясованими поглядами трагічної постаті Л. Плюща. Свого неомарксизму він не окреслив і годі над цим дискутувати. Його спроби виводити з марксизму найгуманніші ідеї, навіть близькі до християнізму, не можуть бути предметом сьогоднішнього розгляду. Це — на мою думку — чисто ідеалістичні висновки з матеріялістичної філософії Маркса, над якими точніше зупинятися тут немае ніякої змоги. Але годі поминути питання «молодих лівих» і нашого наставлення до них.

Більше їх, чи менше — але вони існують. Вони навіть виступають проти нас. Але чи справді з марксистських позицій? — Це невияснене, поскільки й більш обізнані люди кажуть, що вони «бавляться в марксизм».

Справа тут не так в ідеології, як у підході, чи відношенні до деяких конкретних справ, що мають тільки посереднє відношення до справжнього марксизму, але не мають — часто — жодного відношення до практики марксизму в СССР й у Китаю.

Ці молоді — найперше — стоять в опозиції до нас, старшого покоління, безперечно, націоналістичного! І годі сказати, де в них опозиція до нас, як до «батьків», а де як до націоналістів... А далі: вони, знов же за А. Амальриком — повні ідеалізму й бажання добитися рівности, соц. справедливости та «правди». І її вони бачать в опозиції до «капіталістичної дійсности». Але — чи ми згідні з капіталістичною дійсністю?

Ідеологічно, націоналісти з цією дійністю ніяк не згідні. І коли ми не вміємо цього сказати — це наша вина. Коли ж ми потонули в вигодах, які у цій дійсності важкою працею здобули й які узагальнюємо в психологічній площині, то — це наша вина. Візьмім одни приклад.

Більшість наших молодих виступають проти арештів та тортур у Чіле. Правильно чи ні? — Ми тут не завжди займаємо виразну позицію. Виходячи з правильного заложення, що Аленде привів би до комуністичної диктатури, ми кажемо — правильно, — що тортури таємної поліції ген. Піночета ніщо в порівнянні до жертв КҐБ. Але — ми при цьому не однаково наголошуємо наш протест проти тортур Піночета й тортур КҐБ, з чого постає враження, що наче б ми проти комуністичних переслідувань, але не маємо нічого проти переслідування комуністів. Дехто таки так і каже.

Молоді тут з нами не згідні й мають рацію: свобода неподільна. Й коли ми проти концтаборів у СССР, то мусимо бути й проти концтаборів у

антикомуністичних країнах. Коли ми проти московської окупації в Україні, то ми мусимо бути проти окупації Мадярщини й Чехословаччини, хоч там большевики розчавлювали танками не націоналістів, а тільки національно думаючих — більш чи менш — комуністів. А цього зрозуміння — смію твердити — у нас нема доволі. Годі вам перерахувати лайливі листи, які я дістав як редактор «У. Слова» за «оборону мадярських комуністів», а згодом — чехословацьких.

●

Які б не були оправдані думки, що їх так наголосив у світі Де Ґоль, — ідеологія не втратила свого значення. Навпаки — у хаосі нашої доби, вона відроджується, бож треба знайти вихід з цього хаосу. Вихід може бути тільки на шляху до національного принципу й це одинокий шлях, що приведе до розпаду останньої колоніяльної імперії — Московської. Але самої національної вимоги не вистачає: поза збереженням національно-духових вартостей, націоналізм ще мусить сказати, як він розв'язує соціяльні проблеми. У цьому напрямку від нас вся нація, не кажучи вже про наших дітей у вільному світі, — чекає виразної і солідно опрацьованої відповіді.

Частина наших дітей, не відрікаючись України, хоче їй допомогти з «лівих» позицій. Це помилка, дорога до свободи нації та людини — не веде через марксизм, бо марксизм антинародня і антилюдяна концепція.

Ось наші тверді позиції ідеологічного й програмового порядку. Їх ми відректись не можемо, бо це не мало б жодної рації: досвід доби, не лише наш, нас у цьому повністю переконує. Й ідеологічну виразність та твердість ми мусимо вважати невідкличною вимогою.

Але... Але ідеологія не може стояти понад національною доцільністю. Тому, змагаючись за якнайвиразніші наші ідеологічні позиції, ми не можемо відмовлятися від діялогу з усіми національними силами, які змагаються за збереження національної субстанції та за самостійність української держави. Хіба ясно, що скорше ми порозуміємося з українським комуністом - державником, як російським імперіялістом - антикомуністом? Коли нам це ясно, то ясне наше віднoшення до нашої «опозиційної молоді», до Л. Плюща і їхніх спроб помогти Україні з т. зв. лівих позицій.

Закінчуючи ідеологічні питання, слід сказати, що цю «опозиційну» (я весь час беру це слово в лапки й нехай молоді мої приятелі не ображаються цим) молодь слід включити в рами наших заходів у внутрішній політиці. Вони бо — незалежно від їх численности — являють силу, яка нам не менш цікава від традиційних середовищ, зокрема через зовнішні пов'язання і можливості.

Та це ставить, щоб були якісь конкретні висліди, вимоги до нас і до них. Вимоги щирости й вимоги ясности позицій. Тож і ми мусимо окреслити точніше наші ідеологічні позиції, щоб вони були більш зрозумілі для них і були справді «сучасні». Але й вони мусять окреслити свої позиції, що не легше від нашого завдання.

Та теоретичні позиції це — одна справа. Друга — свідчення, яке кожна сторона готова дати за ці позиції. Якщо ми старші, то від нас вимагається — мабуть — таки більше. Що ж ми будемо говорити про наші «праві» позиції, що будемо закидати «лівим» позиціям молодших, коли не дамо конкретного свідчення, що ми — націоналісти за свободу націй і людини. Тому, коли наші молоді, працюючи для звільнення В. Мороза, б'ються проти концтаборів у Чілє, ми не можемо не звертати уваги на ці проблеми. Коли вони виступають проти дискримінації чорних у ЗСА, ми не можемо казати, що «вимоги чорних — це большевицька пропаґанда». Повторю ще раз гасло, яке ми всі повторюємо тим, що на не розуміють: свобода неподільна...

Годі виступати проти терору КГБ і погоджуватися з ексцесами в інших країнах, нехай вони собі й не рівні. Ходить про принцип. Не можна осуджувати розстрілів, що їх проводили нацисти в Україні, й оправдувати розстріли без суду, які мали місце у В'єтнамі. Нехай числово тут не буде

й жодного порівняння.

Ми, батьки, мусимо бути прикладом для дітей. Якщо нам, у порівнянні з нашим життям дома, вистачає те, що ми маємо, то не можна заперечувати, що умовини одноманітної праці на конвеєрі є таки нелюдські, хоч і куди кращі, як у СССР. Питання бо клясових взаємовідносин також зглядне й діялектичне. Признаймось до цього.

Не переконуймо молодих, що вами осягнений добробут заперечує мінуси капіталістичного світу й той, хто проти тих мінусів виступає, — «комуніст». Питання «клясової свідомости» дуже складне. Авжеж, що Моркс не має сьогодні рації, коли б хотіли триматися його твердження, що пролетар має до втрачення тільки кайдани... В одній шостій частині світу (але — на жаль — і тільки) т. зв. пролетар має ще до втрачення хату (або бодай помешкання), авто, соціяльне забезпечення, та й — конто в банку (бодай якесь). Тут Маркс втратив всяку рацію: кількість великих капіталістів (як він передбачав) не росте, а меншає. Злидні пролетаріяту, всупереч його передбаченням, не ростуть, а меншають. Пролетаріят у марксівському розумінні цього слова — ще знаходиться тільки там, де сяк чи так здійснено його доктрину.

Але клясові різниці лишаються у психологічній площині. Що з того, що робітник, який працює на конвеєрі, має свою хату й авто та платні вакації. У порівнянні з ким іншим, його праця е понижуюче нудна й невдячна. А крім того: він таки не має великих можливостей з тими, що пів року проводять на вакаціях, нехай таких і небагато. Найгірше ж те, що ці останні не турбуються долею того робітника на нудній праці.

Підіть мі жнашим низовим членством і побачите, що ця «клясова проблема» є основою багатьох наших непорозумінь та багатьох невдач, які відбиваються на наших завданнях по відношенні до нації у боротьбі на Рідних Землях.

Тож, кличучи вас до творчої теоретичної праці, до студій, кличу вас до основного: будьте людьми і не забувайте про єдність в народі, про підстави солідарности в народі. Інакше бо не буде тієї єдности зусиль, яка нам необхідна для визволення.

●

І. Клейнер

ДЕЯКІ ПОДРОБИЦІ ПОЗИЦІЙ В. І. ЛЕНІНА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПИТАННІ

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Автор нижчої статті, Ізраель Клейнер, народився 1935 р. в Києві, де працював інженером. 1971 р. виїхав до Ізраелю а в 1972 р. працює в українській редакції Радіо "Свобода" в Мюнхені, Німеччина. До тепер опублікував серію статтей в українській та ізраельській пресі здебільшого на тему національного питання в СССР.

У різних наукових та публіцистичних творах, виданих на Заході, включно з деякими творами українських публіцистів, можна зустріти досить схвальні відгуки про позицію В. І. Леніна в національному питанні. Зокрема, часто твердять, що Ленін відстоював ширшу національно - культурну автономію для неросійських народів, що його обізнаність з національною проблематикою була дуже глибокою тощо. При цьому посилаються на його численні твори, наводячи цитати, де він справді виступав за право націй на самовизначення, проти російського шовінізму й таке інше.

Твердячи це, забувають про один факт, що його, очевидно, аж ніяк не можна визнати за незначущий; практична діяльність Леніна ніколи не відповідала його декляраціям щодо права націй на самовизначення. Навпаки, він завжди й всіма засобами намагався підпорядкувати неросійські соціялдемократичні рухи на території царської імперії російському революційному рухові. Діяльність Леніна після революції, коли він збирав воєдино імперію, яка розвалилася, також жодним чином не підтверджує його лібералізму в національному питанні.

Уважний розгляд опублікованої ле-

нінової спадщини дозволяє виявити велику кількість доказів справжньої антинаціональної позиції Леніна. У цій статті ми докладніше зупинимося на одному такому випадку, який має стосунок до України. Але слід мати на увазі, що таких випадків можна навести значно більше.

Історія цього випадку така.

Український соціял - демократ Лев Юркевич (Л. Рибалка) видав сімнадцятого року в Женеві книгу під назвою «Російські соціял - демократи й національне питання. У книзі він досить різко виступив проти політики російських соціял - демократів на Україні, звинувачуючи їх у великодержавних тенденціях. Юркевич писав, зокреа: 1)

«За весь час їх діяльности вони (тобто російські соціял - демократи — І. К.) ніколи не виступали на українській території проти національного гноблення і користувалися наслідками цього гноблення, як можливістю поширення свого впливу... на всю велику українську територію, що, звичайно, значно посилювало їх рух.

Ми не можемо мати ніяких претенсій до російських товаришів, що працюють... на російській території, але ми говоримо про тих російських соціял - демократів, які працюють серед нашого пролетаріяту і, визнаючи наше «право на самовизначення», заперечують все ж за нами право боротьби за наше національне визволення».

В іншому місці своєї книги Л. Юркевич писав [2]):

«Схиляння російських соціял - демократів перед «великими державами» і перед централізмом цих держав убиває в них здібність глянути на національне питання з щиро інтернаціоналістичної точки погляду».

Аналогічну позицію Лев Юркевич висловлював протягом кількох років перед революцією в Росії. Стоячи на принципових позиціях інтернаціонаціоналізму, Юркевич вважав, що українська соціял - демократія повинна створити свою окрему партію, яка мала б зв'язки з РСДРП (Російською соціял - демократичною робітничою партією) на підставах рівноправности й партнерства, як і будь-яка інша соціял - демократична партія, а не входила б до РСДРП як її частина.

Така позиція Юркевича викликала шалено ворожу реакцію з боку Леніна, і це досить виразно характеризує йог погляди. Ще 1914 р. він писав до редакції українського соціял -демократичного журналу «Дзвін», в якому співпрацював Л. Юркевич: [3])

«Я не розмовляв з Юркевичем, але мушу сказати, що проповіддю відокремлення українських робітників у особливу соціял - демократичну організацію обурений глибоко».

Тоді ж, у квітні 1914 р., Ленін організував акцію проти Л. Юркевича, яка є чудовою ілюстрацію до його методів. Ось як сам Ленін накреслює свій план у листі до свого агента (і коханки) Інеси Арманд: [4])

«Дорогий друже! Надсилаю проєкт українського звернення для «Шахтарського Листка» і дуже прохаю тебе тактовно провести його (не від мого імені, звичайно, і краще й не від твого) через Лолу й пару інших українців (звичайно, проти Юркевича й за можливістю без відома цього паршивого, поганого націоналістичного міщанина, який під прапором марксизму проповідує поділ робітників за національністю, особливу національну організацію українських робітників.

Ти зрозумієш, чому мені незручно від себе надсилати такий проєкт. Лола писав мені, що згодний зі мною, але Лола наївний. Між тим справа терпить. Страшенно важливо, щоб із середовища український соціял - демократів пролунав голос за єдність проти поділу робітників за націями — і нині «Шахтарський Листок»... треба негайно використати для цього.

Перепиши мій проєкт (я на всі зміни згодний, лише щоб залишився, звичайно, мій протест проти поділу за націями) — хай Лола сам або з кимось іншим... візьме й перекладе його по-українському, далі надішле через мене в «Путь Правды» від свого імені або (краще) від імені групи (принаймні, 2-3 особи) українських

марксистів (ще краще: українських робітників).

Це треба зробити тактовно, швидко, проти Юркевича й без його відома, бо цей шахрай буде гадити».

До цього слід додати, що названий в Листі Лола — ленінів прихильник українець Степанюк, який підписував свої або інспіровані Леніним твори псевдонімом Оксен Лола. Написане Леніним «Звернення до українських робітників», перекладене українською мовою, з'явилося в газеті «Трудовая Правда» 29 червня 1914 р. з підписом Лоли. (Згадуваний Леніним «Шахтарський Листок» був додатком до газети «Путь Правды», але вміжчасі ця газета змінила свою назву на «Трудовая Правда». У цій російськомовній газеті іноді з'являлися також статті українською мовою).

Отже, Ленін намагався інспірувати виступ нібито від групи українських соціял - демократів або українських робітників, які мовляв, протестують проти відокремлення української соціял - демократії від російської. Написавши сам текст звернення, Ленін представив його як твір українського соціял - демократа Степанюка (Лоли), який фактично був сліпим слугою Леніна. Характерно, що звернення Степанюк підписав сам, хоча Ленін просив знайти групу українців, які б це підписали. Ленін просив знайти хоча б 2-3 особи, щоб створилося враження, ніби існує якась українська група, яка виступає проти відокремлення від роосійських соціял - демократів. Як бачимо, Степанюкові не вдалося знайти навіть такої малої групи, і це свідчить, що вплив Леніна серед українського робітництва та української соціял - демократії був близький до нуля.

Цікаво, що «Звернення до українських робітників» Оксена Лоли (тобто самого Леніна) надруковано в газеті «Трудовая Правда» з приміткою, написаною самим таки Леніним. Ось ця примітка: [5]):

«Із задоволенням друкуємо заклик нашого товариша, українського марксиста, до українських свідомих робітників. Об'єднання без різниці націй. Цей заклик особливо нагальний тепер у Росії. Погані дорадники робітників, дрібнобуржуазні інтелігенти із «Дзвону», пнуться зі шкіри, намагаючись відхилити українських соціял - демократичних робітників від великоросійських. «Дзвін» робить справу націоналістичних міщан.

А ми робитимемо справу інтернаціональних робітників: згуртовувати, з'єднувати, зливати робітників усіх націй для єдиної спільної праці.

Хай живе тісний братерський союз робітників українських, великоросійських та всіляких інших націй Росії!»

Отже, публікуючи в своїй газеті свій власний текст, перекладений українською мовою, Ленін дає до нього примітку, в якій називає цей текст «закликом нашого товариша, українського марксиста». Таким чином, виконано плян, що його Ленін виклав у листі до І. Арманд. Єдине, що не вдалося з цього пляну, — знайти групу українців, ладних підписати це звернення. Ось де коріння сучасної радянської тактики — представляти роботу своєї агентури серед інших націй, як вияв волі інших народів (згадаймо, наприклад, надруковане в радянській пресі 1968 року звернення невідомих чехословацьких діячів, які нібито запросили радянське військо до Чехословаччини).

Вчинок Леніна звичайною мовою зветься підробкою. Застосовуючи підступну тактику фальшування й підлогів, Ленін недвозначно виявив своє цинічне ставлення до принципів, що він їх прилюдно відстоював. Ледве чи після цього можна занадто дослівно розуміти його численні заяви, призначені для широкого читача. Ясно, що це — пропаганда. Очевидно, про справжню ленінову позицію слід судити з його вчинків і з тих докумен тів, які не було призначено для пропагандивних цілей. Саме таким документом був цитований лист до І. Арманд.

Не менш характерною для Леніна, і найбільше саме для тих документів, що не призначалися для широкого читача, є рясна лайка. Термінологія, що її Ленін застосовував до свого формального партійного колеги Юркевича («паршивий, поганий націона-

лістичний міщанин», «шахрай») дає досить характерні риси до портрету Леніна.

Наскільки Ленін визнавався на національному питанні, наскільки правильно він трактував національні проблеми, видно, зокрема, з його праці «Про право націй на самовизначення», написаній 1914 р. Ленін вступив до різкої суперечки з відомою діячкою німецької соціял - демократичної партії Розою Люксембург. Приводом була стаття Р. Люксембург, в якій вона закинула докір соціял - демократам Австро - Угорщини за те, що в їхній програмі вони не приділили досить уваги національному питанню, яке є дуже важливим для багатонаціональної Австро - Угорської імперії. Р. Люксембург при цьому висловила припущення, що Австро - Угорщина може розпастися на кілька національних держав, що й сталося незабаром.

У своїй праці «Про право націй на самовизначення», написаній за кілька місяців до першої світової війни, Ленін різко критикує такі припущення Р. Люксембург, називаючи її твердження з властивою йому «чемністю» «безглуздими, шаблонними і неуцькими». Історія дуже швидко довела, що така лайка жодною мірою не може допомогти в поважній суперечці. Цілковиту рацію мала Р. Люксембург, а не Ленін. Ось як Ленін намагався теоретично обгрунтувати свої твердження щодо неможливості розпаду Австро - Угорщини: [6])

«По-перше, ставимо основне питання про завершення буржуазно - демократичної революції. В Австрії вона почалася тисяча дев'ятсот сорок восьмого року й закінчилася шістдесят сьомого року. Відтоді майже півсторіччя там панує усталена, на загал, буржуазна конституція, на грунті якої легально діє легальна робітнича партія.

Через це у внутрішніх умовах розвитку Австрії (тобто, з погляду розвитку капіталізму в Австрії взагалі й серед окремих її націй зокрема) нема факторів, які народжували б стрибки, що одним із супутників їх може бути утворення національно - самостійних держав. Роблячи своїм порівнанням припущення, що Росія перебуває, з огляду на цей пункт, в аналогічних умовах, Роза Люксембург не лише робить докорінно хибне, антиісторичне припущення, а й скочується мимоволі до ліквідаторства».

Таким чином, Ленін твердив, що не лише в Австро -Угорщині, а й в Росії неможливі жодні процеси національного усамостійнення різних народів. Це твердження було так само хибним, як і твердження щодо Австро-Угорщини. Одначе, вперті намагання довести, що поділ великих імперій неможливий і не потрібний робітничому класові, ще раз характеризує спрямування ленінової думки та його позицію в національному питанні.

Цілковито хибні твердження Леніна, висловлені у властивій йому самовпевненій формі з лайкою на адресу його політичних опонентів, становлять інтерес не лише тому, що свідчать про ленінові помилки. Адже не помиляється лише той, хто нічого не робить. Але справа тут в іншому. Ленін обгрунтував свої твердження цілою політично - економічною доктриною, що на ній базуються також і інші його теоретичні засади. Він вважав, що всі соціяльно - політичні процеси залежать виключно від економічних взаємин, від того, в якій фазі економічного розвитку перебуває та чи та країна: у передкапіталістичній фазі, у фазі розвитку капіталізму чи у фазі розвиненого капіталізму. Така позиція, яка взагалі відповідає марксизмові, призвела до грубих помилок у трактуванні національно-визвольних процесів у Східній Европі.

Оскільки Австро - Угорщина була країною розвиненого капіталізму, то Ленін не передбачував там жодних національних рухів, здатних розвалити імперію, бо такі рухи властиві, на його думку, лише фазі розвитку капіталізму. Могутній вибух національновизвольних сил, який стався в Австро-Угорщині згодом, довів не лише окрему помилку Леніна в цьому питанні, а й принципову хибність марк-

систсько - ленінської теорії щодо цілковитої залежности національних процесів від стану продуктивних сил та виробничих взаємин.

Залишається інше питання: наскільки сам Ленін вірив у теорію про залежність національних процесів від економічних факторів? З багатьох ленінових праць видно, що він довільно маніпулював марксистськими теоріями, завжди намагаючися пристосувати їх до потреб політичного моменту. Отже, чи насправді був він переконаний, що національні процеси в Австро - Угорщині та Росії не можуть стати загрозливі для єдности цих імперій? Здається, що ні, і ось чому:

Австро - Угорщина справді була країною розвиненого капіталізму, і щодо неї теорія Леніна могла здаватися цілком слушною. Але царська Росія, за теорією самого Леніна, перебувала у фазі бурхливого розвитку капіталізму. Отже, твердячи, що в Австрії національні процеси вже закінчилися, він мусів би знати, що в Росії вони, навпаки, не закінчилися, і з цього боку царська імперія перебуває в загроженому стані. У такому разі Ленін був би цілком консеквентний до своїх власних теорій.

Замість цього Ленін лає Розу Люксембург, яка припустила, що Росія та Австро - Угорщина перебувають в аналогічних умовах, тобто обидві можуть розпастися на національні держави.

Очевидно, Ленін у цьому випадку був не так під впливом марксистських та своїх власних теорій, як хотів довести, що національно - визвольні процеси в Російській імперії не є актуальні, а тому соціял - демократам всередині імперії нема чого поділятися на окремі національні партії. Слід врахувати, що працю «Про право націй на самовизначення» написано в ті самі місяці, коли Ленін надіслав листа до журналу «Дзвін» і коли він готував підробку, яка з'явилася в пресі під ім'ям Лоли (Степанюка). Це був час, коли національне питання було центральною темою дискусій серед соціял - демократії Російської імперії. Аналіз ленінових праць недвозначно вказує, що в цій дискусії Ленін фактично стояв на позиціях єдинонеділимства, попри всі його намагання представити себе як прихильника самовизначення народів. Важко не визнати, що всі ленінові виступи на оборону самовизначення націй за формою та змістом були наскрізь демагогічні. У цій статті ми намагалися довести це на прикладі деяких ленінових праць та листів, написаних першої половини 1914 р., але таких прикладів можна навести набагато більше.

[1].) Цитовано з українського тексту книги Л. Рибалки, виданого видавництвом "Сучасність" 1969 р. стор. 30.

[2].) З того ж таки видання, стор. 21.

[3].) Цитовано в українському перекладі з видання: В. И. Ленин, Полное собрание сочинений, издание пятое, том 48, стор. 283. Москва, 1964 р.

[4].) З того ж таки видання, том 48, стор. 277.

[5].) В. И. Ленин, Полное собрание сочинений, издание 5, том 25, стор. 360. У коментарі до цього тексту, вміщеному в тому самому томі, радянський видавець ленінової спадщини — Інститут марксизму-ленінізму при ЦК КПРС — стверджує, що цей текст написано Леніним.

[6].) В. И. Ленин, Полное собрание сочинений, изд. 5, том 25, стор. 270.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ» ЗЛОЖИЛИ:

Австралія:	
Д-р. І Лалак	5.00 дол.
І. Фітяк	5.00 дол.
Канада:	
О. Ройко	5.00 дол.
Н. Калька	5.00 дол.
ЗСА:	
О. Кушнірук	10.00 дол.
Степан Паньків	10.00 дол.
Мих. Фесенко	8.00 дол.
Василь Кий	5.00 дол.
Іван Попович	5.00 дол.
Теодор Коваль	5.00 дол.
Б. Лівчак	5.00 дол.
Іван Шпак	5.00 дол.

Щиро дякуємо!

Криворіжець

ПРОБЛЕМА МОЛОДІ В СССР

— Що то за копиця в тебе на голові? Чи нам до лиця капіталістичні моди?! . . .

— А хіба Карл Маркс. . . .

Подібні "діялоги" стали буденними в підсоветській дійсності й справа тут не в "шевелюрах" (зачісках) під "гіппі" чи під "Карла Маркса". Справа в "сліпій вуличці" казьонної ідеології, яка нині не в стані з позицій "наукового матеріялізму" дати відповіді на щоденні питання, що їх саме життя ставить перед допитливим умом молодої людини.

В хаті і в школі, на роботі й у війську, серед приятелів і в середовищі комсомольців; в містах, на селах і групах "відряджених" на будівництва далеко від рідного краю.

Брежнев і армія його партійних апаратчиків із шкури вилазять, на "свій лад" пояснюючи "неув'язки між теорією і практикою, між голошеними на міжнародних форумах "засадами" щодо ПРАВ ЛЮДИНИ на власну думку та щодо ПРАВА НАРОДІВ провадити визвольну боротьбу за національну НЕЗАЛЕЖНІСТЬ і ДЕРЖАВНІСТЬ. . . . . Але стається так, що вони, навіть своїми "поясьнюванями" лише с т в е р д ж у ю т ь наявність нерозв'язаних в червоній імперії проблем, стверджують їхню НЕСПРОМОЖНІСТЬ відвернути увагу МОЛОДІ від питань, якими цікавляться і які намагаються розв'язувати Люди і Народи в цілому світі.

Несподівано для Москви нею ж аранжована (правда з "труднощами"!) Конференція "комуністичних і робітничих партій" Европи, що відбулася в Сх. Берліні, — замість скріпити авторитет компартії Москви в нею поневолених країнах, — викликала ще сильніше кипіння в, здавалось вже приборканих "союзних республіках" соціялістичної імперії спадкоємців Романових. І в основному — СЕРЕД МОЛОДІ, серед тих, які ще не запоморочені дурманом всесоюзного "очковтерательства" у всіх галузях життя народів, які ще не встигли втопитися в премудростях роздобувань "правдами і неправдами" вічно дефіцитних речей першої необхідности . . .

Звичайно, їхні батьки вже давно махнули рукою на такі неозначені в СССР поняття як "право", "національна або суспільна мораль" тощо. Інтенсивно дресирована молодь, все-ж НЕ МОЖЕ не намагатися ПЕРЕВІРИТИ на практиці, — в школі набуті знання і погляди. Вона не може НЕ ПРОБУВАТИ порівнювати будні підсоветської людини — з "образом" її, мальованим в підручниках і партійній "літературі". А тим самим НЕ МОЖЕ молода людина не зустрічатися на кожному кроці з питанням, на які вона НЕ ПІДГОТОВЛЕНА В СОВЕТСЬКІЙ ШКОЛІ — дати щиру, не накинуту з-гори — відповідь.

В балачках із звичайними, не взятими з літератури, а з життя, — працюючим, — молода людина дуже скоро відкриває , що "всеперемагаючий" у світі соціялізм насправді є рівнанням "з багатьма невідомими" . ... В балачках правда, ніхто не заперечуватиме, що, мовляв, "наш" соціялізм є "справжнім". Але при тому відчується ствердження, що є й китайський, французький, італійський тощо, які уперто таки домагаються НІКОМУ НЕ ВТРУЧАТИСЯ в їхні НАЦІОНАЛЬНІ справи . . .

Також з переспективи "буденного" життя" набирає іншого забарвлення така, здавалося б ЗАКОНОМІРНА теза про "диктатуру пролетаріяту", яку, виходить, — цілком слушно на Берлінській Конференції ВІДКИДАЮТЬ "не наші комуністи", — покликаючися на приховуваний факт, що в СССР існує не диктатура робітничої кляси, а ДИКТАТУРА ЗДЕКЛЯСОВАНОЇ ПАРТІЇ . ... Очевидно, такі твердження не мають характеру критики Москви й її КПРС! Ні. Критикується ніби "чужинців", але в той спосіб — розкриваючи СПРАВЖНЮ СУТЬ СИСТЕМИ у "себе".

Часом можна на виробництві почути щодо виклятого Москвою сіонізму: "Ясно, гріх загарбувати чужі території. Але-ж ми так само не віддамо Фінляндії, або Німцям — нами анек-

сов ані їхні землі! Бо тоді довелося б і Україну, чого доброго, — українцям віддати!"...

Або в балачці з туристом (чужоземним) київський студент пояснив: "Євтушенком написаним з доручення ЦК партії "Бабин Яр" для деклямації на Заході в той час коли Москва разом з Каїром готовилася напасти на Ізраїль — фактично РОСІЯ признавалася до авторства ПОГРОМІВ як "патріотичних" акцій чорносотенного "Союзу Рускаво Народу". Дивно лише — казав студент, — що наш уряд, поваливши царат — взяв собі на озброєння політику чорносотенців в питаннях "національної політики" КПРС ...

Очевидно, на тлі подібних балачок і думок, набирають зовсім іншого і небажаного для Москви, сенсу — експортовані гасла, щодо солідарности СССР з ВИЗВОЛЬНИМИ РУХАМИ ПОНЕВОЛЕНИХ ІМПЕРІЯЛІЗМОМ — націй! Так, наприклад, в дуже зросійщеній Одесі один молодий скаржився "югославцю", що, мовляв, його батько колись вивантажував з французького корабля зброю для російських білогвардейців, які тоді сунули "відновляти"єдину і неподільну Росію, що в часі революції розвалювалася на САМОСТІЙНІ ДЕРЖАВИ. А тепер, — каже, — мені на Україні проповідують таке саме "злиття націй" в тому самому "єдиному і неподільному всеросійському СОВЄТСЬКОМУ НАРОДІ"...

Взагалі-ж МОЛОДЬ, вихована на "ленінському" марксизмі, при зустрічі з життям і боротьбою за існування — відразу відчуває на власній шкурі усі "блага" нелюдського ВИЗИСКУ працюючих ДЕРЖАВНИМИ МОНОПОЛІЯМИ СССР. Для збільшування ПРИБУТКІВ — партійні апаратчики імперії — впроваджують методи ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ПРАЦІ, непосильні і явно-шкідливі для молодих організмів працюючих.

Ще незноснішою доля ЗАКРІПАЧЕНОГО СЕЛА. Пляново недопускаючи українську сільську молодь до наукових закладів міського типу — Москва примушує її набувати кваліфікації, потрібні для обслуги монополізованих латифундій імперії, де вона приречена на найнижчий життєвий стандарт "багатонаціональної тюрми народів". Таким шляхом диктатура КПРС забезпечує себе від небезпек безробіття, рівночасно — для "приборкування" національного СЕЛА — утримуючи третину населення Союзу на найнижчому поземі закупної спроможности! У висліді — Москва має змогу оперувати НІКИМ НЕ КОНТРОЛЬОВАНИМИ неймовірними зисками своїх монополій не тільки в цілях перманентного "дозброювання" й забезпечування панівного і упривільйованого становища партійної і державної бюрократії в СССР, так і на аґентурних службах по цілому світі.

На досвіді відосередніх й ревізйоністичних рухів в компартіях Заходу, що набрали загрозливих і для Москви — виявів в Угорщині, Польщі і ЧССР — Москва, яка цупко тримається традиційних норм, освячених ще політикою царської Росії — НІЧОМУ НАВЧИТИСЯ НЕ МОГЛА.

На червоне "нет, небыло и быть не может!" — Молодь України й інших поневолених держав — відповіла Рухом 60-ків в секторі духовнім, а пізніш — Рухом ОПОРУ вже в площині ідеологічно-політичній. І не уникнути російському імперіялізмові ганебної долі віджилих, струхлявілих систем. Всупереч намаганням Росії протиставиться ТЕНДЕНЦІЯМ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ — Україна і всі інші поневолені Москвою народи — ВИЗВОЛЯТЬСЯ і на руїнах останьої тюрми народів створять Родину РІВНОПРАВНИХ СУВЕРЕННИХ НАРОДОПРАВНИХ ДЕРЖАВ ЕВРОПИ й АЗІЇ. В АВАНГАРДІ ЦЬОГО, НАЙПОСТУПОВІШОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ — буде НАЦІОНАЛІСТИЧНА М О Л О Д Ь !

●

Культ.-Освіт. Реф.
Ц.У. О.Д.В.У.

О. КОЛЬЧЕНКО (М. Чирський)

АНДРІЙ КАРАБУТ

Пєса на 4 дії

Дієві особи:

АНДРІЙ КАРАБУТ: інженер, підприємець, 32-33 роки середнього зросту, чорнявий.
Пан ЧАБРИЦЬКИЙ: років із 60, власник будинку й зразкового бджолярства, невеликого зросту, міцний, зо свіжим червоним обличчям, сивим волосям і підстриженими вусами.
Пані ЧАБРИЦЬКА : 50 років, його дружина.
РОМАН, ЮЛІЯ, КОСТИК : діти Чабрицьких.
ПОЛЯНСЬКИЙ : студент, 20-21 рік.
ХВИЛЯНСЬКИЙ : середньошкільний професор, відомий поет, огрядний пан 60-65 р. страждає від задухи.
БУРДА: його син, студент.
БІЛИК : швець, власник майстерні, 28-30 років.
ФЕДЬ : його небіж і помічник 18 років.
ПОЛІЦ. КОМІСАР.
ПОЛІЦ. АҐЕНТИ, випадкові зацікавлені.

Діється в 30-их роках нашого сторіччя.

— X —

ДІЯ I.
РАНОК.

(Сонячний серпневий ранок. Світла простора кімната-їдальня в домі Чабрицьких. Просто й праворуч двері. Ліворуч два вікна, розчиненні настіж. Крізь вікна ллється із сонячним промінням веселий гомін пташок.

Сам господар сидить за столом, їсть мед ложечкою, запиваючи водою. Костик у дверях просто — передивляється пошту.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Дай-но сюди.

КОСТИК: Ні, не дам.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Такий мені, пані, хлопчак буде робити тут цензора.

КОСТИК: От, маєте, листи.

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(Бере листи, хоче вихопити з рук сина газети).*

КОСТИК: *(Відскочив набік)* А це вже не чесно, батьку *(сміється)* раз ухвалили програму, то кінець.

ЧАБРИЦЬКИЙ: То не рахується, бо я забув про газети, коли складали тоту твою програму.

КОСТИК: Е-е, батьку, не викручуйтеся... *(дивиться в часописи)* Немає тут нічого Ромкового . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: Не вчисі мені брехати, бо мусить бути . . .

КОСТИК: Треба казати "не вчися", а жадне "не вчисі". Скільки вам казав , батьку !

ЧАБРИЦЬКИЙ: А що тобі до того ?

КОСТИК: Не можу чути від вас ці галицькі провінціялізми...

ЧАБРИЦЬКИЙ: От не присікуйся . . . Давай, кажу, газету.

КОСТИК: І там можете читати. Файненько ляжемо собі під нашими вербами, а тоді читайте, скільки влізе, архитвори свого геніяльного сина . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: Геніяльного, не геніяльного, але він таки редактор і журналіст, а ти смаркач.

КОСТИК: Фе, батьку, як ви висловлюєтеся !

ЧАБРИЦЬКИЙ: А не будь заздрісний, бо то також "фе", а крім того мусиш бути льояльним супроти . . .

КОСТИК: Не хочу бути льояльним супроти жодного. Ходім і вже. І не їжте стільки меду, бо знов болітиме шлунок.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Болітиме мій, а не твій шлунок, ти грубіяне, а їм я теж свій мед . . .

КОСТИК: То, скажімо, не ваш мед, а бджіл. Інша річ, що ви ці створіння безбожно експлуатуєте, бо вони мають закороткі жала . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: Зате ти маєш задовге жало! *(голосно)* Мамо! Мамо!

КОСТИК: *(жваплию)* Ага! Хочете поскаржитися . . . Прошу.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Мамо !

ЧАБРИЦЬКА: *(у дверях):* Що там ?

КОСТИК: Нічого, нічого . . . Ідіть собі, муньо . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(пошепки):* Нехай мені віддасть газети . . .

ЧАБРИЦЬКА: Прошу вас, тихо *(показує на двері)*. Дайте дівчині спочити після дороги . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ *(пошепки):* Нехай мені віддасть газети . . .

КОСТИК: *(тихо):* Я казав, що дам, але не тут; тато ввесь час . . .

ЧАБРИЦЬКА: Просто, як малі діти, агі на вас! *(виходить)*.

КОСТИК: Ось ваша апеляція скінчилася пшиком . . . можете й під вербами читати Ромкові дурниці.

ЧАБРИЦЬКА: *(знову у дверях):* А оце я тобі не дозволю, Костику, таке про старшого казати. Це вже не дозволю . . .

КОСТИК: Муньо, ви бездоганно виконуєте свої материнські функції...

ЧАБРИЦЬКИЙ: Що за язикатий хлопець !

КОСТИК: *(починає жестикульувати. Робить трагічну міну):* Ні, я вам тутки здурію, й то моментально . . . То є веселий кінець ферії . . . *(Підбігає до дверей праворуч)*. Та собі спить . . . Цезарівна. Батько прилип до меду . . . Мати гризе цілими днями . . .

ЧАБРИЦЬКА: Тихо, Костику, прошу тебе . . . *(до Чабрицького)* Та чому не підеш із хлопцем ?

ЧАБРИЦЬКИЙ: Та що я йому, батько — чи нянка?

КОСТИК: Бо мені треба на вільному повітрі обговорити з вами деякі проблеми.

ЧАБРИЦЬКА: *(Хитає головою):* Відколи склав матуру . . . Самі проблеми-дилеми . . . Словом, тихо мені, бо обох проЖену.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Не цікаво мені з тобою ходити по річках, біжи собі, я тебе не тримаю тутки . . . В мене робота . . .

КОСТИК: Читати Ромкову писанину . . . Ото робота? . . . Шкода часу.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Ліпше писати раз-два на тиждень дурниці, ніж їх говорити щохвилини, як ти . . .

КОСТИК: Якраз навпаки.

ЧАБРИЦЬКИЙ: І найгірший писака не псує мені гумору, бо не конче мушу його читати, але такий пан оратор, як ти, лящить мені в вухах зрання до вечора. *(За дверима голос Чабрицької):* Дома, до-

ма . . . Прошу дуже . . . *(І у відповідь чоловічий голос).*

КОСТИК: Ну, от і досиділись.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Хто там?

КОСТИК: Діжка лірики . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(тихо):* Пст. Далебі, дістанеш у мене . . . Для тебе, здаєсі, не існує жадний . . . *(У дверях Хвилянський, що боком просувається крізь занадто вузький для нього отвір).*

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(Підноситься назустріч гостеві, голосніше:)* А, добридень, пане професоре! Прошу далі, прошу. Костику, стілець! Сюди, прошу.

КОСТИК: *(підсовує гостеві стілець):* Прошу.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(жестикулює рукою, що в ній, мов прапор, має хустинка раз-по-раз витирає спітніле обличчя).* Поважання, поважання! *(Сідає).* Фу, та й спека ж . . . *(важко дихає).* Не, йдете випадково, до міста, пане товаришу? *(Сам собі відповідає):* Не йдете. Добре то сам піду.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Що чувати? Нічого. *(Побачив мед).* Їсте мед. Дуже поживна штука, але не для мене . . . З вашої тієї . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: Може покоштуєте ?

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Казали пані добродійка, що Юля приїхала. Спить ще . . . спочиває. Слухайте ж, пане товаришу й добродію, але ж там гаряче сьогодні ! Фу . . . *(Обертається до Костика):* А ти чого вдома ?

КОСТИК: Та ось хотів з батьком . . .

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Ага, то може я той . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(Сердито зиркає на Костика):* Але ні, ні пане професоре. Бог з вами.

КОСТИК: Ні, ні, пане професоре, однаково батько не хотів, я лиш . . .

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(Раптом):* Ні, дякую. Знаєте, я не хочу меду. Хоч він дуже спокусливо виглядає, але не хочу.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Але чому? Покоштуйте. Дуже добре з холодною водою . . . Скоч, Костику, принеси тарілочку.

КОСТИК: Прошу дуже! *(виходить).*

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(таємничо):* Не йде мені до уст мед, коли в серці жало . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: Та що там такого?

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Що там? *(Спустив голову, замислився. Раптом):* Чули ви про мого сина? Про синка мого, про пана сина?

ЧАБРИЦЬКИЙ: Приїхав уже?

ХВИЛЯНСЬКИЙ: І вже від'їжджає. "Категорично вам заявляю . . ." – Це мені каже пан Син . . . — "Категорично вам заявляю, що й цей рік буду студіювати . . . тобто, інакше кажучи, байдикувати в великому місті. І тягнути, тягнути з мене передостанні й останні соки.

(Пані Чабрицька вносить тарелю з медом. Костик несе воду в склянці. Все це ставлять перед Хвилянським).

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(Повертається до пані Чабрицької):* Дякую дуже ласкава пані добродійко.

ЧАБРИЦЬКА: Може лишитися у нас на обід пане професоре?

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(робить заперечливий рух):* Ні, ні . . . Жадні турботи. Абсолютно, категорично, як каже мій пан Син . . . А врешті . . . Що у вас сьогодні на обід? Хоч ні, не кажіть, це мене буде

інтриґувати ціле до полудня . . .

ЧАБРИЦЬКА: *(усміхається):* Ну, от і добре . . . Прошу . . . Вибачайте, я мушу . . . *(виходить).*

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(навздогін їй):* Розуміється . . . Розуміється . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: А може б ми так у садок тим часом? . . .

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Знаменито . . . Ходімо . . . Хоча мені треба до міста. Що сьогодні маємо, середу? *(Рахує по пальцях):* четвер, п'ятниця, субота . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: Не втече від вас місто, пане професоре.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Неділя, понеділок . . . *(Махає рукою).* А все одно . . . А чому ви не були вчора, га? Як пан посол промовляли . . . Він, пан посол, був увесь лискучий . . . І блискучий. Окуляри блищали, манжети блищали . . . Чоло блищало, але найбільше за все — метафори . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: Ага, ага . . . дуже цікаво. Якраз я вчора не міг у той час . . .

КОСТИК: Я був . . . зовсім не цікаво, і, як завжди, багато красних . . .

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(до Костика):* Дуже справедливо . . . Але найблискучішими були, я кажу, в нашого посла метафори . . . Це вже мені дозвольте знати: то вже ніби від мого фаху . . . Прошу: *(хмурить чоло й підносить руку з хусткою):* "Творім верстати праці для зужиття молодої енерґії . . ." Або: . . . "Ця просвіта, що є фабрикою де з руснського сирівця виробляється карне українське громадянство . . ." Хе, хе . . . *(П'є воду, заїдаючи медом).*

ЧАБРИЦЬКИЙ: Цей реферат, мені здаєсі, був присвячений молоді?

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Їй, їй. Саме молоді . . . Нашій надії . . . Ось вона *(показує на Костика).* Найбільше, знаєте, боліло пана посла, що безробіття серед неї, цієї надійної молоді, "штовхає її в бік" . . . Так і сказав: "штовхає в бік", — чи ні, не в бік, а . . . той . . . ага — "на шлях безплідного протенстатизму" . . . От куди! Зводить на небезпечні манівці. Чи я вже не знаю, куди зводить. Але одно ясне: з того всього ціла наша країна мусить зробитися кооперативною, а вся молодь кооператорами . . . І вже все в порядку.

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(сміється):* Ну, це мабуть трохи перебільшуєте, пане професоре. Тут я з вами не погоджуюсь.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Але чому зі мною? Таж я цитую пана посла . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: Ні, я про ваше ставлення до певних прогноз.

КОСТИК: Ну, батьку, на це я вам . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(Сердито):* Пст! Ти будеш говорити потім . . .

КОСТИК: *(вїдливо):* Але пан професор також сидів у президії . . .

ХВИЛЯНСЬКИЙ: І нічого не чув окрім метафор . . . Решту прокуняв. Але для мене ясно й крізь сон, що вони синекурою хотять комусь заткнути рота. Дозвольте її мені вжити метафори . . . Чудесна праця — робити з молодих патріотів підстрижених баранчиків з дзвіночками льояльности на жовто-блакитних стрічках . . . *(П'є воду)* Про . . . *(катляє)* Прогнози . . .

ЧАБРИЦЬКИЙ: Значить ви на боці.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(перебиває)*: Так, на боці . . . Бо це не рішення проблеми . . . Категорично, як каже мій пан Син . . . Категорична дурниця на пісній олії . . . *(Вже на початку останніх речень Хвилянського в вікні з'являється Карабут, з люлькою в зубах; він спирається*

на вікно й слухає — Хвилявський його зовважує': Ага... Пан інженер ... дай Боже ... дай Боже ...

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(повертаємься до вікна):* Прошу, заходьте, пане інженере. Поважаний!

КАРАБУТ (людина вищесереднього зросту з темною шкірою. Голова оголена, щоб замаскувати лисину. Обличчя смогляве, зо світло-сірими "срібними" очима. Рухи обличчя зпершу видаються м'якими, але це тільки елястичність їх, у деякі хвилини вони раптом напружуються й тоді роблять враження жорстокости ... Починає сміятися лише очима. У них поруховo збирається цей сік сміху, що потім повільно розливається по цілому обличчі. В цій дії одягнений по-літньому, біла сорочка з загорнутими рукавами, світлі "пуми". Зараз він мовчки вклоняється товариству).

КОСТИК: *(До Карабуша):* Ви вже купалися, пане інженере?

КАРАБУТ: Купався. Дозвольте? *(Робить рух рукою, накреслюючи в повітрі свій евентуальний шлях до кімнати).*

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(Зрозумівши):* Дуже прошу, аякже.

КАРАБУТ: *(Відходить від вікон щоб незабаром з'явитись у дверях всередині).*

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(іронічно):* Ось вона: "краса і гордість" ...

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(мовчки знизує раменами).*

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Одне слово, "бізнесмен" ...

КАРАБУТ: *(спиняючись у дверях):* Може й люлька зі мною?

ЧАБРИЦЬКИЙ: Алеж прошу. Паліть собі. Може, нас менше мухи кусатимуть.

КАРАБУТ: *(Рухом дякує; робить загальний уклін і на запрошення рівно й мовчки сідає).*

ЧАБРИЦЬКИЙ: Ну, як справи, пане інженере?

КАРАБУТ: *(виймаючи з рота люльку):* Не перевищують рівня можливостей.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(Повторює):* рівня можливостей... не перевищують?

КАРАБУТ: Ні.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Катастрофально, як каже мій пан Син; правда, мій пан Син каже "категорично" ...

ЧАБРИЦЬКИЙ: Я зо свого боку, пане інженере: подумав і погоджуюсь ... Гадаю, що умови цілком, як то кажуть ...

КАРАБУТ: Пересічні. Але інакше не можна. З мого боку ...

ЧАБРИЦЬКИЙ: Ну так, розуміється ... Так що будемо рахувати ...

КАРАБУТ: Річ завершену *(Павза. Ніякова мовчанка).*

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(пояснює):* Ми з паном інженером, як то кажуть, робимо інтерес.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Здогадуюсь: здогадуюсь ... Самозрозуміло, де є пан інженер, там мусить бути "інтерес", такий уже пан інженер "інтересний чоловік".

КАРАБУТ: *(усміхається: поблискуючи своїми вовчими зубами):* А ваш син дійсно "каже", пане професоре?

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(дивиться на нього з запитанням).*

КАРАБУТ: Категорично ? ...

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Що таке "каже" ? ... Не розумію ... Взагалі, пане інженере, не розумію по-американськи.

КАРАБУТ: Шкода. Найлегша мова на світі.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Справді?

КАРАБУТ: Вичерпується єдиним словом "чин".

ЧАБРІЦЬКИЙ: Дуже добре. Дуже добре, пане інженере... Це дійсно по-американськи.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Признаю, пан інженер дуже красномовний у цій "американській мові", але який це "чин": з малої чи з великої букви?...

КАРАБУТ: Не вмію сказати. Я не поет.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Ага, значить з малої... Хе, не поет, але творить прекрасні американські поеми, які вичерпуються єдиним словом "бізнес"... То вернімося до цього факту, як казав учора пан посол...

ЧАБРИЦЬКИЙ: Но, но... то зреферуйте вже раз, щож там казав пан посол?

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Я не посол, пане товаришу, й тому не можу реферувати... В нас цим "занимаються" лише посли. У нас, пане товаришу, населення цілого краю ділиться на дві, властиво, три нерівні частини... До першої належать ті, що читають реферати, а до другої ті, що їх слухають, властиво не слухають... Я, пане товаришу, належу до другої частини населення, а пан інженер — до третьої, яка курить люльку, мовчки спостерігає одних і других і робить "бізнес".

КАРАБУТ: Ні, я вчора був і слухав.

ЧАБРІЦЬКИЙ: *(до Карабута):* Як довго ще думаєте перебувати в нашому містечку?

КАРАБУТ: Ще пару днів відпочинку.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(розійшовся):* А понад усім цим... О хтось панове товариство, що сіпає віжками туди й сюди. Керує, наказує й робить з нами, що лиш хоче. Розумієте? Що хоче... І скількиб не промовляли панове посли, скільки б не писали талановитих публікацій молоді й старі прогностики й адепти цієї нормалізації, — нічого з того... Бо ми потребуємо вульканізації, панове добродії... Ви кажете, пане товаришу, що все від того, що ми не вміємо робити інтерес... Тобто, ви це не кажете, але певно думаєте так... Ну, це все одно... Але в інтересі... *(Раптом повертається до Карабута):* Ви не погоджуєтесь?

КАРАБУТ: З чим?

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Ну, з моїм, з моїм...е-е-е-е... *(всміхається)* рефератом?...

КАРАБУТ: У підручниках матиматики завдання є многомовне, а відповідь є дуже коротка. Часто одне слово.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Я теж собі пригадую це... Це, дійсно, цікаве спостереження...

КАРАБУТ: У нас завдання часто складається з одного слова, а відповіді дуже багатомовні...

ХВИЛЯНСЬКИЙ: *(витирає хусткою спітніле чоло):* Мені хочеться брати вашу відповідь поважно...

КАРАБУТ: Треба речевість. Як маю сказати?... Треба менше словесних драперій.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Речева відповідь є найкоротша, — ви хочте сказати, пане товаришу?

КАРАБУТ: Не зовсім так. Велике, найбільш вартісне, що має, може, найбільший сенс — треба знайти в одному слові. Слово — підойма.

(Він робить рух рукою, ніби підважує щось.) Таке слово перевертає епохи як брили.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Ви знаєте таке слово?

КАРАБУТ: (*всміхаючись):* Шукаю.

КОСТИК: *(що ввесь час дуже уважно слухав, іронічно):* Але сподіваюсь, що не "бізнес" — це слово?

КАРАБУТ: Спробуйте його.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Он який ви!... А я думав, що ви лише "інтересний чоловік". Ну, вибачайте, пане товаришу... *(Повторює):* Слово — підойма! *(Наподоблює рух Карабута).* Може слово — кандидат до Академії Безсмертних...

КОСТИК: Мій кандидат — слово "злочин".

КАРАБУТ: Це трохи небезпечне слово.

КОСТИК: Або "зло", без "чин".

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Мій кандидат слово "злість".

КОСТИК: Це батькове слово, або його бджіл...

ЧАБРИЦЬКИЙ: А найліпше його відчуває твій ніс. Вони його завжди кусають чомусь у ніс.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Злість завжди вцілює в найделікатніщі місця.

КАРАБУТ: Що ж, це слово не погане. Я уявляю собі, що коли б ваші бджоли, пане Чабрицький, були злі як...

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Як скорпіони...

КАРАБУТ: Добре, як скорпіони...

КОСТИК: То ми не мали б приємности їсти стільки меду...

ХВИЛЯНСЬКИЙ: І бджолярство не було б таке ідилічне зайняття.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Та Костик уже мені казав сьогодні, що мої бджоли мають закороткі жала, й тому я їх так легко експлуатую...

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Отже, хто не хоче бути експлуатований, мусить бути злий, як скорпіон... Це добре... Припустімо, що слово "скорпіон" не є підойма, але... Мені оповідав один пройдисвіт, така собі мандрівна душа, що мала пасію переходити кордони чужих держав на "зелені візи"... Його часто й ловили при цих досвідах і тоді, звичайно, били, садовили у в'язницю, а потім викидали туди, звідки прийшов. Під час короткого тривання кордонів нашої держави ця мандрівна душа й тут спробувала щастя, але впіймалася... І щож ви гадаєте?... "Я сподівався, — оповідав він, — і тут дістати кольбами по крижах та пару місяців холодної, але замість того мене нагодували вашим борщем із кашею, а після того пустили на чотири вітри"... Отже ж ясно: борщем і кашею тяжко охороняти кордони... А решта вам відоме, мої панове. Чи не варто б до наших борщів і каш, що так приваблюють до себе неспокійні душі пройдисвітів, додати якоїсь їді? Хай це буде хоч би злість, щоб пекло як отрута... Чи не засмачна страва ми, мої панове?...

ЧАБРИЦЬКИЙ: Еге-еге... Но, то вже щось... Це щось, яке перечить усім, пане засадам. Адорація зла, пане, дія заперечення...

КОСТИК: Ну, батько поїхали вже на свому коникові!...

ЧАБРИЦЬКИЙ: Итс! Тобі зась! Зась дзьобе коли старші говорять.

КОСТИК: Бджолярський світогляд.

ЧАБРИЦЬКИЙ: Так, бджолярський, молодий скорпіоне.

КОСТИК: Віват скорпіони! *(У дверях праворуч Юля. Це дівчина років 19, дуже тендітна, делікатної будови. Обличчя на перший погляд*

може здатися невиразним, але коли всміхнеться або заговорить — тоді ціла постать її ніби світиться й випромінює особливий, незрівнянний чар жіночости, позбавлений всякої ефектовности, природний і безпосередній, як спів пташки ...)

КОСТИК: *(перший її зауважив):* Аве, цезарівно! ...

ЮЛЯ: *(усміхається, кланяється товариству):* Добридень.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: А ... а ... Добридень, добридень. Як виспались? *(Хвилянський хоче наслідувати Карабута й пробує піднестися зо стільця).*

ЮЛЯ: *(швидко йде до нього):* Сидіть, сидіть, пане професоре.

ХВИЛЯНСЬКИЙ: Ні, ні. Дозвольте, Юльцю ... Но ... *(підноситься таки і стискає їй руку).*

ЮЛЯ: *(привітавшись зо всіма):* Боже, як у вас тут світло! *(Йде до вікна).* Як гарно ... Я така щаслива, коли приїду до дому ...

ХВИЛЯНСЬКИЙ: І ми теж щасливі, Юльцю. Ну, а тепер, коли вже знову всі на ногах, то може справді підемо в той ваш садок?

ЧАБРИЦЬКИЙ: Но, прошу *(встає)* Ходімо.

(Усі виходять за винятком Карабута, що стоїть біля вікна й розмовляє з Юлею. Коли всі вийшли, Юля йде до дверей, ніби пересвідчитись, що поблизу нема нікого, тоді повертається до Карабута, йде до нього і швидко дає йому якусь цидулку. Карабут розгортає, читає, тут же дере на дрібні кавалки й напихає до люльки.)

ЮЛЯ: *(спостерігаючи його):* Чи смакуватиме вам потім?

КАРАБУТ: Завжди так роблю.

ЮЛЯ: *(тихо):* Коли б ви знали, як мені не хотілось ... цей раз ...

КАРАБУТ: Мусить хотітись, Юлю.

ЮЛЯ: Я знаю, знаю ... але ...

КАРАБУТ: Чи не можна без цих "але" ?

ЮЛЯ: Ви не припускаєте, щоб вам перечили ...

КАРАБУТ: Ні, рішуче.

ЮЛЯ: *(зідхає).*

КАРАБУТ: Чому так пізно, Юлю ?

ЮЛЯ: Я приїхала сьогодні вночі.

КАРАБУТ: Мали приїхати вчора вночі. Ви спізнилися.

ЮЛЯ: *(нервово):* Я не є ваш раб, пам'ятайте це.

КАРАБУТ: Ви наш друг. Це зобов'язує більше. Ви знаєте, що може бути через оце ... недбальство, висловлюючись легко ?

ЮЛЯ: *(блідне):* Я не могла, не могла ... Я не ... Вам це добре ... Вам усім легко. *(Тихо):* Наполеон ... за плечима інших.

КАРАБУТ: *(обличчя його раптом напружується):* Ну, досить.

ЮЛЯ: *(схиляє голову):* Я вже не буду більше ... Мені так жаль Я бачила його на двірці ... кілька секунд .. Потім, коли передавала йому, було зовсім темно. Він такий ... такий молодий цей хлопець. Я його не знаю, тільки помітила, що він має зовсім молоде ... й винятково гарне обличчя.

КАРАБУТ: *(тихо):* Завдяки спізненню ... це станеться ... раніш. ніж сьогодні по полудні ... І тому пропадають деякі можливості, що відносяться до відступу.

ЮЛЯ: *(широко розкриває очі зо страхом):* Ви гадаєте ... Може це ...

КАРАБУТ: Кожної хвилини.

ЮЛЯ: *(із жахом):* Зараз?

КАРАБУТ: Попереджую щоб це не дуже вас вразило.

ЮЛЯ: Я хотіла заощадити їм один...

КАРАБУТ: *(перебиває. Суворий):* Не треба бути сантиментальною панянкою.

ЮЛЯ: Я вже не буду більше... Ніколи...

КАРАБУТ: Ну, добре, добре. Тепер прошу вас, лиш спокійно, лиш спокій. Не боїтеся?

ЮЛЯ: Ні, ні!

КАРАБУТ: Не забувайте, що завтра поїдете... Це важливе завдання, Юлю. Пам'ятайте всі вказівки, що їх мусите абсолютно, без відхилу притримуватися. Обережно, спокійно і... будь-ласка, уникай те зустрічі з Бурдою. Це на всякий випадок, бо і він, мені здається, поїде.

ЮЛЯ: З Бурдою?... Чому я маю...

КАРАБУТ: Ну, гаразд. Це на всякий випадок. Іще Юлю, в той самий день, підете полагодити закаблуки на ваших черевиках; це обов'язково, в той самий день, і передайте, що я буду там за два дні. *(За сценою голос Чабрицького: Що там, Костику? Костик щось відповідає. Голос Чабрицького: Ош нещастя. Хто?)*

КАРАБУТ: *(прислухається. Потім до Юлі):* Ідіть собі до своєї кімнати. Потім прийдете. *(Юля нерішуче виходить. Карабут іде до дверей назустріч Чабрицькому).*

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(входить схвильований):* Чуєте?...

КАРАБУТ: *(спокійно):* Що сталося?

ЧАБРИЦЬКИЙ: Та от, нашу пошту пограбували.

КАРАБУТ: Коли?

ЧАБРИЦЬКИЙ: Та ось тепер. Костик побіг. Та й вулицею бігло кілька людей, щось там казали...

ЧАБРИЦЬКА: *(увіходить):* Куди ти послав Костика? От, треба йому цього? Ще щось там станеться... А де пан професор?

ЧАБРИЦЬКИЙ: Та там у садку. Він каже, що другий раз до обіду не встане. Про нього, хай усі пошти в цілому світі...

ЧАБРИЦЬКА: А нащо ти Костика...

ЧАБРИЦЬКИЙ: А де Юльця?

КАРАБУТ: В тій кімнаті.

ЧАБРИЦЬКА: *(йде до тієї кімнати).*

ЮЛЯ: *(виходить з кімнати):* Я тут, муньо. *(Намагається бути спокійною).* Я ще з тобою не привіталася.

ЧАБРИЦЬКА: *(цілує доньку):* Ну, як тобі спалося? Голодна?

ЧАБРИЦЬКИЙ: *(ходить):* Коби це тільки знову не політичне, бо потім нам тутки життя не буде. *(До Костика, що саме увійшов):* Ну, шо?

КОСТИК: *(схвильований):* Роман приїхав! *(відступає до дверей).* Ось він. Його запитай Він усе знає. *Входить Роман, юнак років 26-27 в окулярах).*

ЧАБРИЦЬКА: Ромцю! *(Кидається до нього).* От красно!

ЧАБРИЦЬКИЙ: Ну, ціла родина, пані *(до сина, вітаючись із ним):* Ти чув, що тут сталося?

РОМАН: *(вітається зо всіма):* Найгірше, що експропріяцію зробили українці. Вже є певні дані. Я просто з двірця дістався туди. Там якраз про це стало відомо, тільки я приїхав. Я хоч не репортер, але в нас тепер огірковий сезон, отож, це мов із неба...

ЧАБРИЦЬКИЙ: Може це знову Організація?

РОМАН: *(розводить руками):* Нічого певного сказати не можу. Знаю, що забрали порядно грошей. Щось кажуть, 280 тисяч готівки. Гірше, що на місці лишилися два забиті.

ЮЛЯ: *(здригається).*

ЧАБРИЦЬКА: *(христиться):* Матко Божа, Ісусе Христе!

РОМАН: В одного, знаєте, зовсім молоде й дуже гарне обличчя, це мабуть...

ЮЛЯ: *(раптом повертається, хоче йти до своїх дверей, але на дорозі, мов підстрелена, падає).*

ЧАБРИЦЬКА: *(кидається до неї, Загальний рух і викрики. Юльцю піднімають, садовлять на крісло. Костик швидко біжить по воду, їй змочують скроні, дають пити).* Господи, Господи! Вона в нас така нервова, вражлива. І тепер якраз щойно приїхала... з дороги...

РОМАН: *(поправляє окуляри й краватку):* Ох, нерви, нерви... зовсім романтична доба... Одні експропріюють, другі умлівають...

КОСТИК: *(злісно):* А треті пишуть про це в газетах, по п'ять ґрошів від рядка.

РОМАН: *(не звертаючи уваги):* Коли це дійсно Організація... *(До Юлі, що вже опритомніла й ніяково всміхається)* Ну, як себе почуваєш?... Нічого? Ну... Так я кажу *(повертається до Чабрицького)* — коли це дійсно Організація... *(сідає до столу, загадково дивиться на мед, який потім машинально набирає ложечкою)* — то можемо знову сподіватися репресій, які є... *(відганяє муху),* завдяки яким знищиться стільки досягнень конструктивної праці інших громадян... Стільки енерґії, впертої праці цілого загалу, активного загалу — все це нанівець задля одчайдушних, непоміркованих вчинків молодих романтиків, які власне... *(спиняється й здивовано дивиться на Костика.)*

КОСТИК: *(що під час цілого монологу виявляє особливе нетерпіння — прожогом кидається до Романа, спиняється перед ним, стиснувши п'ястуки й дивлячись йому в обличчя, якимсь наче не своїм голосом, раптом кричить):* Дурень! Дурень! Дурень...

З а в і с а

Кінець першої дії.

(Продовження в наступному числі).

ДО ДЖЕРЕЛ

У цьому відділі поміщуємо матеріяли з життя й діяльности Миколи Міхновського, батька модерного українського націоналізму, а також — його однодумців та співробітників з доби, коли пробивалися перші паростки українського націоналістичного руху та починав кристалізуватися його світогляд. Відділ веде член Редакційної колегії нашого журналу Зиновій Книш.

ВІДОЗВА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТІЇ З ПРИВОДУ РОСІЙСЬКО-ЯПОНСЬКОЇ ВІЙНИ

Люди добрі! Що це в нас діється? Через що це земля наша знову заливається слізьми дітей і жіноцтва, а воздух наповнюється їх ревним плачем? Нащо це беруть наших синів і чоловіків знову до війська, куди це їх женуть, відорвавши від рідної стріхи?

Слухайте: їх женуть під кулі японців, посилають на далеку чужину щоб там наші сини й чоловіки наложили своїми головами! За що? Що це за японці? Через що знялася з ними війна?

Японці такі ж самі люди, як і ми, так само хочуть їсти, так само люблять сонце і так само бажають жити на світі, як і ми, тільки вони мають жовту шкіру й трохи інакше вірують у Бога. На маленькому клапті землі, такому завбільшки, як наша Полтавщина, їх наплодилось аж із 50 мільйонів. Землі в них дуже обмаль, через те вони мусять крамарювати у своїх жовтих сусідів, корейців і китайців, і почали переселятися до них. Корейці й китайці такі самі жовті як і японці, близькі їх родичі, і живуть собі по своїх звичаях. Від нас це так далеко, що треба їхати по залізній дорозі неменш, як з місяць. Усі ті народи дуже ненавидять москалів, бо москалі все пильнують, як би їх підбити під себе, як би забрати їх землю собі, хоч у москалів стільки землі що ніде її дівати.

Ви пам'ятаєте, як назад тому п'ять літ китайці збунтувалися проти свого царя, бажаючи вибитись з-під царського ярма, бо царі на всім світі, де вони є, однакові здирщики, ледарі та дурисвіти. Важко було китайцям, хотіли вони прогнати свого царя, та не вміли взятись за діло, як слід: замість

Родина Міхновських
Коло матері — Микола Міхновський

царя, стали бити неповинних людей. Тоді Росія, вкупі з другими державами, напала на беззахисний Китай сплюндрувала тую країну, повбивала безліч китайців, їх жінок і дітей, і залила Божу землю неповинною китайською кров'ю. Китайська віра забороняє вбивати людей, через те китайці не оборонялись або погано оборонялись. Росія захопила частину китайської землі, яка зветься Манджурія, але японці заступилися за Китай і зробили з Росією таку умову-договір, що через два роки Росія покине Манджурію. Цар російський підписав тую умову з Японією. Але як минуло двоє літ, Росія не схотіла вийти з Манджу-

рії, бо російський цар збрехав і хотів одурить японців. Цар став будувати в Манджурії свої кріпості, наводив своє військо і неволив китайців до роботи. Байстрюк царя Олександра II, адмірал Алексеєв, злигавшися з московським паном Безобразовом, захопили нібп на зруб корейські ліси й узагалі стали розпоряджатися, наче хазяї. Тоді японці почали домагатись, щоб цар російський ішов з Манджурії геть, — він не схотів, через що японці наважились вигнати його силою. Отже японці борються за своє право на життя, бо коли в війні подужає Росія, усі японці помруть з голоду. За що ж бореться Росія? За те, щоб підобрати під себе ще один чужий нарід, щоб зробити з нього раба, щоб цареві та його родичам та кацапським панам було з чого розкошувати, було з чого жирувати. Що таке Росія?

Це держава, де панують москалі (кацапи, або як вони себе звуть "русскіє") і де всі інші народи: поляки, татари, молдавани, фіни, й між ними ми, українці, (або, як нас лають, "хохли") — це московські раби. Таких народів, що їх підбили під себе москалі, є 111! Один нарід панує над багатьома народами. Сто одинадцять народів зневолені москалями. Звичайно, москалі роблять в Росії, що схочуть. Поперед усього, вони становлять своїх людей за начальників, суддів, губернаторів; своїх людей, — або перевертнів з наших. Московський цар здирає з нас, або з інших зневолених народів, гроші, а віддає їх своїм москалям. Москалі силують нас усюди балакати по московськи: у школі, на пошті, у суді й навіть у церкві. Вони вчать наших дітей покорі й тому, що нібп й вони теж "русскіє" і що мають працювати до віку на "руського" царя й "руських" людей. Москалі беруть з нас тяжкі драчки й відбутки. Москалі роблять з нас навіть не наймитів, а просто рабів.

І от вони, обдуривши нас, беруть наших парубків, роблять з них солдатів і посилають їх підбивати нові й нові народи. Чи ви тямите? Москалі, одібравши в нас волю, посилають нас, своїх рабів, одбирати волю в чужих народів і кидати ті народи під ноги московського царя. Яка зневага! Яке підле обморочування..... І своїми руками куємо собі ще гірші кайдани, бо зміцняємо силу кацапів і їхнього царя — наших лютих ворогів.

Слухайте; люди добрі! Коли вже ми мусимо воювати, коли вже маємо своїм трупом добувати для "русского" нові землі, коли має наша кров пролитися, то проллймо її ...... за наше визволення з неволі. Скиньмо з себе ярмо московське ..... царя російського, що вміє тільки заступатись за своїх панів . . . і здирати з нас гроші. Станьмо всі вкупі, повбиваймо всіх станових, чиновників і справників, губернаторів, а на їх місце .... щоб не було ні пана, ні мужика, щоб усі були рівні. Зрозумійте, що в своїй хаті своя правда, і сила і воля, і що ми маємо ..... з України вигнати чужинців-москалів. Розкрийте сліпі очі, бо буде пізно.

А коли вже маємо бути сміттям московського царя, коли по його загаду можемо відібрати волю чужого вільного народу — тоді не смійте нарікати, не смійте плакати, бо раби, і нехай кров манджурців і японців упаде і на вашу голову, бо ви йдете та віднімаєте їх життя, їх худобу .... !

У. Н. П. 18 травня 1904 року.

....

Відозва не має наголовку, підписана трьома початковими літерами партії, писана рукою, чорнилом, і відбита потім на гектографі, на двох сторінках піваркуша паперу так званого канцелярійного формату. Відбитка примірника відозви, що ним користуємося, випала дуже бліда і з бігом часу — понад 50 років — у деяких місцях зовсім затерлася. На місце слів, що їх годі відчитати, ставимо крапки.

Покійний Андрій Жук, громадсько-політичний і кооперативний діяч, з архіву якого переписана ця відозва, добре знав стиль і спосіб писання Миколи Міхновського, працював бо деякий час помічником у його адвокатській канцелярії в Харкові. На його думку, стиль відозви дуже схожий на писання Міхновського, і майже певно можна прийняти, що це він був її автором.

РЕЦЕНЗІЇ

Зиновій Книш

КПЗУ В ПОЛЬСЬКОМУ НАСВІТЛЕННІ *)

Мало написано в советській історіографії про КПЗУ. Колись час ця тематика була своєрідним табу. Про неї або мовчали, або короткими словами плямували за відступництво від правовірного комунізму советсько-московського типу, ставлячи її трохищо не нарівні з "буржуазним націоналізмом." Бо КПЗУ, разом з Комуністичною Партією Польщі, автономною частиною якої вона була, ще далеко до Другої Світової війни засудив III Інтернаціонал. Коли ж на чергу дня прийшла реабілітація Комуністичної Партії Польщі, в советській публіцистиці випринула й КПЗУ, але статті та брошури про неї подавали викривлений образ тієї партії підкреслювали не дійсну її діяльність і значення в українському комуністичному русі, а намагалися виправдати її вірність комуністичній ідеї, в московській інтерпретації.

Для українського дослідника ці праці майже не мають вартости. Це звичайне, знане нам "переписування історії" відповідно до потреби даної політичної хвилини. І треба було аж чужого, польського історика, хоч і комуніста, щоб кинув дещо світла на істоту КПЗУ, правдиву її ролю в комуністичному русі та в українському житті.

Праця написана на підставі докторської дисертації автора в Варшавському університеті 1970 року і вже хочби й тому виходить поза рамки большевицької публіцистики з її пропаґандивною односторонністю. Автор використовує багатий документаційний матеріял, оригінальні джерела джерела КПЗУ й також архіви довоєнної Польщі. А хоч у наголовку сказано, що праця мала б говорити про основні ідеологічні проблеми першого десятиріччя КПЗУ, то сам автор у передмові признається, що його наміром було "монографічне відтворення внутрішнього життя КПЗУ"; отже, в дійсності, це історія КПЗУ в її першій, так сказати б "героїчній", декаді. Поділяє її автор на такі етапи:

1. Формування комуністичного руху в Західній Україні 1918 — 1923;
2. Період внутрішньої стабілізації (кінець 1923 — жовтень 1925);
3. Другий З'їзд КПЗУ в Москві 11-28 жовтня 1925;
4. Ідеологічні дискусії 1926-1927 й народження Сель-Робу;
5. Фракційна боротьба й розлам 1927-1928
6. КПЗУ та сецесіоністи в 1928-1929 роках.

З'ясовуючи суспільно-історичне тло в Галичині, на котрому виростав український комуністичний рух, автор високо оцінює тогочасне українське організаційне життя, високий рівень української журналістики, економічні рухи головно, кооперацію, що організаційно не поступалася нічим перед найвищими европейськими зразками.

Також об'єктивно представлена нерозумна польська політика супроти національних меншин. У критиці автор старається бути безстороннім і тільки зрідка вибивається з тих рейок у розділах та уступах, де мова про боротьбу за самостійність КПЗУ, її змагання упезалежнитися від КП Польщі, на повних правах члена III Інтернаціоналу, нарівні з іншими комуністичними партіями. Цим дуже відрізняється від советської "політлітератури": нема в цій праці лайки, образливих висловів і зневаги до українського національного табору та його діячів, яких советська українська публіцистика, та й не тільки публіцистика, а й "наукова" література як правило плямує зрадниками народу, вислужниками чужих сил, аґентами ворожих розвідок.

Цікаво представлені організаційні початки оформлювання комуністичного руху в Західній Україні, перші ґрупки якого виводилися не з українського, а з жидівського («Жидівська Партія Соціял-демократична" та "Поалей Сіон») і частинно з польського ґрунту, головно в бориславському нафтовому басейні. Український елемент внесли туди ліві "драгоманівці", що з весною 1918 року прийняли

назву «Інтернаціональної Революційної Соціял-Демократії» (ІРСД) свідомо пропускаючи в своїй назві слово "української".

Тиск селянських мас, свіжа традиція визвольних змагань, національні утиски польської влади, повний брак міського українського пролетаріяту хоч-не-хоч змушували керівництво КПЗУ багато уваги присвячувати національному українському питанню. Це пробивається в усіх резолюціях з'їздів та конференцій в усій політиці партії з її принциповою кінцевою метою прилучити Західню Україну до совєтської української республіки в рамахСовєтського Союзу. Мусіло воно підсилювати недовір'я до ідеологічної чистоти партії, що кінець-кінцем привело до т. зв. правого ухилу в ній, потім розбиття, і нарешті — до ліквідації.

КПЗУ мала сильні індивідуальності в своєму проводі; серед них на перших місцях стояли Роман Кузьма (псевдо: Турянський), постійний представник КПЗУ в III Інтернаціоналі (потім тільки як обсерватор) К. Саврич (псевдо: Максимович) як представник КПЗУ і зв'язковий до КПбУ, Осип Крілик (псевдо: Васильків, від чого національна опозиція в КПЗУ дістала назву "васильківців"), Осип Букшований, колишній отаман УСС, що заступав лінію збройної боротьби за прилучення західних земель до Совєтської України та інші.

Завдяки їм, справа КПЗУ не сходила з денного порядку нарад ріжних комісій і навіть пленумів III Інтернаціоналу в Москві та КПбУ в Харкові. В книжці добре і, мабуть, правдиво представлено ролі й інтриґи Затонського, Каґановіча й Миколи Скрипника довкола КПЗУ та ліквідацію "правого ухилу" в ній. Боротьба йшла сильна й завзята, не тільки через політичну зручність представників КПЗУ, але й тому, що за нею стояли колишні "боротьбісти" КПбУ на чолі з Олександром Шумським, народнім комісаром освіти харківського уряду.

З книжки багато можна довідатися про метушню довкола леґальної прибудівки КПЗУ, «Української Селянсько-Робітничої Партії», популярно званої «Сель-Робом», від моменту злучення в ній українського «Селянського Союзу" з москофільською групою «Волі Народа», аж до розбиття партії.

Діячі КПЗУ вважали себе й, може, щиро вірили в те, що вони керуються українським патріотизмом та що їхня політика єдиноспасенна для всього українського народу, але об'єктивно КПЗУ зіграла цілком неґативну ролю серед української суспільности, стоячи на з ґрунту фальшивих позиціях що мусіли її діячів її довести до загибелі, й Україну в прірву тягнути. Її керівники покорилися "генеральній лінії", покаялися, і їх потім тихцем зліквідовано. Бо хоч Васильків, як це висвітлює автор, доказував своїм опонентам у КПбУ, КПП і III Інтернаціоналі, що труднощі комунізму в Україні походили не з клясових ріжниць, а тільки зо зрізничкованої національної структури на території української республіки, і хочби КПЗУ зо шкури вилазила, щоб "ставати на пальці й піднятися до інтернаціональної скалі", то за даних умов і тодішньої партійної політики вони були, є і мусять бути національною опозицією, — цих фактів не можливо було оборонити з позицій інтернаціоналізму.

Навіть з цієї праці польського історика-комуніста можна витягнути науку всім українським ліваацьким колам, які до корчів тримаються теорій марксизму чи неомарксизму, що заперечує суверенність життя нації й ставить його в залежність від чужого, позанаціонального, інтернаціонального центру.

*) Janusz Radziejowski: Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy 1919-1929.
Wezlowe problemy ideologichne (Krakow Wydawnictwo Literackie 1976).

●

Річна передплата 10 долярів
Ціна 1.75 долярів
Видається шість разів в рік